

4
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΣΕΙΡΑ Α, ΑΡ. 8

ΜΑΝΟΛΗ Α. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗ

ΛΕΞΙΛΟΓΙΚΕΣ ΑΣΚΗΣΕΙΣ

ΓΙΑ ΤΗ ΜΕΣΗ ΠΑΙΔΕΙΑ

ΒΙΒΛΙΟ ΤΟΥ ΜΑΘΗΤΗ

60

ΑΘΗΝΑ
1948

ΛΟΓΟΣ ΕΛΛΗΝΩΝ ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

Τὸ βιβλίον αὐτὸ σὲ βοήθησε ἐφέτος. Πρόσεχε
καὶ μὴ τὸ καταστρέφης διὰ νὰ βοηθήσῃ καὶ ἕνα
ἄλλο μαθητὴ.

Σὲ παρακαλοῦμε νὰ μᾶς τὸ ἐπιστρέψῃς στὸ
τοῦ Σχολικοῦ χρόνου.

Σ' εὐχαριστοῦμε

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΣΕΙΡΑ Α, ΑΡ. 8

ΜΑΝΟΛΗ Α. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗ

ΛΕΞΙΛΟΓΙΚΕΣ ΑΣΚΗΣΕΙΣ

ΓΙΑ ΤΗ ΜΕΣΗ ΠΑΙΔΕΙΑ

ΒΙΒΛΙΟ ΤΟΥ ΜΑΘΗΤΗ

60

ΑΘΗΝΑ
1948

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

Λ Ε Ξ Ι Λ Ο Γ Ι Κ Ε Σ Α Σ Κ Η Σ Ε Ι Σ

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Π Ρ Ω Τ Ο

Σ Υ Ν Ω Ν Υ Μ Α

Συνώνυμα ονομάζονται οι λέξεις που έχουν την ίδια περίπου σημασία μεταξύ τους: *άπλώνω - ξαπλώνω - τεντώνω*. Είναι σπάνιες σε μιὰ γλώσσα οι λέξεις που σημαίνουν τὸ ἴδιο ἀκριβῶς, ἐκτὸς βέβαια ἂν λογαριάσωμε ἐκεῖνες που ἔρχονται ἀπὸ τὰ διάφορα ἰδιώματά της, ὅπως λ.χ. *ἀχλάδι - ἀπίδι, κοντάλι - χουλιάρι*.

Τὰ συνώνυμα ἐκφράζουν ἔννοιες συγγενικὲς ἢ τὴν ἴδια ἔννοια μὲ μικρὲς διαφορὲς ἢ ἀποχρώσεις. Ἔτσι τὸ *βλέπω* εἶναι ἡ γενικὴ ἔκφραση γιὰ τὴν ὄραση, γιὰ ὅ,τι αἰσθανόμαστε μὲ τὰ μάτια: *ὁ τυφλὸς δὲ βλέπει*. Τὸ *κοιτάζω* σημαίνει στρέφω τὴν προσοχή μου μὲ τὸ σκοπὸ νὰ δῶ κάτι: *κοιτάζω μὰ δὲ βλέπω τίποτε· ὅταν κοιτάξης μὲ προσοχὴ θὰ δῆς ἓνα μαυριδάκι*. Τὸ ἴδιο, ἴσως καὶ λίγο πιὸ δυνατὰ, σημαίνει καὶ τὸ *παρατηρῶ*, πού προϋποθέτει κάποια παρακολούθηση: *δὲν παρατήρησα τίποτε*. Τὸ *διακρίνω* ἔχει τὴ σημασία τοῦ *ξεχωρίζω*: *μπορεῖ κανεὶς νὰ κοιτάζη, νὰ παρατηρήη κάπου, καὶ ὅμως νὰ μὴ διακρίνη τίποτε*.

Ἄλλο παράδειγμα ἔχομε μὲ τὰ συνώνυμα *λάβαρα, παντιέρα, σημαία, φιλάντρα, φλάμπουρο*. *Σημαία* εἶναι ἡ γενικὴ λέξις σημαίνει κομματί ἀπὸ πανί ἢ ἄλλο ὕφασμα, πού κρεμιέται σ' ἓνα κοντάρι καὶ ἔχει τὰ χρώματα καὶ τὰ ἐμβλήματα τοῦ ἔθνους πού συμβολίζει ἢ ἐνὸς ἄλλου ὁμαδικοῦ ἰδανικοῦ. Τὸ *λάβαρα* εἶναι ἀπὸ ὕφασμα πολυτέλειας, πού ὑψώνεται στὴν ἐκκλησία σὲ κοντό, μὲ ἱερὲς παραστάσεις, ζωγραφισμένες ἢ ποικιλμένες· λέγεται καὶ γιὰ ἄλλες ἰδιαιτέρως σημαίες, καὶ ποιητικὰ γιὰ κάθε σημαία. Τὸ *φλάμπουρο* εἶναι σημαίτσα ἀπὸ μαντίλι ἢ ἄλλο ὕφασμα, πού μπαίνει σὲ κοντάρι τὴ μέρα τοῦ γάμου. Ἡ *φιλάντρα* εἶναι ἡ στενόμακρη σημαίτσα τοῦ καταρτιοῦ. *Παντιέρα* εἶναι κυρίως ἡ σημαία τοῦ ναυτικοῦ, εἶναι ὅμως λέξις πού ἀπαρχαιώθηκε σήμερα, ἀλλὰ διατηρήθηκε σὲ μερικὲς φράσεις, καθὼς λ.χ. *σῆκωσε δική του παντιέρα, ὁ καθέννας ἔχει τὴν παντιέρα του*.

Σὲ τέτοια παραδείγματα μποροῦμε νὰ ποῦμε πὼς ὑπάρχει ἀνάμεσα στὰ συνώνυμα ὁ ὀσιστικὴ διαφορά. Οὐσιαστικὴ διαφορά μποροῦμε ἀκόμη νὰ ποῦμε πὼς ὑπάρχει ἀνάμεσα σὲ λέξεις πού παρουν-

οιάζουν διαφορά βαθμού, στην ένταση τοῦ ἐκφραζομένου: *λιθάρι - κοτρόνι, ψηλός - τετράμηλος, πιάνω - ἀδράχνω*.

Ἄλλες πάλι συνώνυμες λέξεις, ἰδίως ἐπίθετα, ἔχουν, μποροῦμε νὰ ποῦμε, τὴν ἴδια σημασία, μόνο πού τὴν ἐκφράζουν διαφορετικά, μὲ τὸ *χ ρ ω μ α τ ι σ μ ὸ* πού δίνουν: *οἷος - ἄβαθος, τελείωσε - πέθανε*.

Μὲ ὅλες τὶς διαφορὰς πού μπορεῖ νὰ ἔχουν τὰ συνώνυμα μεταξύ τους, μποροῦμε σὲ μερικὲς περιστάσεις νὰ μεταχειριστοῦμε τὸ ἓνα στὴ θέση τοῦ ἄλλου· συνήθως ὅμως πρέπει κάθε φορὰ νὰ συλλογιστοῦμε γιὰ νὰ βροῦμε τὴ λέξη πού ταιριάζει καλύτερα σ' ἐκεῖνο πού θέλομε νὰ ποῦμε.

Προσέχοντας τὰ συνώνυμα τῆς γλώσσας μας μαθαίνομε καλύτερα τὸν πλοῦτο πού κρύβεται σ' αὐτὰ καὶ ἔτσι βαθαίνει τὸ λεξιλόγιό μας καὶ ὀξύνεται ἡ σκέψη μας. Νὰ ξέρης κάτι καὶ νὰ ξέρης πῶς θὰ τὸ πῆς εἶναι δυὸ πράγματα πολὺ δεμένα μεταξύ τους. Τὰ συνώνυμα — λέξεις μὲ τὴν ἴδια περίπου σημασία — καὶ τ' ἀντίθετα — λέξεις μὲ ἀντίθετη σημασία — μᾶς βοηθοῦν καὶ τὰ δυὸ τους νὰ ξεχωρίζομε ἔννοιες καὶ νὰ ἐκφράζομε ἀποχρώσεις. Δὲν ἔχει ὡς τώρα γίνει αὐτὸ στὴ γλώσσα μας ὅσο ἔπρεπε καὶ εἶναι ἀνάγκη νὰ προσέξωμε ξεχωριστὰ τὰ δυὸ αὐτὰ κεφάλαια.

ΜΑΘΗΜΑ 1.

Ἀφοῦ διαβάσης προσεχικὰ τὴν ἐξήγηση πού δίνεται κάθε φορὰ γιὰ τὰ παρακάτω συνώνυμα, νὰ συμπληρώσης στὰ παραδείγματα κάθε παύλα μὲ τὴ λέξη πού ταιριάζει σὸ νόημα.

Σ η μ ε ἰ ω σ η. — Σὲ μερικὰ παραδείγματα, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν παύλα πού πρέπει ν' ἀντικαταστήσης, σημειώνεται καὶ μιὰ παχιά τελεία (.). Αὐτὴ μπαίνει διὰν πρόκειται γιὰ ἄρθρα, οὐσιαστικά ἢ ἐπίθετα πού θὰ τὰ συμπληρώσης κατὰ τὸ γένος πού θὰ ταιριάζη σὸ συνώνυμο.

Στὰ παρακάτω μαθήματα τ' ἄρθρα τόν, τήν, ἢ προσωπικὴ ἀντωνυμία τὴν καὶ τὸ ἀρνητικὸ δὲν θὰ γραφτοῦν χωρὶς τὸ τελικὸ ν, διὰν τὸ ἀπαιτῆ τὸ ἀρνητικὸ σύμφωνο τῆς ἀκόλουθης λέξης πού θὰ βάλῃς.

Τσόφλι, φλούδα.

Φλούδα εἶναι τὸ ἐξωτερικὸ περίβλημα τοῦ κορμοῦ τῶν δέντρων, τῶν κλω-ναριῶν καὶ ἀκόμη πολλῶν καρπῶν, ὅταν τὸ ἔχουν σχετικὰ μαλακό. Τσόφλι λέγεται τὸ ἐξωτερικὸ περίβλημα τῶν αὐγῶν καὶ μερικῶν καρπῶν πού τὸ ἔχουν σκληρότερο.

Μὲ . — τῶν νεραντζιῶν μποροῦμε νὰ κάμωμε νόστιμο γλυκό. Ποῖδες ἔσπασε καρύδια καὶ ἄφησε στὴ μέση τ. — ; Εἶναι καλὸ ν' ἀνακατεῦς μὲ τὸ φαγητὸ τῶν πουλερικῶν καὶ λίγ. ψιλοκοσκινισμέν. — ἀπὸ τ' αὐγὸ τους. Τὸ πλατάνι μαζεῦει ὅλη τὴ ζωὴ του πίσω ἀπὸ τ. — τοῦ κορμοῦ του.

Βάθος, βυθός, βύθος, βύθισμα.

Βάθος εἶναι ἡ ἀπόσταση ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια ὡς τὸν πάτο ἢ τὸν πυθμένα, ἢ ἀπὸ τὴν εἴσοδο ὡς (βαθιά) μέσα σὲ μιὰ κοιλότητα, μιὰ σπηλιά κτλ. Ὁ βυ-

θός έχει πιδ περιορισμένη έννοια· λέγεται γιά τή στερεή κοίτη θάλασσας, ποταμιού, λίμνης ή και γιά τὰ χαμηλότατα στρώματα τής θάλασσας. *Βύθος* λέγεται γιά τὰ στρώματα αυτά, ιδίως στον πληθυντικό, αλλά και γιά τὸ λήθαργο. *Βύθισμα* είναι τὸ βάθος τοῦ καραβιού κάτω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τής θάλασσας ὡς τὴν καρίνα.

Αὐτὸ τὸ πηγάδι εἶναι ποῦ έχει τὸ μεγαλύτερο —. *Τ.* — τής πρῶτης εἶναι μεγαλύτερο ἀπὸ τής πλώρης. — τής θάλασσας εἶναι ἀλλοῦ ὄλο ἄμμος, ἀλλοῦ πηλός, ἀλλοῦ χαλίκια, φυτὰ ἢ κοχύλια. Ἄνησυχήσαμε ὅταν εἶδαμε τὸν ἄρρωστο νὰ πέφτη σὲ —.

Σκύψε νὰ δῆς τὴ ρίζα σου στῆς θάλασσας τὰ — (*Βαλωριτής*).

Βραδιά, βράδυ.

Καὶ οἱ δυὸ αὐτὲς λέξεις ἀναφέρονται στὶς ἴδιες ὥρες. Ἐνῶ ὅμως τὸ *βράδυ* μᾶς ἐξηγεῖ τὸ «πότε» ἔγινε κάτι, δηλ. προσδιορίζει χρονικά, ἢ *βραδιά* ἀναφέρειται μᾶλλον στὴν ἔκταση τής ὥρας, στὸ περιεχόμενό της. Ἡ *βραδιά* μπορεῖ ν' ἀπλωθῆ καὶ πέρα ἀπὸ τὸ *βράδυ*.

Καλύτερα νὰ ἰδωθοῦμε τὸ πρῶτὸ παρὰ *τ.* —. Τί ἐξάισι. — περάσαμε χτές! Θὰ σὲ περιμένω αὔριο *τ.* — στὶς ἔξι. Τὸ κέφι *τ.* — ἦταν ἔκτακτο. *Τ.* στερν. *τ.* — *τ.* περάσαμε στὴν ἀκρογιαλιά. Περνοῦσε ἀπὸ τὸ σπίτι μου κάθε — τὴν ἴδια ὥρα.

Εἶχαν φωνῆ κεῖν. *τ.* — τὰ δέντρα, ἢ χλόη, τὰ νερά (*Μαλακίας*).

Διαμονή, ἔδρα, κατοικία.

Κατοικία εἶναι τὸ μέρος, ὁ δρόμος, συνήθως καὶ ἡ πόλη ἢ τὸ χωριό, ὅπου κάθεται, κατοικεῖ κανεὶς. Ἐδρα λέγεται ὁ τόπος ὅπου μένει, ἐδρεύει ἕνας υπάλληλος, ἢ ὅπου λειτουργεῖ μία δημοσία ἀρχή, ἕνα ὑποκατάστημα μιᾶς Ἐταιρείας κτλ. *Διαμονή* εἶναι ὁ τόπος ὅπου μένει κανεὶς προσωρινά.

Ἡ νομαρχία Λακωνίας έχει τὴν — τῆς στῆ Σπάρτη. Εἶναι μοναδική ξεκούραση τὸ καλοκαίρι ἢ — στὴν ἐξοχή. Λεῖπει συχνὰ σὲ ταξίδια, μὰ τὴν — του τὴν έχει στὸ Μεσολόγγι. Οἱ περισσότερες ἑλληνικὲς τράπεζες ἔχουν τὴν — τους στὴν Ἀθήνα μὲ ὑποκαταστήματα σὲ ἄλλες πόλεις. Οἱ Σαρακατσαναῖοι δὲν ἔχουν μόνιμη —. Τὸ Σαραντάπηχο εἶναι ἀπὸ τίς καλύτερες θερινὲς — ποῦ ἔχομε στὰ βουνὰ τῆς Ἑλλάδας.

Κενοτάφιο, κιβούρι, μασωλεῖο, μνήμα, μνημεῖο, τάφος.

Τάφος εἶναι ἡ γενικότερη λέξη· εἶναι τὸ μέρος ὅπου *τάφηκε* κανεὶς καὶ μένει θαμμένος. Εἰδικότερα λέγεται αὐτὸ καὶ *μνήμα*, τὸ μέρος ὅπου ὁ νεκρὸς εἶναι θαμμένος μὲ τὸ σταυρὸ στὸ ὕψωμα ἢ τὴν πλάκα ποῦ ἀναγράφει τ' ὄνομά του.

Τὸ μονοπάτι μ' ἔβγαλε σ' ἕνα οἰμοκλησάκι,
ποῦ ἔταν τὰ μνήματα πολλὰ, πολλὰ καὶ ἀντρειωμένα (δημ.).

Ὅταν ὑπάρχη στὸν τάφο κάποιο χτίριο γιά τιμὴ τοῦ νεκροῦ μπορεῖ νὰ ὀνομαστῆ *μνημεῖο*, λέξη ποῦ συνηθίζεται καὶ γιά ἄλλα χτίρια ὥρατια καὶ με

Συνώνυμα

γαλόπρεπα, ιδίως τῆς ἀρχαίας τέχνης. *Μαυσωλεῖο* ὀνομάζεται τάφος μνημειακός, μ' ἐξαιρετικὴ μεγαλοπρέπεια, στὴ μνήμη ἐνὸς νεκροῦ¹. *Κιβούρι* εἶναι λέξη ἀπαρχαιωμένη πιά, πού συνηθίζεται στὴν ποίηση γιὰ τὸ μνήμα. *Κενοτάφιο* εἶναι τάφος γιὰ τιμὴ ἐνὸς νεκροῦ πού δὲ βρέθηκε ὁμως τὸ σῶμα του ἢ πού ἔχει ταφῆ σὲ ἄλλο μέρος.

Τῶν δοξασμένων ἀντρῶν, εἶπε ὁ Θουκυδίδης, κάθε γῆ εἶναι — . Ἕλληνες στρατιῶτες ἔχουν βρῆ τ. — τους στὴ Μακεδονία, στὴν Ἥπειρο, στὴν Ἀλβανία, στὴ Μικρὴ Ἀσία καὶ στὴν Ἰταλία. Μαθαίνομε ἀπὸ τὸν Ξενοφῶντα πὼς ἀφοῦ οἱ συνοδοιπόροι του ἔθαψαν ὅπως μπόρεσαν τοὺς νεκρούς, ἔκαμαν γιὰ ὅσους δὲν τοὺς βρῆκαν ἕνα μεγάλο — καὶ ἔριξαν ἀπάνω του στεφάνια. Στὸ νεκροταφεῖο τῆς ἀρχαίας Ἀθήνας, τὸν Κεραμεικὸ, ἀπόμειναν ὡς σήμερα ἀκόμη πολλ. — . Στὰ νεκροταφεῖα τῶν πόλεων βλέπομε κάθε εἶδος — , ἀπὸ τ. πιὸ φτωχ. — , μὲ τὸν ξύλινο σταυρὸ τους, ὡς τ. πιὸ πλούσι., μαρμάριν. — .

Καὶ βγάλτε τὰ χαντζάρια σας, φκιάστε μ' ὠριὸ — ,
νά 'ναι πλατ. γιὰ τ' ἄρματα, μακρ. γιὰ τὸ κοντάρι (δῆμ.).

Νικῶ, ὑπερνικῶ.

Νικοῦμε τὸν ἐχθρὸ σὲ μάχες ἀλλὰ καὶ *ὑπερνικοῦμε* ἐμπόδια πού βρίσκομε στὸ δρόμο μας.

Στὸ Μαραθῶνα —σαν οἱ Ἕλληνες τοὺς Πέρσες. Ποτὲ δὲν ἤσυχάζει ὁ ἄνθρωπος : μόλις —ση ἕνα ἐμπόδιο, βάζει μπροστά του ἄλλο δυσκολώτερο. Χρειάστηκε νά — σωμε μεγάλες δυσκολίες ὥσπου νά φτάσωμε ἐκεῖ πού εἴμαστε.

Ξεπερνῶ, προηγοῦμαι.

Μὲ τὸ *προηγοῦμαι* διαπιστώνεται μιὰ κατάστασι ἐνῶ στὸ *ξεπερνῶ* ὑπάρχει συνήθως ἡ ἔννοια τῆς ἁμιλλας.

Ὅταν δυὸ παραβγαίνουν στὸ τρέξιμο μπορεῖ νά — κανεὶς ἐκείνον πού στὴν ἀρχή — . Μὲ τὴν ἐργασία καὶ μὲ τὴν ἐπιμονὴ κατόρθωσε νά — ὀλους τοὺς ὀμοτέχνους του. Ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ — καὶ ἀκολουθεῖ τὸ κύριο σῶμα.

Ἀποκαλύπτω, ξεσκεπάζω.

Οἱ δύο αὐτὲς λέξεις ἔχουν τὴν ἴδια σημασία, μὲ τὴ διαφορὰ πὼς τὸ *ξεσκεπάζω* συνηθίζεται προπάντων γιὰ πράματα τῆς ζωῆς πού νιώθομε μὲ τίς αἰσθήσεις μας, ἐνῶ τὸ *ἀποκαλύπτω* λέγεται μόνο μεταφορικά.

---

1. *Μαυσωλεῖο* πρωτοονομάστηκε ὁ τάφος πού ἔστησε στὴν Ἀλικαρνασσὸ ἢ Ἀρτεμισίᾳ στὸν ἄντρα τῆς, τὸν Πέρση Μαύσωλο, σατραπὴ τῆς Καρίας. Εἶχε ἐξαιρετικὴ μεγαλοπρέπεια τὸν στόλιον οἱ μεγάλοι Ἕλληνες καλλιτέχνες τῆς ἐποχῆς καὶ λογαριαζόταν ἕνα ἀπὸ τὰ ἐφτά θαύματα τοῦ κόσμου. Καθὼς μᾶς ἀνιστορεῖ ὁ Πausanias, εἶχε κάμει πολλὴ ἐντύπωση στοὺς Ρωμαίους, πού «μεγάλως δὴ τι αὐτὸν (τὸν τάφον) θαυμάζοντες τὰ παρὰ σφίσιον ἐπιφανῆ μνήματα Μαυσώλεια ὀνομάζουσιν» (8.16.4).

Μὴν τὸ — ἡς τὸ μωρό, γιατί θὰ κρῶσῃ. Ἀναγκάστηκε νὰ μᾶς — ἡ ἓνα μυστικὸ πού εἶχε μείνει κρυφὸ γιὰ χρόνια.

Βουτῶ, βυθίζω.

Χωρὶς νὰ μπορούμε νὰ χωρίσωμε μὲ ἀκρίβεια τὴ χρῆση τους μπορούμε νὰ ποῦμε πὼς τὸ βουτῶ, πολὺ συχνότερα ἀπὸ τὸ βυθίζω, συνηθίζεται σὲ ὅλες τὶς κυριολεξίες, ἐνῶ τὸ βυθίζω λέγεται μεταφορικὰ σὲ πνευματικότερες ἔννοιες, καθὼς καὶ γιὰ τὸν ἄρρωστο πού ἔπεσε σὲ λήθαργο, σὲ βύθος.

Χωρὶς νὰ θέλῃ — στὴ θάλασσα. Τὸν βρήκα — μένο σὲ συλλογῇ. — τὰ δάχτυλα στὴ σάλτσα. — ὡς τὴ μέση στὸ ποτάμι. Ἦταν πιά — μένος καὶ δὲν ἄκουε.

ΜΑΘΗΜΑ 2.

Νὰ βρῆς ἀπὸ τρία συνώνυμα γιὰ καθεμιά ἀπὸ τὶς παρακάτω λέξεις.

ἄκακος	αὐγὴ	δουλειὰ	μόνος
ἀναβροχιά	γελῶ	εὐχαριστημένος	μουσκεύω
ἀνόητος	γιαλδός	θάρρος	σήμαντρο
ἄσπλαχνος	γυρεύω	λύπη	χαρά.

ΜΑΘΗΜΑ 3.

Σεχωριστὴ κατηγορία παρουσιάζουν μὲ τὰ πολλά τους συνώνυμα λέξεις πού ἀναφέρονται σὲ ιδιότητες ἀνθρώπινες, σωματικὲς ἢ ψυχικὲς, ἢ σὲ μερικὲς πράξεις πού καὶ αὐτὲς μᾶς κάνουν νὰ τὶς προσέχωμε καὶ νὰ τὶς σχολιάζωμε, ὅπως λ.χ. ὅταν πρόκειται γιὰ ἓνα χοντρὸ ἄνθρωπο ἢ γιὰ «ξύλο» πού ἔφαγε κάποιος... ἢ ἐμεῖς οἱ ἴδιοι. Τὰ συνώνυμα αὐτὰ συχνὰ δὲ διαφέρουν μεταξύ τους σὲ τίποτε οὐσιαστικὸ, ἀλλὰ χρωματίζουν μόνο διαφορετικὰ τὴν ἔννοια πού ἐκφράζουν, εἴτε ὑπερβολικὰ, μεγαλώνοντας τὴν ιδιότητα ἢ πράξη (λ.χ. *τηλεγραφόβυλο*, γιὰ ἓναν ψηλὸ ἄνθρωπο) εἴτε κάποτε πειραχτικὰ (*τοῦ τῆς ἔβρεξαν*, ἀντὶ τὸν ἔδειραν), εἴτε καὶ εὐφημιστικὰ, γιὰ νὰ μὴν εἰπωθῆ καθαρῇ ἢ ἀλήθεια (*σφιγτὸς* γιὰ νὰ μὴν ποῦμε *φιλάργυρος*, *ταγκούνης*). Ἔτσι μπορούμε λ.χ. νὰ ποῦμε γιὰ μιά μιὰ κοπέλα ψηλὴ πὼς εἶναι *κυπαρίσσι*, καὶ γιὰ ἓνα χοντρὸ, ὄχι μόνο τὸ *παχὺς*, *γεμάτος*, *καλοθρεμμένος* παρὰ καὶ τὰ *χοντρομπαλᾶς* ἢ *χοντρομπάλας*, *πιθάρι*, *βαρέλι*, *τουλούμι*, *ὀδοστρωτήρας* καὶ πολλά ἄλλα.

Γιὰ καθεμιά ἀπὸ τὶς παρακάτω λέξεις νὰ βρῆς τέσσερα συνώνυμα (μπορεῖ ν' ἀπαρτίζεται ἓνα τους καὶ ἀπὸ ὀλόκληρη φράση).

δέρνω, κοντός, κουτός, μεθυσμένος, λιγνός, πρόσωπο, τρελός, τυφλός, ψηλός, φιλάργυρος.

ΜΑΘΗΜΑ 4.

Σεχωριστὴ ἀγάπη γιὰ τὰ συνώνυμα ἔχει ὁ λαός, ὅπως δείχνεται ἀπὸ τὶς παροιμίες καὶ τὰ δημοτικὰ τραγούδια. Συχνὰ ἔχομε σ' αὐτὰ ἢ λέξεις ἀπὸ τὴν ἴδια ρίζα, πού ἐκφράζουν ἀκριβῶς τὸ ἴδιο, ἢ ἄλλες συνώνυμες. Ἀνάλογα παρδείγματα βρισκομε καὶ στὴ λογοτεχνία. Ἔτσι ἀποχτὰ ἢ ἔκφραση περισσὸ τερῆ δύναμη.

Ν' αντικατάστης τις παύλες στ' ακόλουθα παραδείγματα μ' ένα συνώνυμο της λέξης που τυπώνεται με πλάγια γράμματα ¹.

Ἄλλου βροντάει τὸ νερὸ κι ἄλλου —άει ὁ μύλος. Κι ἐγὼ κακὰ χερόβολα² κι ἐσύ ψυχρὰ — . Εἶναι μακριὰ στὴν —, εἶναι μακριὰ στὰ ξένα. — παιδί καὶ ρήγισσας ἀγγόνι. "Ὅλες οἱ νιές —, ὅλες παντρολογοῦνται. Καὶ νὰ γιομίση ἡ στράτα σου — καὶ ρόδα. Ἐντιλαλοῦν τὰ σήμαντρα, σημαίνουν . — . Ἄν ἔχης — διάβαινε καὶ ριζικό, περπάτει.

Παλιὸς — πέρασε κι ἔσβησε· καινούριος ντυνιάς ἀνεστήθηκε καὶ βασιλεύει (Μυριεθήλης).

Ἄφκιστο κι — τοῦ Χάρου δὲ σὲ δίνω (Παλαμᾶς).

Δὲν ἦταν ἄξαφνη ἀστραψιά. Τοῦτο συνέβη ἀργά, — (Βάρναλης).

Ἄχ! τόσο λίγο νὰ βαστάξη τούτ' ἡ — κι ἡ πασχαλιά (Βάρναλης).

Σὺ ποὺ ἔχεις κάλλη γιὰ — καὶ χάρες γι' ἀντιπροίκια (Γρυπάρης).

ΜΑΘΗΜΑ 5.

Στ' ακόλουθα παραδείγματα ν' αντικατάστης μὲ συνώνυμα τις λέξεις τις τυπωμένες με πλάγια γράμματα ¹.

Προτιμότερο λίγα καὶ βέβαια παρὰ πολλὰ καὶ ἀβέβαια. Σκέψου τὰ ἐπακόλουθα τῆς βίας σου. Ἡ εὐδαιμονία δὲν εἶναι σταθερή. Ἀκούοντας ἀπότομα τὴ θλιβερὴ εἴδηση ἔμεινε ἀκίνητος σὰ μαρμαρωμένος. Πελεκημένα στὴν πέτρα, τὰ ἐπιτύμβια μνημεῖα κρατοῦν ἄσβηστη τὴ μνήμη τῶν νεκρῶν.

Ἡ ἀργία δημιουργεῖ τις στενοχώριες. Ὁ ποντικός χώθηκε στὴ φάκα καὶ ἔφαγε τὸ φαρμάκι. Δὲν εἶναι κανεὶς ἱκανοποιημένος μετ' τὴ μοῖρα του. Μὲ τὴν τελευταία κακοχειμωνιά καταστράφηκε ἡ σοδειά. Τὰ πιὸ ὁμορφα λουλούδια δὲ φτάνουν γιὰ νὰ ἐξωραίσουν τὸ σπίτι αὐτὸ.

Παιδάκι μου, τὸν πόνο σου ποῦ νὰ τὸν ἀπιθώσω; (μοιρολόγι).

ΜΑΘΗΜΑ 6.

Νὰ συνδυαστῇ τὸ κάθε συνώνυμο σὲ μιὰ ταιριαστὴ μικρὴ φράση μὲ μιὰ ἀπὸ τις λέξεις ποὺ ἀκολουθοῦν σὲ παρένθεση ³.

ἀδύνατος, ἀπαράδεχτος (ἀξίωση, διάσωση)

ἀνατολικός, ἀνατολίτικος, προσηλιακός (ἄνεμος, ζήτημα, κάμαρα, τραγοῦδι, νωχέλεια)

ἀνέλπιστος, ἀπροσδόκητος (ἐπιτυχία, εὐτυχία, θάνατος, συμφορά)

1. Στὶς ἀκόλουθες φράσεις τὰ συνώνυμα ποῦ θ' ἀναζητηθοῦν μορεῖ εἶναι νὰ εἶναι καὶ λέξεις ποὺ συνωνυμοῦν γιὰ τὸ νόημα ποὺ παίρνουν στὴ φράση, ἐνῶ ἡ συνωνυμία τους δὲν εἶναι τόσο μεγάλη.

2. Χερόβολο λέγεται ἡ δέσμη ἀπὸ στάχνα ποὺ χωρεῖ στὴ φούχτα. Τὸ συνώνυμο ποὺ λείπει σημαίνει κάτι ποὺ ἀπαρτίζεται ἀπὸ πολλὰ χερόβολα.

3. Μερικὰ παραδείγματα ἐπιδέχονται δύο λύσεις, κατὰ τὸ νόημα ποὺ θὰ δώσουμε στὴ λέξη στὴν παρένθεση ἢ καὶ μετ' τὴν ἴδια σημασία: ἐντύπωση πρόσφατη ἢ καινούρια, πένθος πρόσφατο ἢ καὶ νέο, καπέλο καινούριο ἢ νέο (φόρεσε).

άνεξίτηλος, άσβηστος (θύμηση, μελάνι, μίσος, χρώμα)
 άλύγιστος, άσπλαχνος (θανειστής, κανόνας)
 άνοιχτικός, άνοιχτός (γιατρικό, δρόμος, πόρτα, σπίτι)
 άπλώνω, εξαπλώνω (άντιπαλος, άρρωστος, ροχά, τραχανάς, χαλί, χέρι) ⁴
 άργός, δψιμος (άρνι, βήμα, δηλητήριο, μετάνοια, χειμώνας)
 άρκτικός, βόρειος, βορινός (πλάτος, κάμαρα, χώρα)
 άρρενωπός, άρσενικός (γυναίκα, παιδί, φυσιογνωμία)
 άρχαϊκός, άρχαϊός, παλιός (ιστορία, κρασί, τέχνη)
 άρρωσιάρικος, καχεκτικός, νοσηρός (ζώο, κρίση, κλίμα, σταφύλι)
 άυτοκρατορία, βασιλείο ⁵ (της Αιγύπτου, της Γαλλίας του Μεγ. Ναπολέοντα)
 γκαρδιακός ⁶, έγκάρδιος (άδερφός, ύποδοχή, φίλος, χαιρετισμός)
 διευθύνω, διοικώ, κυβερνώ (θέατρο, έπαρχία, λαός) ²
 δραστικός, ένεργητικός, ένεργός (άνθρωπος, γιατρικό, συμμετοχή, ρήμα)
 έξωτικός, ξένος (γλώσσα, σκυλί, φυτό) ³
 έπιδέξιός, έπιτηδειός (πολιτικός, τεχνίτης)
 έπίτιμος, τιμητικός, τίμιος (διαγωγή, προσέδρια, τίτλος)
 έτήσιος, χρονιάρικος, χρονιάτικος (άπολογισμός, παιδί, προμήθεια)
 έπικήδειος, πένθιμος (λόγος, σκέψη)
 θησαυρίζει, συνάζει (τό μυρμηγκι, ο φιλάργυρος)
 λαμπερός, λαμπρός (άστρο, γιορτή, πέτρα, φωνή)
 μεσιακός, μεσιανός (θωμάτιο, κομμάτι γλυκού, πρόβατα, χωράφι)
 μεταμορφώνω, μετατρέπω (ή Κίρκη τούς συντρόφους του Όδυσσέα, ένα κλάσμα σε δεκαδικό άριθμό)
 καινούριος, νέος, πρόσφατος, φρέσκος (αγό, άνάμνηση, έντύπωση, ιδέες, λουλούδι, μαχαίρι, πένθος, ψάρι) ³
 νερουλιασμένος, νερουλός, νερωμένος, ύδάτινος (αγό, κρασί, μυαλό, στήλη)
 συνοδεύω, συντροφεύω (τά τρόφιμα για να μήν τά πάρουν, τό φίλο μου σπίτι του

ΜΑΘΗΜΑ 7.

Νά βoηθς από τoία συνώνυμα για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις.

άναβροχιά	άπερίσκεπτος	κυρίως	προσπαθώ
άκατάβλητος	δειχνω	μετρώ	συνομιλία
άλλαγή	θάνατος	λάμψη	χρήματα
άπειθάρχης	καλόγερος	λέγω	χρήσιμος

4. Στα παραδείγματα αυτά οι λέξεις σε παρένθεση θά χρησιμοποιήσουν για άντιχείμενα τών ρημάτων.

5. Το βασίλειο είναι κράτος περιορισμένο σ' ένα λαό και έχει συνήθως όμοιογένεια. *Η αυτοκρατορία άπαρτίζεται από πολλούς λαούς με ποικιλία άνάμεσα τους.

6. Λέγεται και για τά παιδιά με κοινούς και τούς δυό γονείς «Σās όρκίζω, άγκαλιασθήτε σάν άδελφια γκαρδιακά» (Σολωμός, Έθν. Ύμνος, στρ. 22).

ΜΑΘΗΜΑ 8.

Στ' ἀκόλουθα παραδείγματα, τὰ συνώνυμα εἶναι καταταγμένα μετὰ τὴν ἀλφαβητική σειρά. Νὰ τὰ κατατάξης κλιμακωτά, ἔτσι πὺν ἡ ἔννοια πὺν ἐκφράζουν νὰ παρουσιάζεται διὰ καὶ πὺν δυνατῆ.

ἀγανάχτηση, θυμός, λύσσα, φρένισμα
ἀγάπη, ἀφοσίωση, λατρεία, συμπάθεια
ἀγροίκος, βάνουσος, πρόστυχος, χυδαῖος
ἀγωνία, ἀδημονία, ἀνυπομονησία, καρδιοχτύπι
ἀκεφία, βαρυθυμία, μελαγχολία
ἀλαλάζω, κραυγάζω, μιλάω, φωνάζω, ψιθυρίζω
ἀλύγιτος, ἀτράνταχτος, σταθερός
ἀπορία, ἐκπληξη, κατὰπληξη
ἀπορῶ, παραξενεύομαι, σαστίζω
ἀσυνεννοησία, διαφωνία, φιλονικία

ἀτύχημα, δυστύχημα, συμφορὰ
ἄχρηστος, βλαβερός, ὀλέθριος
δικαιολογῶ, ἐξηγῶ, συγχωρῶ
δονῶ, κουνῶ, τραντάζω
ἐγκρίνω, ἐπαινῶ, ἐπιδοκιμάζω
θόρυβος, κρότος, πάταγος
θρῆνος, κλάμα, ὄδυρμος
ἴσως, πιθανόν, πιθανότατα
καρτερία, ὑπομονή
κοροϊδεύω, περιγελῶ, χλευάζω
μετρημένος, συνετός, φρόνιμος
ξαφνιάζομαι, σαστίζω
ὄρμω, πετιέμαι, χύνομαι
πανικός, τρομάρα, φόβος
τρεμουλιάζω, τρέμω, σπαρταρῶ.

ΜΑΘΗΜΑ 9.

Ν' ἀντικαταστήσης τίς παύλες μετὰ τὴ λέξη πὺν ταιριάζει στοὺ νόημα καὶ προπάθησε νὰ ἐξηγήσης τὴ διαφορά τῶν ἀκόλουθων συνωνύμων.

Ἄδιόφορος, ἀναίσθητος.

Καμιά γυναίκα δὲ θὰ ἔμεινε — μπροστὰ στοὺν πόνο ἐνός παιδιοῦ. Λιγοθύμησε καὶ ἔμεινε γιὰ λίγη ὥρα — . Βαστὰ τόσο πολὺ στοὺν πόνο σὰ νὰ ἦταν — . Κανεὶς πολίτης δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι — γιὰ τὰ κοινά.

Ἀπόμακρος, ἀπόμερος.

Πόσο — μὰς φαίνεται ἡ μέρα τοῦ γυρισμοῦ μας τὴ στιγμή πὺν χωριζόμαστε καὶ φεύγομε! Ποῦ νὰ τὸν ἀπαντήσης; Ζῆ σ' ἕνα σπιτάκι σὲ μιά — συνοικία τῆς Ἀθῆνας.

Πλατιά τοῦ οὐνεῖρου μας ἡ γῆ κι — . Καὶ γέρνει ἐκεῖ καὶ σβεῖς γοργά (Παλαμᾶς).

Ἀρχή, ἀρχίνισμα, ἔναρξη, προοίμιο.

Κάθε — ἔχει καὶ τέλος. Χωρὶς πολλ. — ἄρχισε νὰ ἐξιστορῆ τὰ περιστατικά. . — τῶν σχολικῶν μαθημάτων θὰ γίνῃ φέτος λίγο ἀργότερα. . — τοῦ κεντήματος ἔρχεται δύσκολ. γιὰ τόσο μικρὸ κορίτσι.

Γωνιά, γωνία, κόχη.

Τὸ τετράγωνο ἔχει τέσσερεις ἴσες — . Χτύπησα στὴν — τοῦ τρα-

πεζιοῦ. Ἄπο τὴν — μας βλέπαμε ὄλα ὄσα γίνονταν. Τὸ μαχαίρι ἔκαμε —ες.

Σωριάζονται τὰ φύλλα τοῦ φθινόπωρου
στὴν κάθε — τῆς ἀύλης μας (Γρυπάρης).

* Ἄλος, κῆπος, μπουστάνι, περιβόλι.

Τὴν ἀνοιξη χύνονται ἀπὸ τ. — οἱ μυρουδιές ἀπὸ τὶς ἀνθισμένες λεμονιές. — ὄχι μόνο ὁμορφαίνουν τὶς πόλεις παρὰ καὶ καθαρίζουν τὸν ἀέρα τους. Τὰ καλύτερα πεπόνια γίνονται στ. — τοῦ Ἄργους. Σὲ περασμένα χρόνια εἶχε καὶ ἡ Ἄθήνα ἓνα ζωολογικὸ — μὲ πλῆθος σπάνια καὶ ξωτικά ζῶα.

* Ἀφθονία, πλῆθος.

— προσκνητὲς συνάζονται κάθε χρόνο στὴν Τῆνο γιὰ τὸ Δεκαπενταύγουστο. — καίκια ἦταν ἀραγμένα στὸ λιμανάκι. Τὸ τελευταῖο καλοκαίρι εἶχαμε ἐξαιρετικ. — ἀπὸ φροῦτα. — παπαροῦνες ἔκαναν τὰ χωράφια νὰ φαίνονται κατακόκκινα.

* Καρτερῶ, περιμένω, προσμένω.

Πῆγαινε ἐσὺ τώρα καὶ ἐγὼ θὰ σὲ — . — νὰ περάσουν οἱ γιορτὲς γιὰ νὰ ξαναρχίσω τὴ δουλειά μου. Στὸν καιρὸ τοῦ πολέμου οἱ ἄνθρωποι ζοῦν —ας τὴν εἰρήνη. Οἱ σκότες¹, κρέμονταν κι ἐκείνες πάλυτες στὰ χέρια τῶν ναυτῶν, ποῦ ἄδικα —ουν προσταγὴ νὰ γυρῶν τὰ πανιά στὸν ἄνεμο (Καρκαβίτσας). — με αὔριο τὸ πρωί.

Καὶ πῆτε τῆς καλῆς μου, τῆς γυναίκας μου,
νὰ μὴ μὲ παντυχαίνει, μὴ μὲ —η (βῆμ.).

Ἔως πότε θὰ σὲ —ω ἀπ' τὴν πλανεύτρα ξενιτιά; (Σικελιανός).

Δὲν ὠφελεῖ νὰ —ῆς. Ἄν εἶναι νὰ ῥθῆ θενὰ ῥθῆ (Οὔρανῆς).

* Ἀναγκάζω, ἀπαγορεύω, ἐμποδίζω.

Θὰ εἶχαμε φτάσει νωρίτερα ἂν δὲ μᾶς —ε ἡ κακοκαιρία. Εἶναι —μένη ἢ εἴσοδος στὸν κῆπο τὴ νύχτα. Ἐνας φράχτης μᾶς —ε νὰ προχωρήσωμε. Ὁ ἴατρος —ε τὸ κάπνισμα. Ἡ ἥρωικὴ ἀντίσταση τῆς χώρας —ε τὴν ὄρμη τῶν ἐπιδρομέων.

Γρήγορα, νωρίς.

Τὸ καλοκαίρι ἀνατέλλει ὁ ἥλιος —τερα ἀπὸ τὸ χειμῶνα. Περπατήσαμε πολὺ — καὶ ἔτσι κατορθώσαμε νὰ φτάσωμε —.

ΜΑΘΗΜΑ 10.

Ν' ἀντικαταστήσης κάθε παύλα μὲ τὴ λέξη ποὺ χρειάζεται καὶ νὰ ἐξηγήσης τὰ συνώνυμα.

1. σκότα εἶναι τὸ σκοινὶ μὲ τὸ ὁποῖο τραβοῦν τὸ πανὶ τοῦ καραβιοῦ γιὰ νὰ τὸ τενώσουν.

Κόσμος, οίκουμένη, σύμπαν.

Ἡ πατρίδα μας εἶναι ἓνα μικρὸ μόνο μέρος μέσα στ. — . Οἱ νόμοι ποὺ κυβερνοῦν τ. — ἀδιαφοροῦν κάποτε γιὰ τὴ γῆ μας καὶ τὴ ζωὴ τῆς. Ὁ ἥλιος εἶναι τὸ κέντρο τοῦ πλανητικοῦ μας συστήματος, ὄχι ὅμως καὶ τ. — . Ὑπάρχουν ἱστορικά περιστατικά ποὺ ἔχουν τὸν ἀντίτυπό τους σὲ ὀλόκληρ. τ. — . Ὀλ. τ. — γύρισα νὰ βρῶ γλυκὸ σταφύλι (ζημ.).

Ἀστρολόγος, ἀστρονόμος.

Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς νόμους ποὺ κυβερνοῦν τὸ σύμπαν μένουν ἀνεξιχνίαστοι καὶ γιὰ τοὺς πιὸ σοφοὺς — . Στὴ μεσαιωνικὴ Εὐρώπῃ εἶχαν μεγάλη πέραση οἱ — , ποὺ μετὰ τὴ χιμαιρικὴ τους γνώση βεβαίωσαν πῶς μπορούσαν νὰ προβλέψουν ἐκεῖνο ποὺ θὰ συμβῆ.

Πειθῶ, πίστη.

Ἡ — σου σὲ ἔσωσε, εἶπε ὁ Χριστὸς σὲ μιὰ γυναίκα. Ρήτορας χωρὶς — εἶναι δύσκολο νὰ πείσῃ τὸ ἀκροατήριό του. Δὲν πρέπει νὰ δίνωμε — σὲ ὅλα ὅσα ἀκοῦμε. Ἡ ἀκλόνητη — ὁμορφαίνει καὶ δικαιώνει τὴ ζωὴ μας. Ἡ — τῶν λόγων του πῆγαζε ὄχι ἀπὸ τὴν τέχνη τῆς ἔκφρασης ἀλλὰ ἀπὸ τὴν εὐλικρίνεια τῶν αἰσθημάτων του.

Εἰσόδημα, εἴσπραξη, ἔσοδο, κέρδος, ὠφέλεια.

Πῆρα τὸ γιατρικὸ ποὺ μοῦ ὄρισε ὁ γιατρός, μὰ δὲν εἶδα ἀκόμη — . Περιμένει ἀπὸ τὴ νέα δουλειὰ νὰ τοῦ φέρῃ μεγάλ. — . Πρέπει νὰ φροντίζῃ κανεὶς νὰ εἶναι τὰ ἔξοδά του ἀνάλογα μὲ τ. — . Τὸ κράτος ἔχει εἰδικὲς ὑπηρεσίες γιὰ τ. — τῶν φόρων. Ὅσο πιὸ μεγάλο εἶναι τ. — ἐνὸς ἀτόμου, τόσο περισσότερος εἶναι ὁ φόρος ποὺ πρέπει νὰ πληρώνη.

Ἀμοιβή, ἀποδοχές, ἀποζημίωση, βρετίκια, ἐπίδομα, μεροκάματο, μισθός, συχαρίκια, πληρωμή.

Δὲν ἔχει μεγάλ. — , ἀλλὰ συνολικά . — του εἶναι ἀρκετὰ μεγάλῃ. Οἱ ξενοδολεῦτρες παίρνουν κάθε ἀπόγεμα τ. — τους, μὲλις τελειώσουν τὴ δουλειά. Ὅσοι ἔχουν ἐλεύθερα ἐπαγγέλματα ὀρίζουν συνήθως μόνοι τους τ. — τους. — τῶν μισθῶν γίνεται συνήθως στὸ τέλος τοῦ μηνός. Πρέπει νὰ παρακολουθοῦν . — τὸν τιμάρημο τῆς ζωῆς. Τὸν ἔδερνε ἢ φτώχεια . — δὲν πρόφτανε ποτὲ τὰ ἔξοδα τῆς μέρας.

Οἱ ὑπάλληλοι παίρνουν — γιὰ τὶς πρόσθετες ὑπηρεσίες τους. Ἡ νικημένη χώρα πληρώνει στὸ νικητὴ — . Οἱ ὑπάλληλοι στὶς μεγάλες πόλεις παίρνουν ἐκτὸς ἀπὸ τ. — τους καὶ . (ἀόρ. ἄρθρο) — . Πάρε τὸ δαχτυλίδι ποὺ ἔχασες καὶ δῶσε μου τ. — μου. Τ. — μου, ἢ νύφη σου ἔκαμε γιὸ ! Οἱ ὑπάλληλοι ποὺ ταξιδεύουν παίρνουν ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ὀδοιπορικά καὶ ἡμερήσια — γιὰ τὰ πρόσθετα ἔξοδά τους.

Περίπτωση, περίσταση.

Στάθηκε παραστάτης μου σὲ κάθε — ποὺ χρειαζόμουν βοήθεια. Εἶναι πολὺ σπάνια ἢ — τέτοιες ἀρρώστιας. Πρέπει νὰ εἴμαστε ἔτοι-

μοι και για την — που θα χειμωνιάση νωρίς. Διάλεξες την — κι ήρθες. Είναι ζήτημα που πρέπει να κριθεί από — σε — . Κατά την — παρουσιάζονται και διαφορετικές — .

Ὁκνηρός, ὀκνός, ράθυμος.

Αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος εἶναι πολὺ — στὴ δουλειά του. Τί νὰ τὸν κάμης ; Εἶναι πολὺ ἔξυπνος, μὰ — . Πρῶτὴ φορὰ εἶδα τόσο — ἄνθρωπο· ὁ κόσμος νὰ καίγεται, δὲ θὰ χαλάσῃ τὴν ἡσυχία του.

Ἄεργος, ἄνεργος.

Στὸν — ἄνθρωπο ἡ μέρα φαίνεται χρόνος. Μὲ τὴ δυστυχία ποὺ ἔπεσε σταμάτησαν καὶ οἱ δουλειές καὶ πλήθυναν οἱ — .

ΜΑΘΗΜΑ 11.

Στὰ συνώνυμα πού, ὅπως εἶδαμε, ἐκφράζουν τὸ ἴδιο συνήθως πρᾶμα ἀλλὰ τὸ χρωματίζουν διαφορετικὰ, ἀνήκουν καὶ οἱ λεγόμενες *π ο ι η τ ι κ ἔ ς* λέξεις. Ἔτσι τὸ γνωστὸ ποίημα τοῦ Βαλαωρίτη γιὰ τὸν ἀνδριάντα τοῦ Πατριάρχη Γρηγόριου Ε' ἀρχίζει μὲ τὰ λόγια «Πῶς μᾶς θεωρεῖς ἀκίνητος, ποὺ τρέχει ὁ λογισμὸς σου», ὅπου τὸ *θεορεῖς* εἶναι ποιητικὸ συνώνυμο τοῦ *κοιτάζω*.

Οἱ ποιητικὲς αὐτὲς λέξεις εἶναι συνήθως λέξεις *ἀπαρχαιωμένες*, πού λέγονταν ἄλλοτε, ἢ *ιδιωματικές*, πού λέγονται ἀκόμη σὲ διάφορα ἰδιώματα, εἶναι ὁμοῦ ἀσυνήθιστες ἢ σπάνιες στὶς πόλεις στὴν καθημερινὴ ὁμιλία. Αὐτὸς εἶναι ἴσια ἴσια ὁ λόγος πού φυλάχτηκαν στὴν ποίηση, γιὰ αὐτὴ χρειάζεται συχνὰ νὰ ἐξάρῃ κάτι μὲ λέξεις ἀσυνήθιστες καὶ ὄχι κοινές καὶ χιλιοειπωμένες. Δὲ χρησιμεύουν ὁμοῦ ἀποκλειστικὰ στὴν ποίηση· βρῖσκονται καὶ γενικότερα στὴ λογοτεχνία, ὅταν ὑπάρχῃ ποιητικὴ ἔξαρση.

Νὰ βρῆς τίς κοινὲς λέξεις, πού ἀντιστοιχοῦν στὶς ἀκόλουθες ποιητικὲς :

ἀλαφιάζομαι	ἀχνός	κούπα	μισεύω
ἀναπάντεχος	γεράνιος	λαβωματιά	μισεμὸς
ἀπαντοχὴ	διαφεντεύω	λόγκος	νοτίζω
ἀπόκοτος	κανακίζω	λογάρι	στρατολάτης
ἄτι	καταλαγιάζω	μετερίζι	

ΜΑΘΗΜΑ 12.

Νὰ κατατάξῃς κλιμακωτὰ τ' ἀκόλουθα συνώνυμα :

Ἄγριος, ἄκαρδος, ἄπνονος, βάρβαρος, σκληρός.	Ἄναγκαῖος, ἀπαραίτητος, χρήσιμος.
Ἄδιαφορῶ, ἀπεχθάνομαι, ἀποστρέφομαι, ἐχθρεύομαι, μισῶ.	Ἄπελπισία, ἀπόγνωση.
Ἄγωνίζομαι, μοχθῶ, προσπαθῶ.	Ἄνταρσία, ἐξέγερση, ἐπανάσταση, στάση.
Ἄηδιάζω, σιχαίνομαι.	Ἄπομακρύνω, διώχνω, παραμερίζω.
	Ἄπορία, ἔκπληξη, κατάπληξη.

Αρχαίος, παλιός, πανάρχαιος.	Κάποτε, σπάνια, σπανιότατα, σ- νήθως, συχνά, συχνότατα, συ- χνούτικα,
Βεβαιώνω, λέγω.	
Έκλιπαρώ, Ικετεύω, παρακαλώ.	
Έκμηδενίζω, καταστρέφω, ρημάζω, χαλώ.	Νομίζω, πιστεύω, υποθέτω. Στερνός, τελευταίος.
Εύδαιμονία, εύτυχία, μακαριότητα.	Συνάζω, σωριάζω.

ΜΑΘΗΜΑ 13.

Μέσα σέ μιὰ σειρά συνώνυμα μπορούμε συνήθως νά βρούμε μιὰ λέξη πού έκφράζει μέ τόν πιό άπλό, συνηθισμένο και άφηρημένο τρόπο τό κοινό νόημα όλόκληρης τής ομάδας. Έτσι λ.χ. ανάμεσα στις λέξεις *πάει, πέθανε, συχωρόθηκε, τελείωσε, μάς άφησε χρόνια* κτλ. ή λέξη *πέθανε* είναι χωρίς άλλο έκείνη πού έκφράζει πιό άπλά και άχρωμάτιστα τήν έννοια όλων τών συνωνύμων. Τό ίδιο και ανάμεσα στά συνώνυμα *λήξη, τέλος, τέραμα* τό *τέλος* έκφράζει πιό άφηρημένα και γενικά τό κοινό νόημα.

Παραθέτονται σειρές από συνώνυμα. Νά βρής στήν καθεμιά τους τή λέξη πού είναι πιό άπλή και γενικότερη :

αίτηση, άναφορά, παράκληση.	γοργός, γρήγορος, εύκίνητος, σβέλ- τος.
άκέραιος, έντιμος, τίμιος, χρηστός.	είμαρμένη, κληρος, μοίρα, πεπρω- μένο.
άλλαγή, άνταλλαγή, μεταμόρφω- ση, μετασχηματισμός, τροπο- ποίηση.	θλίψη, καημός, λύπη, μαράζι.
άπόμερος, μακρινός, μακρυσμένος, παράμερος.	λεπτά, μετρητά, πεντάρες, χρή- ματα, ψιλά.
άρχή, άρχίνισμα, έναρξη, προοίμιο.	ξοδεύω, σκορπίζω, σπαταλώ.

ΜΑΘΗΜΑ 14.

*Νά εξήγησης τις ακόλουθες συνώνυμες λέξεις και νά δείξης μέ μικρές φρά-
σεις τή χρήση τους.*

Δώρο, κανίски, μποναμάς, πεσκέσι, φιλοδώρημα.
Θροίζω, κελαρύζω, παφλάζω, φλοιοβίζω.
Άποτυπώματα, άχνάρια, Ίχνη, ντο ρός, πατημασιές.
Έδρα, έδώλιο, θρανίο, θρονί, θρόνος, κάθισμα.
Δείγμα, παράδειγμα, πρότυπο, υπόδειγμα.
Όμάδα, όμιλος, σύναξη, μπουλουκι, τσούρμιο, στίφος, όρδη, σπείρα, συμμορία, μελίσι, έσμός, έταιρεία, σύλλογος, σύνδεσμος, συνεταιρισμός, συντεχνία, συνάφι, σωματείο, έπιμελητήριο.

ΜΑΘΗΜΑ 15.

Νά βρής τις ποιητικές λέξεις πού άντιστοιχοῦν στις ακόλουθες κοινές καὶ

Έπειτα ν' αναφέρες για όσες θυμάσαι από ένα γνωστό στίχο, όπου να χρησιμοποιήθηκαν.

άποθέτω, άκουμπώ	μακριά	πόλη
βασιλιάς	μεγάλος	πομπή γάμου, κηδείας
βασιλίσσα	μεγαλώνω	πρωινό
γρήγορος	ξεχνώ	στολίζω
κεντώ	όπλα	τριαντάφυλλο
κύπελλο μετάλλινο	όπλιζομαι	τρομάζω
μαζί	περιμένω	φοβούμαι

ΜΑΘΗΜΑ 16.

Πολλές φορές όταν μιλούμε μεταχειριζόμαστε τις λέξεις κλιμακωτά, κατά τη δύναμη που έχουν ή την αδυναμία: Σου *ουσαινω* να τό κάμης, σε *παρακαλώ*, σου τό ζητώ, τό αξιώνω. Την κλιμάκωση αυτή τη βρισκομε και στη λογοτεχνία.

α) Στ' *άκόλουθα* παραδείγματα παραθέτονται μερικές λέξεις, τυπωμένες με πλάγια γράμματα, με την *άφραβητική* τους σειρά. Να τις κλιμακώσης *άλλάζοντας* τη θέση τους σύμφωνα με τό νόημα.

Αυτό τό άγγελιο που βλέπεις δέν είναι μόνο *άχαϊτό*, ούτε καν *παλιό* είναι *πανάχαϊτο*.

Την ώρα που *ξφευγε* για την *ξενιτιά* είχαν *συναχτή* στην *άκρογιαλιά* *όλοι*, τ' *άξέρφια* του, *οί πατριώτες* του, *οί συγγενείς* του, *οί φίλοι*.

Τόσο *φοβιτσιάρικο* είναι αυτό τό παιδί που τό *τρομάζουν* *όλα*: ή *βροντή*, τό *θρόισμα τών φύλλον*, τό *κελάουσιμα τού νερού*, ή *σιωπή*, τό *σκοτάδι*, *μιά τουφεκιά*.

Περάσαμε στη *σκραβιά* *μέρες ζοφερές*, *μαύρες*, *σκοτεινές*. Χάρηκα τό *δωρο* του *πάρα* πολύ, γιατί δέν ήταν μόνο *άναγκαϊτό*, μου ήταν και *άπαράιτητο*: τί λέω; *χρήσιμο*.

“Ο,τι *άκούαμε* τόσην ώρα δέν ήταν μόνο *τερατολογία*: ήταν *ύπερβολή*, *περισσότερο* *άκόμη*, *ψέμα*.

β) Στ' *άκόλουθα* παραδείγματα ν' *άντικαταστήσης* τις *παύλες* και τ' *άποσιωπητικά* με τις *λέξεις* ή *φράσεις* που *άκολουθούν* *κάθε* *φορά* *άφραβητικά*, με *τρόπο* που ν' *άποκατασταθί* ή *κλιμάκωση* που *έχουν* τα *κείμενα* στα *συνώνυμα* ή στις *ιδέες* που *έκφραζόνν*.

“Α *λείπω* — *μη λουστής*, και — , *μήν* *άλλάξης*,
κι *ά* *λείπω* *τόν* — *στην πόρτα* *μήν* *προβάλης* (*δημ*).

(*μήνα*, *τραντάχρονο* (*δηλ. τριαντάχρονο*), *χρόνοι*).

..., ..., ..., ..., ... (*Παπαδιαμάντης*)

(*έλιωσε* *στόν* *άπάνω* *κόσμο*, *έπόνεσε*, *έχασ* *την* *όρεξή* *του*, *κιτρίνισε* *σάν* *τό* *κερί*, *τού* *κόστισε* *πολύ*).

. — *όπ'* *άκούγονταν* *στά* *χαμηλώματα*, *στά* *καλτερίμια* *και* *στά* *χαλίκια* *άπό* *τά* *πατήματα* *τών* *λιγοστών* *διαβατών* *σιγά* *σιγά* *έγένονταν* *τόν* *άνήφορο* — *κι* *άπό* — *πλιό* *ψηλά* — (*Κρυστάλλης*).

(θρός¹, σάλαος, χιλαλή²).

"Αχ και νά κούναγε τὸ καράβι." Ὁχι — · — , — , — (ἀναταραζόταν, κούναγε, πήδαγε, χτυπιόταν). Καὶ κάθε φορά ..., καὶ ... πιδ σπαραχτικά, καὶ ... (βογκοῦσε ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη τὸ πέλαγο, ἔτριξε τὸ σκάρι τοῦ παραβιοῦ δλά-κερο, οὔρλιαζε ὁ ἄερας), κι ἐδῶ κοντά κι ὀλοτρόγυρα, μὲς στὸ — , τὸ — (σκοτάδι, χάος) (Πετράλης).

Καὶ ἡ Λύρα σὰ λαμπρομιλῆ στὸν ἥλιο ἢ στὸ σκοτάδι, γέρνουν καημοὶ τ' ἄγρια δαιμόνια πρὸς τὴ γῆ, κι οἱ Ἀθάνατοι ἀπ' τὸν Ὀλυμπο κι οἱ βασιλιάδες τοῦ Ἄδη — , — , — — σὰν ἀνθρώποι κι αὐτοὶ (Παλαμᾶς).

(αὐτιάζονται, ξεγριοῦνται, στέκουν)

ΜΑΘΗΜΑ 17.

Νὰ θυμηθῆς, ἂν μπορῆς, ἀπὸ τὴ λογοτεχνία μας, τὴ νέα ἢ καὶ τὴν ἀρχαία, με-ρικὰ παραδείγματα μὲ κλιμακωτὰ συνώνυμα, λέξεις ἢ φράσεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΑΝΤΙΘΕΤΑ

Σὲ πολλὲς λέξεις συμβαίνει, ὅταν τὶς λέμε ἢ ὅταν τὶς ἀκοῦμε, νὰ μᾶς ἔρχεται συχνὰ στὸ νοῦ καὶ μιὰ ἄλλη, μὲ σημασία ἀντίθετη: *μέρα-νύχτα, μεγάλος-μικρός, συχνά-σπάνια*. Ἔχομε μάλιστα στὴ γλώσσα μας πολλὲς στερεότυπες φράσεις, ὅπου λέμε πλάι πλάι τὶς δυὸ ἀντίθε-τες λέξεις: *χειμῶνα καλοκαίρι, ἄκρες μέσες, στὰ μέσα καὶ στὰ ἔξω*. Τὸ ἴδιο συνηθίζεται σὲ παροιμίες καὶ σὲ τραγούδια δημοτικά:

«Εἶπε τὸ μακρὺ του καὶ τὸ κοντό του» (παροιμία).

Ὁ δυόσμος κι ὁ βασιλικός καὶ τὸ μακεδονίσι,
τὰ δυὸ, τὰ τρία μάλλαναν καὶ πήγαιναν στὴν κρίση.

Γυρίζει ὁ βασιλικός καὶ λέει στὰ λουλούδια:

Σωπάτε, παλιολούλουδα, καὶ μὴν παραπονιέστε.

Ἐγὼ εἶμαι ὁ βασιλικός, τ' ἄνθος τὸ μυρισμένο·

ἐγὼ μυρίζω πράσινος, ἐγὼ καὶ μαραμένος·

ἐγὼ στολίζω ζωντανός, ἐγὼ καὶ πεθαμένους (3ημ.).

Μὲ τ' ἀντίθετα, ὅπως καὶ μὲ τὰ συνώνυμα, μαθαίνομε νὰ ξεχωρίζωμε καλύτερα τὶς ἔννοιες, νὰ κυριολεχτοῦμε περισσότερο, νὰ διαλέγωμε γιὰ κάθε περίπτωση τὴ σωστὴ λέξη καὶ νὰ δίνωμε περισσότερη δύναμη στὸ ὕφος μας.

1. θρός λέγεται τὸ θρόισμα. Τὸ ἀρχ. θροῦς λεγόταν γιὰ θόρυβο πιδ δυνατό.
2. χιλαλή λέγεται γιὰ θόρυβο μεγάλο, ὅπως εἶναι καὶ ἡ ὀχλαγωγία, ὁ θό-ρυβος ποῦ κάνει πολὺς κόσμος συναγμένος ποῦ φωνάζει.

ΜΑΘΗΜΑ 18.

Νὰ βρῆς τις ἀντίθετες ἀπὸ τις παρακάτω λέξεις. (Οἱ δύο λέξεις πρέπει κάθε φορά ν' ἀνήκουν στὸ ἴδιο μέρος τοῦ λόγου. Τὸ ἀντίθετο ἐνὸς οὐσιαστικοῦ νὰ εἶναι οὐσιαστικὸ, τοῦ ρήματος ρῆμα· μόνο ἢ παθητικὴ μετοχὴ μπορεῖ νὰ ἰσοδυναμῆ μὲ ἐπίθετο).

Σ η μ ε ι ω σ η.—Οἱ λέξεις οἱ σημαδεμένες μὲ ἀστερίσκο μποροῦν νὰ δεχτοῦν ἀπὸ δύο ἀντίθετες.

ξερό*	(ξύλο)	τρεχούμενα (ἔξοδα)	κληρικός
ξερός	(ἀέρας)	θολό (νερό)*	μεσάνυχτα
καλός	(ἄνθρωπος)	ἀνέρωτο (γάλα)	κυριολεξία
καλή	(ὕψουςματος)	νοθεμένο (κρασί, βού-	φαίνομαι
μυστικός	(σκοπός)	τυρο, γάλα)	ἀμφισβητῶ
μυστικὴ	(συνεδρία)	φραγκοράφτης	ἀποβιβάζω
μαθημένος*		εὐμένεια	ἀτελπίζομαι
λαϊκὴ	(λέξη)	φυρονεριά (ἀρχ.ἄμπωτις)	ἀρτάνομαι
κονταίνω	(τὸ μανίκι)	ἐπιθετικός (πόλεμος)	μᾶκρος*
κονταίνω	(γιὰ τὸ ἀνά-	ἀνεύθυνος	περιοσεύει
στημα)		ταχτικός (στὴ δουλειά)	πρόλογος
μακριά	(ἱστορία)	ταχτικός (ὕπᾱλληλος,	ἀρετὴ
μακρινό	(ταξίδι)	συνεδρία)	ἀγάπη
ἀτόφος*		καινούριος	ἀχαριστία
ἐπαινῶ*		φιλάργυρος	ἀσυμφωνία
κούφιος		εὐτυχημένος	διαφωνία
κούφιο	(δόντι, καρύδι)	ὄρισμένος	παραφωνία
κούφια	(περπατησιὰ)	μουλωμένος	κεντρικός (δρόμος)*
κούφια	(βεντούζα)	μορφωμένος	γόνιμος
πηχτὴ	(σοῦπα)	ἀποφασισμένος	ἀκίνδυνος
πηχτό	(σκοτάδι)*	τὸ μισό*	περιφερειακός
τρεχούμενο	(νερό)*	ἄξιος	συνοικιακός

ΜΑΘΗΜΑ 19.

Στις ἀκόλουθες φράσεις τις λέξεις πὸν τυπώνονται μὲ πλάγια γράμματα νὰ τις ἀντικαταστήσης μὲ τις ἀντίθετές τους καὶ νὰ σχηματίσης ἀκόμη τρεῖς παρόμοιες φράσεις.

Τὰ λόγια φεύγουν.

Τὸ σῶμα μας εἶναι θνητό.

Τὰ νιάτα κοιτάζουν πάντα ἐμπρός.

*Εκεῖνος πὸν ἀγαποῦμε δὲν ἔχει ἐλαττώματα.

*Ἡ ἀλήθεια ἔχει γλώσσα ἀπλή καὶ εὐκόλη.

*Ἡ ἀγνωμοσύνη ταπεινώνει τὸν ἄνθρωπο.

Οἱ ἀρχαῖοι εἶχαν γιὰ καλὸ οἰωνὸ τὴ βροντὴ ἀπὸ τὰ δεξιὰ.

*Ὁ αἰσιόδοξος ἐλπίζει πὸς τὰ πράγματα θὰ πᾶνε ὄλο καὶ καλύτερα.

Ἡ <i>ὕγεια</i> εἶναι γιὰ τὸν ἄνθρωπο τὸ μεγαλύτερο ἀγαθόν.	Ἡ <i>γενναῖος</i> δὲ φοβᾶται τὸ <i>δοξαζόμενο</i> <i>θάνατο</i> .
Τὸ <i>μυσογειακὸ</i> κλίμα εἶναι <i>δροσερὸ</i> τὸ καλοκαίρι καὶ <i>μαλακὸ</i> τὸ χει- μῶνα.	Συχνὰ ὅσοι <i>ἐνδιαφέρονται</i> γιὰ μᾶς μᾶς λένε <i>πικρὸς ἀλήθειες</i> .
	Ἡ <i>γενναῖος</i> προτιμᾷ νὰ πεθάνῃ <i>ἐν-</i> <i>τιμα</i> παρά νὰ ζῆ <i>ἄδοξα</i> .

ΜΑΘΗΜΑ 20.

Νὰ συμπληρώσης τις ἀκόλουθες φράσεις βάζοντας στὴ θέση τῆς παύλας τὸ ἀντίθετο τῆς λέξης ποῦ εἶναι τυπωμένη μετὰ πλάγια γράμματα. (Γιὰ τὴν ἐκλογή τοῦ ἀντίθετου κοίταξτε τί λέγεται στὴ σελ. 20, στὴ σημείωση τοῦ μαθήματος 23).

Βράχηνκα ἀπὸ τὸ *κεφάλι* ὡς τὰ —. Ἄδειασε τὸ ποτήρι ἀπὸ τ. — ὡς τὸν πάτο. Ἐμπρὸς βαθὺ καὶ — ρέμα. Μάθαμε — καὶ ντρεπόμαστε *ποδεμένοι* ¹. Ὅταν *πήγαινες* ἐγὼ —. Ὁ πατέρας *προσιάζει* καὶ τὸ —.

Κρῶνὰ χέρια — καρδιά. Δὲν τρώγεται οὔτε *ὠμὸς* οὔτε — ². Οὔτε *λιανὰ* στὴν τσέπη οὔτε — στὸ σπίτι. Εἶναι καλύτερη μιὰ *δυσόρεστη* ἀλήθεια παρά μιὰ — *κολακεία* (Δασκαράτος).

Πολλοὶ *ἀρχίζουν* καλὰ μὰ —. Εἶναι *κανόνας* χωρὶς —. Ὁ ἄνθρωπος οὐχόφει ἀπὸ τὴν *κούνια* ὡς τὸν —. Ὅποιος θέλει νὰ εἶναι *παντοῦ* δὲ βρίσκεται —. Ὅποιος δὲν —, *μένει πίσω*. Ὅποιος *γυρεύει*, —.

Λιγότερο χρήσιμος εἶναι ὁ *φίλος* ποῦ μᾶς *κρύβει* τὰ ἐλαττώματά μας ἀπὸ τὸν — ποῦ μᾶς τὰ —. Ἄλλοι *πέφτουν* κι ἄλλοι —.

¹ *Ἐκεῖθε* μετὰ τοὺς ἀδελφούς, — μετὰ τὸ Χάρο (Σολωμός).

² Ἦταν μετὰ σένα *τρεῖς* — στὴν *πίκρα* φυτρωμένες, ὁμῶς γιὰ μένα στὴ — *τρεῖς πίκρες* ριζωμένες (Σολωμός).

³ Ὁ — καὶ μακρινὸ σὲ *μέγα σκότος* κι ἔρημο (Σολωμός).

Τὴν αὐγὴ μετὰ τὴν *δροσοῦλα* *ἐξερύτρωσ'* ἕνα *ρόδο*, τὴν αὐγὴ μετὰ τὴν *δροσοῦλα* ἐ— τὸ *ρόδο* (Βαλτωρίτης).

— κι *ἐχθρὸς* ὁ θάνατος σ' ἕνα *τραπέζι* σμίγει (Γρυπάρης).

Ὅ,τι εἶναι *στραβὸ σήμερον* θὰ εἶναι — — ³ (*παροιμία*).

⁴ Ἀπὸ *ρόδο* βγαίνει — κι ἀπὸ — βγαίνει *ρόδο* (*παροιμία*).

⁵ Ἀνάθεμα ποῦ *ἔχει* — καὶ περπατεῖ μετὰ *ξένους* κάνει τοὺς *ξένους* ἐ— καὶ τοὺς — τοῦ *ξένους* (δημ.).

Κόρη μου, ἐσύ *'σαι* —α κι οἱ ἄλλες τὰ *μακίρια* (δημ.).

1. *Ποδεμένος*, μετοχὴ τοῦ *ποδένω* ἂν καὶ ἀπαρχαιωμένο πιά στὶς πόλεις συνηθίζεται στὴν ἑλληνικὴ ἐπαρχία καὶ σημαίνει βάζω τὰ ποδήματά μου. Εἶναι τὸ ἴδιο μετὰ τὸ ἀρχαῖο *ὑποδέω*, *ὑποδέομαι*, ποῦ λεγόταν γιὰ τὸ δένω τὰ σαντάλια κάτω ἀπὸ τὰ πόδια (ἀπὸ ἐδῶ καὶ τὸ *ὑπόδησις*, *ὑπόδημα*). Ἀντίθετο ἦταν τὸ *ὑπολύομαι*, *ἐξυπολύω*, λύνω, βγάζω τὰ σαντάλια, καὶ ρηματικὸ ἐπίθετο τὸ *ἐξυπόλυτος*.

2. Λέγεται γιὰ ἀνυπόφορους καὶ ἀνοικονόμητους ἀνθρώπους.

3. Τὸ ἀντίθετο τῆς πρώτης λέξης τῆς τυπωμένης μετὰ πλάγια γράμματα βρίσκεται στὸ τέλος τῆς παροιμίας.

Ἐγὼ Γραικὸς γεννήθηκα, Γραικὸς θενᾶ — (δημ.).

Θέλετε, δέντρ', ἀνθίστε, θέλετε — (δημ.).

Γιὰ ἰδῆς καιρὸ ποὺ διάλεξες, Χάρε μου, νὰ τὸν πάρης
στά ἔβγα τοῦ καλοκαιριοῦ, στά — τοῦ — (δημ.).

Κοιμήσου, γιέ μου, καλογιέ, ὄμορφε, διωματάρη ἰ,
γιὰ νὰ γληγοροκοιμηθῆς καὶ γιὰ ν' — (δημ.).

Πέρα σ' ἐκεῖνο τὸ βουνὸ καὶ στ' ἄλλο τὸ παρέκει,
πόχει ἀνταρούλα στὴν κορφὴ καὶ καταχνιά στή — (δημ.).

Τὸ ἔχει τὸ σκαρί μας, ναί, νὰ εἴμαστε πάντα μεγάλοι. Ὅπου καὶ
ἂν γυρίσης, σὲ στεριᾶς καὶ — , σὲ Νότον καὶ — , σὲ Ἀνατολὴ καὶ σὲ — , θά,
τὸ ἴδιον γραμμένο. Καὶ γραμμένο ὄχι μὲ ἀνθρώπινο κοντούλι, ἀλλὰ μὲ
τὸ ἴδιο χέρι, τὸ ἀόρατο καὶ παντοδύναμο χέρι τοῦ Δημιουργοῦ. Εἴμα-
στε ἄντρες, σοῦ λέγω (Καρκαβίτσας).

“Τὸ ἔμαθες ; Πέθανε ὁ Παράσχος., Ὁ νεκρὸς ποιητὴς στάθηκε ἐκεῖνη
τὴν ἡμέρα ὁ —τερος ἀνθρώπος μέσα στὴν πρωτεύουσα (Οὐράνης).

ΜΑΘΗΜΑ 21.

Στις ἀκόλουθες φράσεις ν' ἀντικαταστήσης ὅσες λέξεις τυπώνονται μὲ πλάγια
γραμμιατά μὲ τ' ἀντίθετά τους.

Ἡ ἀλήθεια γεννᾶ τὴν ἐμπιστοσύνη.

Τὰ ἔργα τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἐφή-
μερα.

Ὅποιος ἀγοράζει χοιρικὰ ἀγοράζει
μὲ πίστωση.

Ἡ ἐνώση δυναμώνει.

Ἡ εὐτυχία εἶναι ὄνειρο.

Ἡ εὐθεροία εἶναι τὸ πιὸ μεγάλο
ἀγαθόν.

Στὴ δυστυχία θυμούμαστε μὲ πικρία
τὴν περασμένη εὐτυχία.

Μποροῦμε πάντα νὰ λυπούμαστε συγ-
κρίνοντας τὴν κατάστασή μας
μὲ μιὰ καλύτερη.

Εἶναι εὐχάριστο νὰ περνοῦμε τὸ κα-
λοκαίρι στὴν ἐξοχή.

Εἶναι εὐχάριστο νὰ περνοῦμε τὸ κα-
λοκαίρι στὴν ἐξοχή.

Εἶναι εὐχάριστο νὰ περνοῦμε τὸ
καλοκαίρι στὴν ἐξοχή.

Ἡ φυχραιμία τοῦ κατηγορουμένου
δὲν ἀποδείχνει τὴν ἀδωότητά του.

ΜΑΘΗΜΑ 22.

Νὰ βρῆς τις ἀντίθετες ἀπὸ τις ἀκόλουθες λέξεις.

κέρδος	ἀρχοντολόγι	ἄοπλος*
ἄγνοια	μυθικὸ (πρόσωπο)	προαιρετικὸς
ἀκμὴ	ἄτολμος	νησιώτικος *
ἀμφιβολία	δύσπιστος	κακόπιστος
ἀμφισβήτηση	κακὸς ἄρχος	νόμιμος
βεβαίωση	ἄκυρος	ἀξιεπίαινος

1. διωματάρης εἶναι ὁ κομπῶς, καμαρωμένος, ποὺ ἔχει διῶμα χάρη, κα-
μάρι, παράστημα.

όρατός	φυσικό (γέλιο, μαλλιά)	ἀληθινὸ (νόμισμα)
χοβολιάζω ¹	ἀπλὸ ² (πανί)	ἀληθινή (ἱστορία)
ἀδιαφορῶ	ἀπλὸ (ζήτημα)	ἀκόλουθο (κεφάλαιο)
ὑποτιμῶ	ἀπλὸ (σημα)	ἀρχή (τοῦ μαθήματος)
ἐπιστρατεύομαι	ἀπλὸ (ἀντίγραφο)	ἐναρξη* (τῶν μαθημάτων)
ἀποβιβάζομαι	ἀπλὸς (ἄνθρωπος)	ἀφετηρία (πορείας)
ἀπογειώνομαι	ἀπλὸ (γράμμα)	ἀκρίβεια (στήν ἀγορά)
ἰδιωτικὸς (ὑπάλληλος)	γνήσιο (χαρτονόμισμα)	ἀκρίβεια (στή διατύ-
ἀσάφεια	ὑποβολιμαῖος (ἔγγρα-	πωση)
ἄψυχα (ὄντα)	φο, μαρτυρία) ³	κάθετος
ἄψυχος (ἄνθρωπος)	πραγματική (διήγηση)	κατακόρυφος
φυσικά* (δόντια)	πραγματικὸ (περιστα-	προκάτοχος
φυσικό* (φέρσιμο, δια-	τικὸ)	ἔμφυτη (ἰδιότητα)
γωγή)	ἀνήλιαγο (σπίτι, αὐλή)	πλειοψηφία
φυσικό (χάρισμα)	ἀποσκιαδερῆ (Μάνη) ⁴	

ΜΑΘΗΜΑ 23.

Νὰ συμπληρώσης τὶς παρακάτω παροιμίες βάζοντας στὴ θέση τῆς παύλας τὸ ἀντίθετο τῆς λέξης πού τυπώνεται μὲ πλάγια γράμματα.

Σ η μ ε ι ω σ η.— Σὲ πολλὲς περιστάσεις μεταχειρίζαστε μὲ τὸ ἀντίθετο νόημα λέξη πού δὲν ἔχει πραγματικὰ τὸ νόημα αὐτὸ μόνη τῆς, παρὰ τὸ παίρνει ἀπὸ τὸ νόημα διόκλησης τῆς φράσης. Ἔτσι λ.χ. στὴν παροιμία «μακροῦ δρόμο καὶ λίγο φρωμί», οἱ λέξεις **μακρὸς** καὶ **λίγος** ἔρχονται σὲ ἀντίθεση, πού ἂν ἀκριβολογήσωμε δὲν τὴν ἔχουν μόνες τους: τὸ **μακρὸς** ἔχει ἀντίθετο τὸ **κοντός**, καὶ τὸ **λίγος** τὸ **πολύς**. Ἡ ἀντίθεση ὁμως γεννιέται ἀπὸ τὴν ἔννοια τῆς φράσης διόκλησης, γιὰ τὸ μακρὸς δρόμος χροιάζεται φυσικὰ καὶ περισσότερο, **πολύ φρωμί**, καὶ ὄχι **λίγο**. Ἀκόμη καλύτερα φαίνεται αὐτὸ στὴν παροιμία «ἀκριβὸς στὰ πίτουρα καὶ φτηνὸς στ' ἀλεύρι». Οἱ λέξεις **πίτουρα** καὶ **ἀλεύρι** δὲν εἶναι κἀν ἀντίθετες, ἂν τὸ καλοξετάσωμε. Ἐνχαίρει ὁμως νὰ εἶναι τὸ ἀλεύρι πολυτιμότερο καὶ πῶ ἀκριβὸ πρόμα ἀπὸ τὰ πίτουρα, καὶ ἔτσι διὰ ἑνα πούλη, κατὰ τὴν παροιμία, ἀκριβὰ τὰ πίτουρα καὶ φτηνὰ τὸ ἀλεύρι, οἱ δύο αὐτὲς λέξεις ἀποχτοῦν ἀπὸ τὸ νόημα τῆς φράσης μὴ ἀντίθεση.

Λεῖπει. — καὶ χορεύουν τὰ **ποντίκια**. Ἦρθα βασιλιάς καὶ φεύγω — Μιὰ σὸ — καὶ μιὰ σὸ **πέταλο**. Τὰ **μικρὰ** δὲν ἤθελες, τὰ — γυρεύεις. Ἄλλος σπέρνει κι ἄλλος — . Ἄλλα **λογαριάζω** κι ἄλλα μου λ - νουν. Ὅποιος δὲν ἔχει **κεφάλι** ἔχει -α. **Κοντὰ** στὰ — καίονται καὶ τὰ **χλωρά**. Χίλιοι **ντυμένοι** δὲ γ — ἕνα **γυμνὸ**. Ἄνεμομαζώματα **διαβολο** — . Ὅποιος —μάθη δὲ **γερονταφήνε**. Ἄληθεια **χωρίς** —τα, φαγὶ **χωρίς** ἀλάτι.

1. Σκεπάζω κάτι μὲ χόβολη (στάχτη ζεστὴ μὲ καρβουνάκια ἀναμμένα).
2. Λέγεται γιὰ τὸ πανὶ πού σὸ φάσιμό του περνᾷ μόνον ἕνα στημονί ἀπὸ κάθε θύρα τοῦ χτενιοῦ.
3. Λέγεται γιὰ κάτι πού μπαίνει (ὑποβάλλεται ἢ ἐπιβάλλεται) στὴ θέση ἄλλου, τοῦ σωστοῦ.
4. Ἡ Μάνη μοιράζεται ἀπὸ τὸν Ταῦγετο πού τὴν κόβει στὴ μέση σὲ δύο μέρη: ἀποσκιαδερῆ λέγεται ἡ δυτικὴ τῆς πλευρᾶ, πρὸς τὸ Μεσσηνιακὸ κόλπο.

Ἡ γλώσσα κάστρα καταλεῖ καὶ κάστρα θ — ἰ. Κάλλιο νὰ μᾶς ἀκούῃς παρὰ νὰ μᾶς — . Ἄγαπᾶ ὁ θεὸς τὸν κλέφτην, ἀγαπᾶ καὶ τὸ — . — παιδί, διαβόλου ἐγγόνι. Ἀντάμα κουβεντιάζομε καὶ — Ἄ. Ἡ τριανταφυλλιά κάνει καὶ τριαντάφυλλα καὶ — . Ἄν κεληδῆθῃ ὁ γάιδωρος, γκ — καὶ τ' — ἰα. Ὅλοι οἱ μῆνες κορέας κι ὁ Μάρτης — τρώει. Μιά στὸ — καὶ μιὰ στ' ἄμῳνι. Φωνάζει ὁ — νὰ φύγῃ ὁ νοικοκύρης. Ἡ ἀρρώστια μὲ τὸ σ — μπαίνει καὶ μὲ τὸ βελόνι — . Χρυσόφι πιάνει, — α τοῦ γίνεταί. Ὅποιος σκάφτει τὸ λάκκο τοῦ ἄλλου, πέφτει ὁ — μέσα.

Ἔφταιξε ὁ — καὶ δεῖραν τὸ σαμάρι. Ὁ διάκος διψᾷ, βάλτε τοῦ — νὰ πιῇ³. Ἀπὸ — κλητήρας. Ἀπὸ μυλωνὰς — . Κόβει τὸ νερὸ ἀπ' τὰ πρῶσα καὶ τὸ βάνει στὰ κρ — . Ὁ κόσμος τό'χει — κι ἐμεῖς κρυφὸ καμάρι. Ὅλοι μιλοῦν γιὰ τ' ἄρματα κι ὁ Γιάννης γιὰ τὴν π — α. Ἡ νύχτα ἔχει αὐτιά κι ἡ μ — — . Τὸ βράδυ κάνει ἐπίσκοπο κι ἡ — μητροπολίτη. Ἀργυρὸ τὸ μ — καὶ χρυσὸ τὸ σῶπα³. Γιὰ τὸ γαμπρὸ γεννάει κι ὁ — , γιὰ τὸ γιὸ μῆτ' ἡ κότα. Πάρε γαμπρὸν ἀπὸ γενιὰ καὶ σκύλον ἀπὸ μ — α. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι πιὸ δυνατὸς ἀπ' τὸ σίδερο καὶ πιὸ — ἀπ' τὸ — ἰ. Ὅποιος λυπάται τὸ — χάνει καὶ τὸ πέταλο.

ΜΑΘΗΜΑ 24.

Νὰ βρῆς τίς ἀντίθετες ἀπὸ τίς ἀκόλουθες λέξεις.

ἐνδοσχολικός	παράλληλη (γραμμὴ)	ἀλλόθρησκος
ἐπιδημικὴ (ἀρρώστια)	ἐπιβραδύνω	μεροληπτικός
μερικὴ (ἔκλειψη)	συνεχίζω	φυγόκεντρο (δύναμη)
μερικὸ (συμφέρον)	συγκεντρώνομαι*	ὁμοιογένεια
μερικά (πράγματα)	ἐλαστικός* (χαρακτή-	ἔκτυπο (ἀνάγλυφο)
τραγωδία	ρας)	κοφτολίβαδο ⁴
κίνηση*	ἐλαστικός (ὀρισμὸς)	ἀναλυτικός (λογαρια-
καθῆκον	ὀμαδικὸ (συμφέρον)	σμός)
προέλαση	διεξοδικὸς	ἀνάλυση
πλεονέχτημα	ταπεινοφοροσύνη*	πρωτοτυπία
ἀπόλυτα (ἐνδιαφέρο-	ἄξια	ὀνομαστικὴ (ἄξια)
μα)	βαλτῆ (ἐκδήλωση)	ιδιότης
θετικός (ἀριθμὸς)	ἀλλόγλωσσος	ἀκρίζω ⁵

1. Λέγεται γιὰ τὴ μεγάλη δύναμη τῆς γλώσσας, ποῦ μπορεῖ νὰ προξενήσῃ μεγάλα κατὰ ἄλλα καὶ μεγάλες ζημιές.

2. Τὸ νόημα εἶναι πὼς ὅλοι περιποιοῦνται καὶ φροντίζουν τοὺς δυνατοὺς καὶ παραβλέπουν τοὺς μικροὺς καὶ ἀδύνατους.

3. Ἡ ἔναρθρη προσαχτικὴ σῶπα ἰσοδυναμεῖ μὲ οὐσιαστικὸ. Οὐσιαστικὸ θὰ εἶναι καὶ τὸ ἀντίθετό της.

4. Ἔτσι λέγεται σὲ μερικὰ μέρη τὸ λιβάδι ποῦ δὲ χρησιμεύουν τὰ χόρτα του γιὰ νὰ βοσκῆσουν τὰ ζῶα παρὰ τὰ κόβουν καὶ τὰ φυλάγουν γιὰ τὸ χειμῶνα.

5. Πλέω κοντὰ στὴν παραλία, λ.χ. «μὲ τὸ μαϊστρο τὰ ψάρια ἀκρίζουν», «ἀκρίζει ἡ βάρκα». Τὸ ἀντίθετο ἔχει τὴ σημασία : «ἀνοίγομαι στὸ πέλαγος».

βραχυλογία	περίηλιο	εὐκίνητος
ἀγρότης	ἐκούσιος	σταλαγματίης ¹
ἀγροτικός (πληθυσμός)	ἄπειρος (ἐργάτης)	ὑποπολλαπλάσιο
ἐνθουσιασμός	ἄπειρος (χῶρος, χρόνος)	κινητὸ* (σημεῖο)
ἐγωιστής	ἄρνηση	κινήτη (γιορτή)
πλάτος (γεωγραφικὸ)	ἐλλειμμα	θριαμβεύουσα (ἐκκλη- σία)
ζενίθ	ἐξαγωγή	

ΜΑΘΗΜΑ 25.

Νὰ συμπληρώσης τὶς ἀκόλουθες φράσεις βάζοντας στὴ θέση τῆς παύλας τὸ ἀντίθετο τῆς λέξης ποὺ τυπώνεται μὲ πλάγια γράμματα.

Πάρε με πάνω στὰ βουνά, τὶ θὰ μὲ φάη ὁ — (Κρυστάλλης).
 Τ' ἀηδόνι δὲν ἀπέθανε, τ' ἀηδόνι πάντα — ,
 ἄλλαξε τὰ φτερά του, δὲν ἄλλαξε φωνή (Συρρ. Τρικούπης) ².
 Κι ἐσύ, Θεέ, ... δῶσ' δύναμη κι ἐμένα,
 νὰ κάμω τ' — σήμερα *μορεμένα* (Θυσία Ἀεραζάμ).
 Πῶς ἐγυρίσαν οἱ — σὲ *θλίψες* μιὰν ἡμέρα (Θυσία Ἀεραζάμ).
 Μὴν πᾶς ν' — ἡς μιὰ φωτιά ὅπου ποτὲ δὲ *σβήνει* (Ἐρωτόκριτος).
 Καὶ πράματα ποὺ φαίνονται — α στὴν — ἦν τους,
 εἶναι βαριά καὶ *δύσκολα* πολλὰ στὴν *τέλειωσῆν* τους (Ἐρωτόκριτος).
 Ὅλοι τσῆ φαίνονται ἄσκημοι, δίχως ἀντρεία καὶ χάρη,
 κι ὅλοι σὰ *νύχτα* σκοτεινὴ, κι ὁ Ρώκριτος φ — ρι (Ἐρωτόκριτος).
Εὐκὲς μεγάλες γίνονται μὲ τὸν καιρὸ οἱ — (Ἐρωτόκριτος).
 Ὁ πόνος ὁ — τερος τὸν *ἀλαφρὸ* σκολάζει (Ἐρωτόκριτος).
 Τὰ τιμ— δὲν ψηφᾶς, μὰ θὲς τὰ *ντροπιασμένα* (Ἐρωτόκριτος).
 Ἀκατάπαυτα γυρεύει ἡ τὴν *νίκη* ἢ τὴν — (Σολωμός).
 «Χριστὸς Ἀνέστη!» *Νέοι*, — , καὶ κόρες,
 ὅλοι, *μικροί*, — , ἐτοιμαστήτε...
 Φιληθῆτε γλυκὰ χεῖλη μὲ χεῖλη,
 πέστε «Χριστὸς ἀνέστη», — καὶ *φίλοι* (Σολωμός).
 Κι ἂν εἶμαι Χάρος *χαλαστής*, εἶμαι καὶ Χάρος — (Βαλαωρίτης).
 Ἄν *ἐξεράθῃ* ³ τὸ *κλαρί*, πάντα — εἶν' ἢ — (Βαλαωρίτης).
 Τὰ μάτια σου ὑπερήφανα *κλεισμένα*
 σ' ἓνα ἄλλο φῶς τὰ κράταες — (Πορφύρας).

1. *σταλαγματίης* εἶναι ἀπολίθωση στὸ ἔδαφος σπηλιάς ἢ ὑπόγειου, ποὺ γεννιέται ἀπὸ σταλαματιᾶς νεροῦ ποὺ πέφτουν ἀπὸ τὸ θόλο καὶ ἐξατμίζονται.
2. Ἀπὸ τὸ ποίημα «Ἡ δάφνη καὶ τὸ ἀηδόνι» ποὺ ἔστειλε ὁ Τρικούπης στὸ Βαλαωρίτη, σὰν ἀπάντηση στὸ ποίημα μὲ τὸν ἴδιο τίτλο ποὺ ἔγραψε ἐκεῖνος στὸ θάνατο τοῦ Σολωμοῦ: «...ἦλθε βαρυνχιμωνιά | καὶ δὲ λαλεῖ τ' ἀηδόνι' | τ' ἀηδόνι ποὺ τραγούδησε | εἰς τοῦ βουνοῦ τὴ ράχη. | Κλάψτε, βουνά καὶ βράχοι, | τ' ἀηδόνι δὲ λαλεῖ.
3. Τὸ ρῆμα θ' ἀποδοθῆ μὲ ἀντίθετη ἔννοια ποὺ ἐκφράζεται μὲ τὸ *εἶναι* καὶ ἓνα ἐπίθετο.

Καί πίνω κι άπ' τ'ό κόκκινο κι άπό τ'ό γιοματάρι¹
κι άπό τ'ό — τ'ό τραχύ, πίνω και δέ μεθώ (Πολέμηης).

Παρά τ'ό άργά, τ'ό —² κι άνώφελο
δώσε μου τ'ό —, τ'ό πεθαμένο (Δροσίνης).

Γεννήματα τ'ού — στολιζούν τ'ή χαρά (Δροσίνης).

"Όμως — κανείς δέν ξέρει τ'ό γιατί —
πάντα άφωνη ή χρυση καμπάνα μένει
κι ούτε δ'ορθο κι ούτε — σημαίνει (Δροσίνης).

Στά βάθη τ'ών νυχτ'ών τ' άστρόσπαρτα,
πού άγνώριστα κι άγνωστα μένουν,
πόσοι καινούριοι κόσμοι πλάθονται
πόσοι — κόσμοι — (Δροσίνης).

Μήπως ό,τι θαρρούμε — ατα³
γλυκοχάραμα αύγής είναι πέρα...
κι άντί νά 'ρθη μιá νύχτα άξημέρωτη
ξημερώνει μιá άβρ — (Δροσίνης).

Τ'ό σήμερα ήτανε νωρίς, τ' — — θά είναι (Παλαμᾶς).

Τ'ή ζωντανή όνειρεύομαι και τ'ήν άκέρια χώρα:
έκει βασίλισσα ήμουνα, κι ξγίνα — —⁴ (Παλαμᾶς).

Κι άπ' τ'ό — ως τ'ό ήλιοτρόπι
χώρες περνάει, περνούνε τόποι,
κι άπ' τ'ό — ως τ'ό ήλιοστάσι⁵
προβαίνει δίχως ν' άποστάση (Γρυπάρης).

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Τ Ρ Ι Τ Ο

Π Α Ρ Ω Ν Υ Μ Α

Π α ρ ώ ν υ μ α ονομάζομε μερικῆς λέξεις πού μοιάζουν μεταξύ
τους στην προφορά, δηλ. στη φωνητική τους μορφή: φτηνός και φτηνός,
λεπτός. Τά παρώνυμα είναι συχνά και συνώνυμα, πού εκφράζουν έννοιες
συγγενικές· μπορεί άλλωστε νά ἔχουν και τ'ήν ίδια ρίζα με αυτά, κα-

1. γιοματάρι είναι τ'ό κρασί πού παίρνουν από βαρέλι πού μόλις άνοίχτηκε.

2. Στη θέση τ'ής παύλας θά μπη τ'ό αντίθετο τ'ού πεθαμένο τ'ού άκολού-
θου στίχου, και τ'ή θέση τ'ής άκόλουθης παύλας θά πάρη ή λέξη πού ἔρχεται
έδω σάν αντίθετη τ'ού άργά.

3. Έδω ή λέξη βρίσκεται σέ πληθυντικό.

4. Η τελευταία λέξη για συμπλήρωση άντιστοιχεί στην πρώτη με πλά-
για γράμματα τυπωμένη.

5. Λέγεται για τ'ά δύο σημεία τ'ής έκλειπτικής πού άπέχουν τ'ό περισσό-
τερο από τόν ίσημερινό τ'ού ούρανοῦ, ιδίως για τ'ό χειμωνιάτικο σημείο. Τ'ό
καλοκαιρινό λέγεται ειδικότερα ήλιοτρόπι, «τ'ού "Αι-Γιαννιού τ'ού Λιτροπιού»
είναι ή γιορτή τ'ού "Αι-Γιάννη τ'ού Προδρόμου (24 'Ιουν).

θῶς λ.χ. φοβίζω, κάνω κάποιον νὰ τρομάξη, καὶ φοβερίζω, ἀπειλῶ κάποιον. Ἐπιπλέον πάλι ἔχουν ἐντελῶς διαφορετικὲς σημασίαι, καθὼς λ.χ. συναπισμός, κατάπλασμα μὲ σινάπι, καὶ συνασπισμός, στενὴ συνεργασία. Ἐπιπλέον καὶ τότε μπερδεύονται ἀπὸ μερικούς, ἰδίως ὅταν τὰ παρόνυμα εἶναι λόγιαι λέξεις ὄχι πολὺ συνηθισμένες.

ΜΑΘΗΜΑ 26.

Ν' ἀντικαταστήσῃς στὶς παρακάτω φράσεις τὶς παῦλες μὲ τὸ παρόνυμα πού χρειάζεται καὶ φράσῃ.

Ἄθέραις - αἰθέραις. Ἄθέραις εἶναι ἡ κόψη καθε κοφτεροῦ ὄργανου, καὶ ἔπειτα, τὸ πῦρ λεπτὸ καὶ διαλεχτὸ μέρος ἀπὸ κάτι. *Αἰθέραις* λέγεται γιὰ τ' ἀνώτατα, καθαρὰ στρώματα τῆς γῆινης ἀτμοσφαιράς.

Πήραμε τὸν — ἀπὸ τ' ἀλεύρι. Κόβει ἡ γλώσσα του σάν — . Ὁ — τοῦ μαχαιριοῦ εἶναι χαλασμένος.

Τέτοιο χῶμα ἀπ' τὴν ἡμέρα τῆς μεγάλης τοῦ Χριστοῦ, πού εἶχε φέρει ἀπ' τὸν — τιμὴ ἑμᾶς καὶ δόξα αὐτοῦ (Σολωμός).

Ἀμνησία - ἀμνηστία. Καὶ οἱ δύο λέξεις ἔχουν σχέση μὲ τὴ λέξη *μνήμη* καὶ σημαίνουν τὴν ἔλλειψή της, ἀλλὰ διαφέρουν: Ἄμνηστία εἶναι τὸ ξέχασμα καὶ ἡ συγχώρηση τιμωρίας γενικῆς, γενικὴ συγχώρηση γιὰ πολιτικὰ ἀδικήματα (λ.χ. μιὰ συναμοσία) πού καταδιώκονται ἢ πού τιμωρήθηκαν ἤδη¹. Ἀμνησία εἶναι τὸ χάσιμο ἢ ἡ ἐλάττωσις τῆς μνήμης, τοῦ θυμητικοῦ.

Οἱ πειρατὲς ἀναγκάστηκαν στὸ τέλος νὰ ζητήσουν ἀντὶ λύτρα — . Ἐπειτα ἀπὸ μῆνας πέρασε ἡ — καὶ ὁ ἄρρωστος ἄρχισε νὰ θυμάται ὅλη τὴν περασμένη του ζωὴ. Δόθηκε — σὲ ὄσους κρατιοῦνταν γιὰ πολιτικὰ ἀδικήματα. Ἄφου καταλύθηκαν οἱ Τριάντα τύραννοι, ἡ ἐκκλησία τῶν Ἀθηναίων ἔδωσε — στοὺς συνεργάτες τους ἀποβλέποντας στὸ γενικότερο συμφέρον τῆς πολιτείας.

Περισσεύω - περιττεύω. *Περισσεύω* ὅτι εἶναι μὲ τὸ παραπάνω ἢ δὲ χωρεῖ κάπου· *περιττεύω* ὅτι εἶναι περιττό.

— τὰ πολλὰ λόγια. Διπλὸ δὲ φτάνει, μονὸ — .

Ἐπιβολὴ - ἐπιβουλή. *Ἐπιβολὴ* λέγεται γιὰ μιὰ ἐνέργεια πού ἐπιβάλλει κάτι, πού τὸ κάνει ὑποχρεωτικόν. *Ἐπιβουλή* εἶναι σχέδιο κρυφὸ ἢ δόλιο, κακόβουλο.

Ἐγινε ἡ — τῆς τιμωρίας. — νέων φόρων. Ἐσκεπάστηκε ἡ — τῶν ἐχθρῶν.

Ἐγγραμμίζω, ὑπογράφω. Καὶ τὰ δύο γίνονται μὲ τὸ γράψιμο, ἀλλὰ ἔχουν ἐντελῶς διαφορετικὴ σημασία. Ἐγγραμμίζω λέγεται γιὰ ἐκεῖνον πού γράφει

1. Μὲ τὴ γὰρ πού ἀπονέμει ὁ ἐπικεφαλῆς ἐνὸς κράτους σταματᾷ ἡ τιμωρία, πού θὰ ἔπρεπε ἀλλοῦς ν' ἀρχίσῃ ἢ νὰ συνεχιστῇ, ἐνῶ μὲ τὴν ἀμνηστία ἐκμηδενίζεται καὶ αὐτὴ καὶ οἱ λόγοι πού τὴν προκάλεσαν.

κάτω από κάπου τ' ὄνομά του, γιά νά βεβαιώση κάτι ἤ νά δείξη πώς τὸ ἀποδέχεται· μεταφορικά σημαίνει παραδέχομαι. Ὑπογραμμίζω σημαίνει τραβῶ μιὰ γραμμὴ κάτω ἀπὸ κάτι, ἀπὸ μερικές λέξεις, γιά νά τονίσω τὴ σημασία τους, καὶ μεταφορικά: τονίζω, ἐξαιρῶ κάτι.

Στὸ βιβλίο αὐτὸ πολλές λέξεις εἶναι — μένες. Τὸ ἔγγραφο πρέπει νά — ἢ ἀπ' ὄλους ὅσοι ἦταν στὴ συνεδρία. Οἱ μάρτυρες πρέπει νά — οὐν τὴ μαρτυρία τους.

Στερωῶ, ὑστερωῶ. Στερεῖ ὅποιος παίρνει κάτι ποῦ ἀνήκει σὲ ἄλλον. Ὑστερεῖ ὅποιος μένει πίσω ἢ εἶναι κατώτερος. Εἶναι τόσο διαφορετικές οἱ δύο αὐτὲς σημασίες ποῦ δὲ θὰ ἔπρεπε νά μπερδεύονται οἱ δύο λέξεις ἀπὸ κανένα.

Εἶναι παιδί ποῦ δὲν — καθόλου στὰ γράμματα. Τὸ χειρότερο πράμα ποῦ μπορεῖ νά πάθῃ ἕνας ἄνθρωπος εἶναι νά τοῦ — οὐν τὴν ἐλευθερία του. Δὲν μπορεῖ νά προβιβαστῆ στὴν ἀνώτερη τάξη ὅποιος — σὲ ὅσα ἔπρεπε νά ξέρη.

Ἐκατόμβη - κατακόμβη. Ἐκατόμβη σημαίνει μεγάλη θυσία (στὴν ἀρχὴ σήμαινε θυσία ἑκατὸ βοδιῶν). Κατακόμβη λέγεται γιά τὰ ὑπόγεια στίς πόλεις τῆς Ἰταλίας, ὅπου κατάφευγαν οἱ παλιοὶ Χριστιανοὶ καὶ ἔθαβαν τοὺς νεκρούς τους.

Οἱ σημερινοὶ πόλεμοι ἔχουν καταντήσει σωστὲς — . Λένε πὼς ὅταν ὁ Πυθαγόρας κατόρθωσε ν' ἀποδείξη τὸ γνωστὸ «Πυθαγόρειο» θεώρημα γιά τὸ τετράγωνο τῆς ὑποτείνουσας πρόσφερε στοὺς θεοὺς μιὰ — . Κατοικῶ σ' ἕνα ἀνήλιαγο, ὑγρὸ δωμάτιο, σωστὴ — .

Κυματίζω - κυμαίνομαι. Καὶ οἱ δύο αὐτὲς λέξεις ὀνομάστηκαν μεταφορικά ἀπὸ τὸ κύμα, ἀλλὰ κάθε φορὰ μὲ ἄλλη εἰκόνα. Τὸ κυματίζω λέγεται γιά κάτι ποῦ σαλεύει καὶ κινεῖται ἀδιάκοπα σάν τὰ κύματα. Τὸ κυμαίνομαι λέγεται γιά κάποιον ποῦ δὲν ἔχει γνήμη κατασταλαγμένη καὶ ξεκαθαρισμένη, λ.χ. ὅπως ὅταν εἶναι ἀναποφάσιτος.

Τὸ ἀεράκι ἔκανε τὰ στάχυα νά — . Δυσκολεύεται νά ξεκαθαρίση τίς ἰδέες του καὶ ἀδιάκοπα — . Μὲ τὰ ἑλληνικὰ καράβια ποῦ ταξιδεύουν παντοῦ ἢ γαλανόλευκη — σὲ ὅλες τίς θάλασσες.

Εἰς τὴν αὐρα — μαῦρα, ὀλόχρυσα μαλλιά (Σολωμός).

Ἀσυνείδητος - ἀσύνειδος. Ἀσυνείδητος εἶναι ἐκεῖνος ποῦ δὲν ἔχει συνείδηση ἠθική. Μὲ τὸ ἀσύνειδος ξεχωρίζομε καλύτερα ἐκεῖνον ποῦ τοῦ λείπει ἡ νοητικὴ συνείδηση, ἢ γνώση ἀπὸ κάτι.

Ὁ ἔμπορος ποῦ δὲν εἶναι — θὰ κοιτάξῃ νά κερδίση χωρὶς νά κερδοσκοπήσῃ στὴν τιμὴ. Πολλὰ ψυχικὰ φαινόμενα μᾶς μένουν — .

ΜΑΘΗΜΑ 27.

Νὰ σχηματίσης μικρὰς φράσεις ὅπου νά μεταχειριστῆς τ' ἀκόλουθα παράνυμα.

εἰκοσάρι - εἰκοσάρικο
ἑκατοστάρι - ἑκατοστάρικο

ἐπίβουλος - μεγαλεπήβολος
Ἰνδὸς - Ἰνδιάνος

καλόβολος - καλόβουλος
 σύγαμπρος - σώγαμπρος
 ταψάκι - τασάκι

υποδέχομαι - αποδέχομαι
 υπομονή - έπιμονή
 χαραμάδα - χαραματιά

ΜΑΘΗΜΑ 28.

Νά ξεχωρίσης τ' ακόλουθα παρώνυμα και νά σχηματίσης από αυτά μικρές φράσεις.

αίρετός - αίρετικός
 άμυδαλιά - άμυδαλή
 άπολογίζ - άπολογισμός
 άποκηρύσσω - έπικηρύσσω
 άχόρταστος - άχόρταγος
 καπνιά - καπνίλα

κούφιος - κοῦφος
 λατόμος - ύλοτόμος
 μοίραρχος - μέραρχος
 παρρησία - παρρησία
 πέρασμα - πέραμα
 προσωπίδα - προσωπίειο

ΜΑΘΗΜΑ 29.

Νά ξεχωρίσης τ' ακόλουθα παρώνυμα.

διαίσθηση - παραίσθηση
 αίσθητικός - αισθαντικός
 έξιδανικεύω - έξειδικεύω

έπιβολή - ύποβολή
 κατηγορηματικός - κατηγορικός
 κοινωνικός - κοινοτικός

πρότυπο - πρωτότυπο

ΜΑΘΗΜΑ 30.

Τά παρώνυμα διαφέρουν κάποτε μόνο με τὸ διαφορετικὸ τονισμό, καὶ λέγονται τότε *τονικά παρώνυμα*. Ἔτσι λέμε *ἀερινός* καὶ *ἄερινος*. Τὸ *ἀερινός* σημαίνει εὐάερος, ἀερινός: *οπίου ἀερινό, τὰ μέρη μας εἶναι γιὰ τὸ καλοκαίρι ἀερινά*. Τὸ *ἄερινος* σημαίνει ἑλαφρὸς σάν τὸν ἀέρα:

Ὅπου φθάνοντας κεῖ κάτω
 ἴσως τοῦ ἔμεινε ὡς ἐκεῖ
 ἡ ἄερινη ἀγκαλιά του
 σάν πρωτύτερα ἀνοιχτή (Σολωμός).

Ὅμοια διαφέρουν τὸ *παρὰ* καὶ τὸ *πάρα*: *δὲν τὸν βλέπομε παρὰ πολὺ σπάνια καὶ τὸν βλέπομε πάρα πολὺ σπάνια*.

Π α ρ α τ ῆ ρ ῆ σ η.— Πολλὰ τονικά παρώνυμα ἔχουν καὶ διαφορετικὴ ὀρθογραφία: *παίρω - περῶ*.

Νά σχηματίσης μικρές φράσεις με τ' ακόλουθα τονικά παρώνυμα.

άνθρώπινος - ἀνθρωπινός
 ἀρπάγη - ἀρπαγή
 ἀπόχη - ἀποχή
 ἡπειρώτικος - ἡπειρωτικός
 μετάλλιο - μεταλλεῖο
 Ὀλύμπια - Ὀλυμπία

πλόκαμος - πλοκαμός
 πολιτικός - πολιτικός
 σκέπη - σκεπή
 σφάγιο - σφαγεῖο
 σχόλιο - σχολεῖο
 τελώνιο - τελωνεῖο

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΣΗΜΑΣΙΟΛΟΓΙΚΑ ΖΕΥΓΑΡΙΑ

Δυὸ λέξεις πού βγῆκαν ἀπὸ τὴν ἴδια λέξη ἀλλὰ πού ἔχουν διαφορετικὸ φωνητικὸ τύπο καὶ διαφορετικὴ σημασία ἀποτελοῦν ἓνα ζευγάρι. Αὐτὸ ἔγινε συνήθως ἐπειδὴ ἢ μιὰ λέξη, πού κληρονομήθηκε στὴ σημερινή μας γλώσσα ἀπὸ τὴν ἀρχαία, λεγόταν πάντοτε σὲ ὅλες τὶς ἐποχὲς πού μεσολάβησαν ἀπὸ τότε, καὶ ἄλλαξε μὲ τὸν καιρὸ στὴν προφορὰ τῆς καὶ στὴ σημασία τῆς· ἐνῶ ἡ δευτέρη λέξη εἶναι *λόγια*, ξαναμπῆκε δηλαδὴ στὴ σημερινή γλώσσα στὸν τελευταῖο αἰῶνα ἴσια ἀπὸ τ' ἀρχαία ἑλληνικά, μὲ τὴν ἀρχαία τῆς συνήθως σημασία, ἢ καὶ μὲ κάποια ἄλλη. "Ἔτσι λέμε *θωριά* στὴ σημασία «ὄψη» καὶ μιλοῦμε γιὰ τὴ *θωριά* ἐνὸς ἀντικειμένου, καὶ λέμε πάλι *θεωρία*— ἀπ' ὅπου ἔρχεται ἡ σημερινή μας *θωριά*— μὲ τὴ σημασία: παρατήρηση, ἐξέταση: ἡ *θεωρία τοῦ κόσμου*.

Τὰ ζευγάρια, ἂν καὶ ἔχουν πηγὴ τους καὶ ἀφετηρία τὴν ἴδια ἀρχαία λέξη, δὲν ἀποτελοῦν συνήθως συνώνυμα. Καθὼς ὅμως μοιάζουν ἀναμεταξύ τους οἱ λέξεις πού τ' ἀπαρτίζουν, ἔχουν κάποια ὁμοιότητα μὲ τὰ παρώνυμα.

ΜΑΘΗΜΑ 31.

Νὰ διαβάσης προσεχικὰ τὶς ἀκόλουθες φράσεις καὶ ἔπειτα νὰ ξεχωρίσης τὶς διαφορετικὲς σημασίες πού ἔχουν κάθε φορὰ οἱ δυὸ λέξεις πού συναποτελοῦν ἓνα σημασιολογικὸ ζευγάρι.

Ἰσιώνω-ισώνω.— Σὲ κάθε ὀρθογώνιο τρίγωνο ἡ ὀρθή του γωνία ἰσώνεται μὲ τὸ ἄθροισμα τῶν δύο ἄλλων. "Ἰσωσε τὸ ξύλο πού στράβωσε.

Κόχη - κόγχη.— "Ὅποιος εἶναι ἄταχος θά καθίση στὴν κόχη. Σὲ μιὰ κόγχη στὴ μέση τοῦ τοίχου ἦταν τοποθετημένο ἓνα μικρὸ ἄγαλμα

Νύφη - νύμφη.— Οἱ Ὠκεανίδες καὶ οἱ Νηρηίδες, οἱ Ναϊάδες, οἱ Ὀρεάδες καὶ οἱ Δρυάδες ἦταν γιὰ τοὺς ἀρχαίους "Ἕλληνες ὅλες τους νύμφες. Μία παροιμία λέει: Σ' ἐσὲ τὸ λέω, πεθερά, γιὰ νὰ τ' ἀκούῃ ἡ νύφη.

Πραμάτεια - πραγματεία.— Οἱ ἐπιστήμονες γράφουν πραγματείες γιὰ διάφορα ζητήματα πού μελέτησαν. Ἀπὸ χωριὸ σὲ χωριὸ πηγαίνει ὁπραματευτῆς νὰ πουλήσῃ τὶςπραμάτειες του.

Στοιχεῖο - στοιχεῖο.— Μερικοὶ πιστεύουν πὼς κάθε σπῆτι, κάθε πηγάδι, κάθε φωτιά, ἔχουν τὸ στοιχεῖο τους. Ὁ ἀέρας, ἡ γῆ, τὸ νερὸ, ἢ φωτιά εἶναι τὰ τέσσερα στοιχεῖα τοῦ κόσμου. Τὰ γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου λέγονται καὶ στοιχεῖα.

ΜΑΘΗΜΑ 32.

Νά εξηγήσης τή διαφορά ανάμεσα στίς λέξεις πού ἀκολουθοῦν τ' ἀκόλουθα ζευγάρια καί νά σχηματίσης μέ τήν καθεμίά τους ἀπό μιὰ μικρὴ φράση.

γραφιάς - γραφέας, κύρ - κύριος, κοπίασε - κοπίασε, μιλιὰ - ὀμιλιὰ, ρολοὶ - ὠρολόγιο, χωριό - χωριό.

ΜΑΘΗΜΑ 33.

Νά συμπληρώσης τήν καθεμίά ἀπό τίς ἀκόλουθες λέξεις μέ μιὰ δεύτερη, πού συναποτελεῖ μ' αὐτήν ἓνα σημασιολογικὸ ζευγάρι, καί νά ἐξηγήσης τή σημασία της.

Σ η μ ε ι ω σ η.—Θά συσχείση ἐνκοτώτερα μερικὲς ἀπὸ τίς παραθετόμενες λέξεις μέ ὁσες συγγενέουν μαζί τους ὅποιοι θυμηθῆ πὼς συχνὰ οἱ νεώτερος γεννήθηκαν ἀπὸ τίς ἀρχαῖες μέ συνίζηση μιᾶς συλλαβῆς τους σὲ (ι), (ε) μέ τὸ συνακόλουθο φωνήεν (τῆς Ἰδίας λέξης), καθὼς δύο-δυσ, ἐννέα-ἐννιαί, καὶ ἄλλες πάλι ἄλλαξαν ἀπὸ τίς ἀρχαῖες μέ τὸ ν' ἀλλάξη τὸ ἀρχικὸ τους φωνήεν, ἐξαίφνης-ἐξαφνα-ἄξαφνα, γὰ πάθη ἀφαιρεση, ἐρωτῶ-ρωτῶ, ἢ νά προστεθῆ ἓνα φωνήεν στήν ἀρχὴ ἐνώ δὲν ὑπῆρχε, βδέλλα-ἄβδέλλα.

Α. Λαϊκὲς λέξεις

ἀργαλειὸς ¹	διακονιά ⁶
ἀχαμνὸς ²	κατηγορία
ἀμπολή ³	περίσσιος (ἢ -ος)
βορβός ⁴	ρέβω ⁷
ἐλικιά ⁵	στριβω

Β. Λόγιες λέξεις

αὐθεντία ⁸	συνάγω
ἄτιμὸς ⁹	σίφωνας
ἐργάζομαι	σώζω
ἐξημερώνω	τύμπανο
στραγγαλιζώ	τραπέζιο

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

ΠΑΡΟΜΟΙΩΣΗ

Μέ τήν παρομοίωση δείχνομε τήν ὁμοιότητα πού ὑπάρχει ἀνάμεσα σὲ δυὸ πρόσωπα ἢ πράματα. Ἄν ποῦμε λ.χ. «Μόλις τὸν εἶδε τὸ σκυλί

1. Ἐδῶ θ' ἀλλάξη καὶ τὸ γένος.

2. Σημαίνει πλαδαρός, μαλακός.

3. Σημαίνει ὄχι καὶ ἡ κόφτρα, ἢ δέση, τὸ φράγμα τοῦ κεντρικοῦ αὐλακιοῦ, πού παροχετεύει τὸ νερὸ σὲ μικρότερα αὐλάκια. Κατὰ τόπους ἔχει ὅμως καὶ ἄλλες σημασίες (σημαίνει λ.χ. τὸ αὐλάκι πού πάει τὸ νερὸ στὸ μύλο).

4. Λέγεται γιὰ τὴ ρίζα τοῦ γνωστοῦ φυτοῦ πού τρώγεται.

5. Φυλάχτηκε στὰ δημοτικὰ τραγούδια καὶ σημαίνει ὁμορφιά. «Νά μὴ μαυρίζη, λυγερό, στὸν ἥλιο ἢ ἐλικιά σου».

6. Ἡ λέξη πού θά βρῆς εἶναι ὄρος ἐκκλησιαστικὸς.

7. Σημαίνει καταρρέω, ἐρεπιπύνομαι.

8. Σημαίνει «κύρος» καὶ λέγεται καὶ γιὰ κάποιον πού ἡ γνώμη του ἔχει κύρος.

9. Ἡ λέξη πού θά βρεθῆ ἔχει ἀλλαγμένα τὰ μεσιανὰ σύμφωνα.

χύθηκε άπάνω του σά γεράκι» παρομοιάζομε εκείνον πού χύθηκε στόν άλλο, ώς πός τήν όρμη πού έγινε αΐδιό, μέ τό γεράκι πού όρμά νά σπαράξει τό θύμα του. Μέ τήν παρομοίωση γίνεται ό λόγος έκφραστικότερος: «Έτρεχε τρομαγμένος» πόσο πιό παραστατικό άν προσθέσομε: «άν τήν πάπια στήν άντάρα».

Στήν παρομοίωση ξεχωρίζομε δυό όρους. Πρώτος όρος είναι ή λέξη πού έκφράζει εκείνο γιά τό όποιο μιλούμε, πού παρομοιάζεται, δεύτερος όρος ή λέξη πού έκφράζει εκείνο μέ τό όποιο κάνομε τή σύγκριση. Στήν πρώτη παρομοίωση πού είδαμε τό σκυλί είναι ό πρώτος όρος τής σύγκρισης, τό γεράκι ό δεύτερος όρος.

Οί δυό όροι ένώνονται συνήθως μέ τό όμοιοματικό επίρρημα *σάν*. Ό δεύτερος όρος, πού ακολουθεί τό *σάν*, μπαίνει σέ όνομαστική μέ τό άρθρο ή χωρίς αυτό, ή μ' αίτιατική μαζί μέ τό άρθρο. Έτσι θά πούμε: «Ό Κώστας έγινε από τήν καπνιά μαύρος *σάν* κόρακας», ή «*σάν* ό κόρακας» ή «μαύρος *σάν* τόν κόρακα».

ΜΑΘΗΜΑ 34.

Όταν χρησιμεύη στη σύγκριση γιά δεύτερος όρος ένα ούσιαστικό μπορεί αυτό νά χρησιμοποιηθή κάποτε και σέ άλλες παρομοιώσεις, μέ διαφορετική κάθε φορά σημασία. Αυτό είναι φυσικό, άφοϋ ένα ούσιαστικό έχει πολλές ιδιότητες και μπορεί έτσι κάθε φορά νά καταφεύγομε σέ μίαν άλλη γιά νά παρομοιάσομε κάτι. Τό τριαντάφυλλο λ.χ. είναι ένα λουλούδι ώραίο, και έτσι λέμε πώς κάτι είναι *όμορφο σάν τριαντάφυλλο*: αλλά τό τριαντάφυλλο είναι ιδίως ώραίο όταν είναι φρέσκο και εκείνο πού κάνει έντύπωση είναι τό κόκκινο τριαντάφυλλο. Γι' αυτό λέμε και *όμορφο σάν τριαντάφυλλο* και *χειλή σάν τριαντάφυλλο*. Τέτοιες λέξεις, μέ πολλαπλή σημασία στίς παρομοιώσεις, όνομάζονται *πολυσημαντες*.

Νά βoής από δύο λέξεις, πού νά μπορούν νά χρησιμεύουν στίς παρακάτω παρομοιώσεις *σάν* πρώτος όρος.

α) Νά βoής επίθετα: α

4ηορ... σάν κυπαρίσσι,
6ηορ... σάν πλατάνι,
2ηορ... σάν λαμπάδα,
1ηορ... σάν λεμόνι,
3ηορ... σάν βαρέλι.

β) Νά βoής ένα όημα:

5ηορ... σά λαγός,
2ηορ... σά γύφτος,
1ηορ... σά γουρούνι,
3ηορ... σά λύκος.

ΜΑΘΗΜΑ 35.

Πλάι στίς παρομοιώσεις πού συνηθίζονται και είναι πιά, μπορούμε νά πούμε, καθιερωμένες στη γλώσσα, βρίσκομε συχνά στη λογοτεχνία, και μάλιστα στην ποίηση, και άλλες, πιό σπάνιες ή πρωτότυπες, πού μέ τή βοήθειά τους όμορφαίνουν οί λογοτέχνες τήν έκφρασή τους. Έτσι στη «Θυσία τού Άβραάμ» λέει ό Ίσαάκ στόν πατέρα του, πού ετοιμάζεται νά τόν θυσιάση:

Μισεύγω σου και χάνεις με *σάν χιόνι, διαν λύση,*
και *σάν όταν κρατῆς κερὶ και ἄνεμος τὸ σβῆση.*

Στὸ Τραγοῦδι τοῦ Δασκαλογιάννη, τοῦ Κρητικοῦ, ποῦ εἶχε ἐπαναστατήσε-
στά Σφακιὰ στὰ 1769, διαβάζομε:

και ποῦ νὰ τσοὶ βαστάξουσι τὰ λίγα παλικάρια,
κι ἄς ἔχου πόδια σὰ φτερά, δύναμη σὰ λιοντάρια.

Και στὴν «Ἀσάλευτη Ζωή» ἔχει ὁ Παλαμᾶς παρομοιώσεις σάν τις ἀκό-
λουθες: (Περιγράφοντας τὴ χειμωνιάτικη Ἀθήνα:)

«Τὰ χιόνια εἶναι στὴν Πάρνηθα *σάν ἄνθισμα* κι αὐτὰ».

(Ἀναθυμῶντας τὸ ἀγοράκι του ποῦ εἶχε πεθάνει:)

«Σὰ μακρινὸ ξημέρωμα χάραξες μὲς στὸ νοῦ μου,
πολὺ γλυκὸ, πολὺ δειλὸ, πολὺ διαβατικὸ».

(Και μιλώντας γιὰ τὸν Παῦλο Μελά, ποῦ εἶχε πέσει στὴ Μακεδονία:)

«Και νὰ σοῦ φτάνουν τοῦ χειμῶνα οἱ καταρράχτες
σάν τουφεκιοῦ ἀστραλόβρονα και σάν πολέμου κράχτες».

Νὰ βρῆς ἀπὸ τὴ λογοτεχνία *πέντε παραδείγματα μὲ συνηθισμένες και πέντε*
μὲ πρωτότυπες παρομοιώσεις, ἀσυνήθιστες στὴν καθημερινὴ ὁμιλία, ποῦ νὰ σοῦ ἀρέσουν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

ΚΥΡΙΟΛΕΞΙΑ ΚΑΙ ΜΕΤΑΦΟΡΑ

Ὅταν λέμε *γλυκὸ σταφύλι, ράγισε τὸ πιάτο, τὰ κλαδιὰ τῆς μηλιᾶς*
γέροναν βαριά, ὁ Ὀλυμπος εἶναι βουνό, οἱ λέξεις *γλυκὸ, ράγισε, βαριά,*
βουνό ἔχουν τὴ συνηθισμένη τους σημασία, ἐκφράζουν τὴν ἰδέα ποῦ
εἶναι ἡ ἀρχικὴ, ἡ κύρια· γι' αὐτὸ λέμε πὼς βρίσκονται στὴν *κ υ ρ ι ο -*
λ ε ξ ί α, πὼς χρησιμοποιήθηκαν *κ υ ρ ι ο λ ε χ τ ι κ ᾶ.* Μὲ τις ἴδιες
ὁμως λέξεις μποροῦμε νὰ σχηματίσωμε ἄλλο εἶδος φράσεις και νὰ
ποῦμε: *ἔχει φωνὴ γλυκιὰ, ράγισε ἡ καρδιά μου ποῦ τὸ ἄκουσα, κοι-*
μήθηκα βαριά, οἱ δυσκολίες ἦταν βουνό. Ἐνῶ ἐδῶ ἔχομε τις ἴδιες
πάλι λέξεις, ἔχουν αὐτὲς σημασία διαφορετικὴ ἀπὸ πρώτα· ἡ σημα-
σία τους ἐκείνη *μεταφέρθηκε* τώρα σὲ κάτι ἄλλο, και γι' αὐτὸ τὴν ὀνο-
μάζομε *μεταφορικὴ σημασία* ἢ *μεταφορᾶ.*

Ἡ μεταφορᾶ αὐτὴ γίνεται μὲ κάποια σύγκριση ποῦ κάνομε ἀνά-
μεσα στὶς δυὸ ἔννοιες ποῦ ἐκφράζει ἡ ἴδια λέξη και ποῦ ἔχουν κάποια
ὁμοιότητα μεταξύ τους: Ἡ *γλυκιὰ φωνὴ* μᾶς κάνει τὴν ἴδια εὐχαρί-
στηση ποῦ αἰσθανόμαστε και μὲ τὴ *γλυκιὰ ζάχαρη.* Οἱ δυσκολίες ποῦ
βρίσκομε γιὰ νὰ τελειώσωμε μιὰ δουλειὰ και ποῦ τις λέμε *βουνό,* μᾶς
θυμίζουν τις δυσκολίες ποῦ εἴχαμε γιὰ ν' ἀνεβοῦμε ἓνα *βουνό.* Ἔτσι
μὲ τις μεταφορὲς γίνεται ἐκεῖνο ποῦ λέμε *πιὸ ἐκφραστικὸ, ζωντανὸ*
και ὄμοιο.

Μεταφορικά μπορούμε να μεταχειριστούμε ουσιαστικά και επίθετα, ρήματα και επιρρημάτα.

Όσο πλούσια σε λέξεις και αν είναι μιὰ γλώσσα, οί έννοιες πού έχουν να έκφράσουν έκείνοι πού τή μιλούν είναι πολύ περισσότερες και γι' αυτό καταφεύγουν σε νέες, μεταφορικές σημασίες, πλάι στην κυριολεχτική χρήση. Με αυτές όχι μόνο πλουτίζεται ή γλώσσα — χωρίς οί λέξεις της να γίνονται περισσότερες — αλλά γίνεται και πιό έκφραστική και ώραία.

Ή μεταφορά συγγενεύει με την παρομοίωση. Και στην παρομοίωση συγκρίνομε δυό πράματα και βρίσκομε την όμοιότητα άναμεταξύ τους: είναι *σάν άλεπού*. Ύπάρχει όμως άνάμεσα στην παρομοίωση και τή μεταφορά ή ακόλουθη διαφορά: Στην παρομοίωση κάνομε μόνο τή σύγκριση, με τή βοήθεια του *σάν*, και ή λέξη πού τό συνοδεύει φυλάγει τή συνηθισμένη της σημασία, τήν κυριολεξία της. Όποιος «κάνει *σάν άλεπού*» ή «είναι *σάν άλεπού*» μιάζει μόνο με άλεπού. Στη μεταφορά όμως «αυτός είναι *άλεπού*», ή πονηριά του, πού τήν έχει και ή παμπόνηρη άλεπού, μάς κάνει και τόν ονομάζομε *άλεπού*, και έτσι ή *άλεπού*, με τή μεταφορική αυτή χρήση, καταντá να σημαίνει *πονηρός*. Ή μεταφορά είναι λοιπόν παρομοίωση συντομεμένη και πιό έντονη, πού έκφράζει πιό δυνατά τήν όμοιότητα άνάμεσα σε δυό πράματα.

ΜΑΘΗΜΑ 36.

Οί μεταφορές παίρονται, όπως και οί παρομοιώσεις, από τόν κύκλο τών γνωστών πραγμάτων γύρω μας, και είναι γι' αυτό φυσικό να γεννήθηκαν από τήν καθημερινή ζωή και τόν παραστατικό κύκλο του έλληνικού λαού. Έτσι λ.χ. οί μεταφορές «άπό πού ξεφύτρωσε», «έγινε παντζάρι» είναι παρμένες από τό φυτικό κόσμο, οί μεταφορές «τους *θέρισαν* οί *θέρμες*», «τά γίδια *άλώνισαν* (δηλ. ποδοπάτησαν) τό χωράφι» πάρθηκαν από τήν άγροτική ζωή.

Νά σχηματίσης από τρείς φράσεις με λέξεις πού να λέγονται μεταφορικά και να πάρθηκαν από α) τή μαγειρική, β) τόν κόσμο τών φυτών, γ) τόν κόσμο τών ζώων, δ) τήν άγροτική ζωή, ε) τή θαλασσινή ζωή, ζ) τήν εκκλησιαστική ζωή.

ΜΑΘΗΜΑ 37

Έκτός από τις λέξεις πού μεταχειριζόμαστε μεταφορικά, συχνά λέμε μεταφορικά και όλόκληρες φράσεις. Όταν λ.χ. πώ για ένα παιδί πού κολυμπά ώραία πώς είναι σωστό *ψάρι*, τό *ψάρι* είναι μεταφορά, άφού τό παιδί δέν είναι ψάρι στην κυριολεξία, μά τό λέω έτσι μεταφορικά, για τήν εύνησιόα του μέσα στη θάλασσα. Όταν όμως πώ πώς κάποιος *μού έψησε τό ψάρι στα *χείλη**, έδω τό *ψάρι* μένει στην κυριολεξία, όλόκληρη όμως ή φράση είναι μεταφορική, άφού δέν πρόκειται για ψήσιμο πραγματικό, παρά για τό βασάνισμα, πού θά δοκιμαζα αν μου ψηνόταν ένα ψάρι στο στόμα. Τό ίδιο και ή φράση *τά έδωσ στο *ψιλό *μαντίλι***. Έχομε και τις δύο φορές φράση με τ α φ ο ρ ι κ ή, πού καταντá συχνά *σάν παροιμία*.

Νά βρής από μιὰ φράση μεταφορική παρμένη από τις έξι περιπτώσεις πού αναφέρονται στο μάθημα 36. Νά προσέξης όμως να είναι άληθινές μεταφορικές φράσεις και όχι μονωμένες λέξεις.

ΜΑΘΗΜΑ 38.

Κάποτε μεταχειριζόμαστε στη θέση μιᾶς μεταφορᾶς (ἢ μιᾶς παρομοίωσης) ἀντὶς οὐσιαστικὸ τὸ ἐπίθετο τὸ σχηματισμένο ἀπὸ αὐτό. Ἄντι νὰ ποῦμε λ.χ. πὼς κάποιος ἔχει *δόντια μαργαριτάρι*, ἀπὸ *μαργαριτάρι* (ἢ *σὰ μαργαριτάρι*) λέμε *δόντια μαργαριταρένια*. Καὶ ἀντὶ νὰ ποῦμε πὼς κάποιος ἔχει μακριὰ *ζωή σὰν τὸν κόρακα* (ποῦ ζῆ πολλὰ χρόνια) λέμε μ' ἓνα σύνθετο (ἐπίθετο) *κορακοζώητος*.¹

α) *Νὰ βρῆς τὰ ἐπίθετα πὸν ταιριάζουν σ' ἕξι οὐσιαστικά καὶ πὸν ἐκφράζουν μιὰ ἔννοια μεταφορική. Μπορεῖς, ἂν θέλῃς, νὰ τὰ συμπληρώσῃς μὲ τὰ ἐπίθετα πὸν θὰ βρῆς τ' ἀκόλουθα οὐσιαστικά :*

μάτια, μύτη, χεῖλη, ὑπομονή, δουλειά,
καμώματα (κάποιου πὸν μιμιέται), δύναμη.

β) *Νὰ βρῆς ὀχτὼ σύνθετα ἐπίθετα, μὲ πρῶτο συνθετικὸ ἓνα οὐσιαστικὸ πὸν χρησιμοποιεῖς γιὰ δεύτερος ὅρος τῆς σύγκρισης γιὰ τὴν παρομοίωση (ἢ τὴ μεταφορά). Μπορεῖς, ἂν θέλῃς, νὰ γυρῆς σύνθετα μὲ δεύτερο συνθετικὸ τὶς λέξεις :*

Ψυχή, μυαλό, κεφάλι, πρόσωπο,
μάτι, φρύδι, μύτη, μάγουλο, γένη, χέρι, ποδάρι.

ΜΑΘΗΜΑ 39.

Ἐνῶ στίς λέξεις πὸν μεταχειριζόμαστε μεταφορικά ὑπάρχουν φυσικά καὶ σύνθετα οὐσιαστικά. Λέμε ἔτσι *κλοτσσοκούφι* ἓνα παιχνίδι, μὰ λέμε μὲ τὴν ἴδια λέξη μεταφορικά πὼς «ἔγινε *κλοτσσοκούφι*», γιὰ κάποιον πὸν τὸν κάνουν οἱ ἄλλοι ὅπως θέλουν. Λέμε καὶ *μυρμηγκοφωλιά*, μεταφορικά, γιὰ πολὺν κόσμον συναγμένο σὲ μικρὸ μέρος, καὶ *σφηκοφωλιά*, γιὰ κέντρο ἢ συντροφιά κακοποιῶν ἢ κακόβουλων ἀνθρώπων². Πλάι σ' αὐτὸ τὸ εἶδος τὶς λέξεις ἔχομε ὅμως καὶ ἄλλες πὸν συνηθίζονται μόνο μεταφορικά ἢ πολὺ σπάνια στὴν κυριολεξία. *Μαυροτσούκαλο* λέμε γιὰ ἄνθρωπο πολὺ μελαχρινό, μαῦρο, ἐνῶ γιὰ ἓνα τσουκάλι μαῦρο δὲν ἔχομε ἀνάγκη νὰ τ' ὀνομάσωμε *μαυροτσούκαλο*. Ἐδῶ τὸ σύνθετο δὲ λέει πιά ὅτι τὰ δύο του συνθετικά.

Νὰ βρῆς σύνθετα οὐσιαστικά πὸν νὰ συνηθίζονται μόνο μεταφορικά. Μπορεῖς ν' ἀναζητήσῃς σύνθετα μὲ δεύτερο συνθετικὸ τὶς λέξεις.

γάτος, μαμή, ὄρνιθι, παντιέρα, πατέρας, σκάλισμα, τηγάνι.

ΜΑΘΗΜΑ 40.

Κάποτε μπορεῖ ἐνῶ μεταχειριζόμαστε μιὰ λέξη ὄλο καὶ περισσότερο στὴν μεταφορική της σημασία νὰ τὴ λέμε καὶ νὰ τὴν ἀκοῦμε ὄλο καὶ λιγότερο στὴν κυριολεξία, ὥσπου νὰ ξεχαστῇ ἔτσι ἡ ἀρχική της αὐτὴ σημασία, καὶ νὰ γίνῃ

1. Τὰ σύνθετα τοῦ εἶδους αὐτοῦ ὀνομάζονται στὴ Γραμματικὴ *κητικὰ σύνθετα*.

2. Τὰ σύνθετα αὐτοῦ τοῦ εἶδους ὀνομάζονται στὴ Γραμματικὴ *προσδιοριστικὰ σύνθετα*.

κύρια ή μεταφορική—ή και η μοναδική σημασία που έχει η λέξη πιά για μās. Αυτό κοντεύει λ.χ. να γίνει στη γλώσσα μας με το επίθετο *τρικούβεροτος*. Όλοι μας το ξέρομε και λέμε «έγινε διασκέδαση *τρικούβερη*», δηλ. πολύ μεγάλη· πολύ λίγοι όμως φαντάζονται πώς η λέξη σήμαινε αρχικά, στην κυριολεξία, εκείνον που έχει τρεις *κουβέρες*, δηλ. τρία καταστρώματα, και πώς έλεγαν — και λένε ακόμη — *καράβι τρικούβερο*, που κατάντησε να σημαίνει πολύ μεγάλο (ανάλογα είναι και το *κολλητσίδα*, *ξετσίπωτος*, *πελαγώνω*).

Το ίδιο γίνεται με πολλές άλλες λέξεις, ιδίως λόγιες. Πήραν μιá μεταφορική σημασία, συνήθως από τ' αρχαία χρόνια, και τις μεταχειριζόμαστε σήμερα χωρίς να πάη ο νους μας στην παλιά κυριολεξία. Έτσι η λέξη (*ύπερασπιστής*) *ύπερασπίζομαι*, που σήμαινε στ' αρχαία «προστατεύω κάποιον κρατών από πάνω του την ασπίδα μου», πήρε πιά τη γνώριμη μας σημασία «προστατεύω». Κανείς μας σήμερα δε χρησιμοποιεί μιάν ασπίδα, ακόμη και όταν *ύπερασπίζεται* κάποιον από επίθεση ενόπλου. Παρόμοιες λέξεις είναι οι ακόλουθες:

OX *Αντίπαλος*. Αρχικά σήμαινε «εκείνος που *αντιπαλεύει*, που είναι αντίθετος με κάποιον στην πάλη» έπειτα πήρε τη σημασία του «αντίθετος», σε όποιον άγώνα.

*Ηφαιστειο. Πίστευαν οι αρχαίοι πώς ο *Ήφαιστος*, ο θεός της φωτιάς, είχε το εργαστήρι του μέσα στο βουνό της Σικελίας Αίτνα, που ήταν ήφαιστειο και έβγαζε κατά καιρούς φλόγες και λάβα. Από τ' όνομα του *Ήφαιστου* φαίνεται πώς ονομάστηκαν έτσι και τὰ ήφαιστεια.

Λύκειο. Ονομαζόταν αρχικά ένα άλος στην Αθήνα άφιερωμένο στο Λύκειο Απόλλωνα. Αυτό έδωσε άφορμή να ονομαστή έτσι και η Περιπατητική σχολή του *Αριστοτέλη*, ιδρυμένη εκεί, και από έδω ονομάστηκαν στη νεώτερη εποχή σε διάφορες ευρωπαϊκές γλώσσες *λύκεια* πολλά άνωτέρα σχολεία.

Μαϊάνδρος. Ονομαζόταν ένας ποταμός της Μικρασιατικής Λυδίας. Με τη λάσπη που κατέβαζε από τὰ βουνά έφραζε ή κοίτη του και κάθε τόσο άλλαζε δρόμο, έτσι που να γίνονται πολλές κορδέλες. Από τ' όνομά του ονομάστηκε έτσι, ήδη στην αρχαιότητα (Στράβων 12.577) ο *μαϊάνδρος*, τó αρχιτεκτονικό έλικόμορφο κόσμημα.

Πυγμαίοι. Είχαν άκούσει οι αρχαίοι Έλληνες πώς ζούσαν κάπου στην Αφρική ένας λαός νάνων, και τούς είχαν ονομάσει γι' αυτό *πυγμαίους*, δηλ. μιá φούχτα ανθρώπων, μιá *πυγή*. Λέμε και σήμερα *πυγμαίο* ένα μικρόσωμο άνθρωπο.

Συγκρητισμός. Ήδη στην αρχαία γλώσσα είχε πάρει ή λέξη τη σημασία: ένωση για να πολεμηθί ο κοινός έχθρός (*συγκρητίζω* συνασπίζομαι ενάντια στον έχθρό). Η μεταφορά έγινε από τούς Κρητικούς, που, όπως αναφέρει μεταγενέστερος λεξικογράφος, «ετασίαζον άει» και μαλώναν μεταξύ τους, ήξεραν όμως και να συνενωθούν έμπρός σ' έξωτερικό κίνδυνο. Λέγεται κάποτε για ανακάτωμα από διάφορες γνώμες ή συστήματα.

Υπερακοντίζω. Κυρίως ξεπερνώ κάποιον με τó άκόντιο που ξριξα στους άγώνες, και έπειτα ξεπερνώ.

Παραθέτονται μερικές λόγιες τὸ περισσότερο λέξεις πὸ ἢ σημερινή τους σημασία γεννήθηκε ἀπὸ ἀρχαία μεταφορά. Νὰ σχηματίσης ἀπὸ καθεμιὰ τους μιὰ μικρὴ φράση.

Να. Ἄσπονδος. Κυριῶς σημαίνει Ἰχωρίς σπονδές (προσφορά κρασιοῦ), χωρίς δηλ. τίς θυσίες πὸν πρέπει νὰ γίνουν στοὺς θεούς, ἵνα νὰ ἐπιβραιωῦσιν τὴν ἀνακαχώη ἢ τὴ συμφιλίωση. Ἔπειτα κατάντησε νὰ σημαίνει: ἀδιάλλαχτος, θανάσιμος.

Δεκατίζω, ἀποδεκατίζω. Κυριῶς παίρνω τὸ δέκατο, τὴ δεκάτη, ἓνα μέρος ἀπὸ κάτι, ἔτσι καὶ γιὰ φορολογία. Ἔπειτα: καταστρέφω.

Διθύραμβος. Ἀρχικὰ σήμαινε τραγούδι συνοδευμένο ἀπὸ αὐλὸ γιὰ τιμὴ τοῦ Ἀπόλλωνος ἀνθουσιαστικός ὕμνος. Λέγεται γιὰ ἔπαινο ὑπερβολικὸ καὶ φουσκωμένο.

Ἐκμεταλλεύομαι. Ἀρχικὰ λεγόταν γιὰ ἓνα μεταλλεῖο πὸν τὸ δουλεύομε καὶ ἔτσι τὸ ἐξαντλοῦμε. Ἔπειτα πῆρε τὴ σημασία: χρησιμοποιοῦ κάτι καὶ τὸ καρπώνομαι.

Ἱερεμιάδα. Ἀπὸ τὸν Ἱερεμία, ἓναν ἀπὸ τοὺς τέσσερεις μεγάλους προφήτες τῶν Ἑβραίων (600 π.Χ.), πὸν πρόβλεψε τὸ χαλασμό τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ τὴν αἰχμαλωσία τῶν Ἑβραίων στὴ Βαβυλώνα καὶ ἴσθησε μὲ πάθος τὸ χαμὸ τῆς πατρίδας. Λέγεται γιὰ ἐξιστόρηση ἀπαισιόδοξη, μεμψίμοιρη.

Κολοσσός. Ἀρχικὰ σήμαινε τὸ ἄγαλμα τέτοιο ἦταν καὶ ὁ περίφημος «Κολοσσός τῆς Ρόδου», ἓνα ἀπὸ τὰ ἑπτὰ θαύματα τοῦ κόσμου, μπρούτζινο ἄγαλμα τοῦ Ἥλιου τεράστιο (31 μέτρα ὕψος), στὸ λιμένα τῆς Ρόδου (3. αἰ. π.Χ.). Λέγεται γιὰ καθετὶ πολὺ μεγάλο, τεράστιο, κολοσιαῖο.

Λαβύρινθος. Λεγόταν ἀρχικὰ γιὰ μεγάλο χτίριο ἀπὸ πολλὲς αἴθουσες καὶ μὲ πολύπλοκα μπερδεμένα περάσματα καὶ δρομάκια γιὰ τὴ συγκοινωνία του, ὥστε νὰ δυσκολεύεται κανεὶς νὰ βρῆ τὴν ἐξοδο. Λέγεται ὄχι μόνο γιὰ χτίρια, κήπους κτλ., ὅπου ξεύκολα χάνεται κανεὶς, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ αὐτιοῦ καὶ γιὰ ζήτηματα ἢ συλλογισμοὺς, καὶ γιὰ κάθε εἶδος ζητήματα, ὅταν εἶναι μπερδεμένα καὶ σκοτεινὰ καὶ δὲν ἔχουν εὐκόλη λύση.

Παλλάδιο. Ὀνομαζόταν ἔτσι ἓνα πανάρχαιο ξόανο, δηλ. ξύλινο ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς, πὸν προστάτευε, καθὼς πίστευαν, ἀπὸ κάθε κακὸ τὴν πόλη πὸν τὸ εἶχε μέσα της. Λέγεται γιὰ ἓνα σύμβολο ιδέας ἀνώτερης, ἱερῆς κτλ.

Πτωχοπρόδρομος. Ἔτσι εἶχε ἐπονομαστῆ ἀρχικὰ γιὰ τὴ φτώχεια τοῦ ὁ Βυζαντινὸς συγγραφέας *Πρόδρομος*, πὸν εἶχε παραπονεθῆ μὲ ἱκευτικὰ ποιήματα στὸν αὐτοκράτορα Μανουὴλ Κομνηνὸ πὸς δὲν μποροῦσε νὰ τὰ βγάλῃ πέρα μὲ τὴ σπουδὴ του καὶ μὲ τὴ συγγραφικὴ τέχνη. Λέγεται γιὰ ἀνθρωπο παραπονιάρη καὶ κλαψιάρη ἢ γιὰ λόγιο πὸν καταγίνεται μὲ ἀσήμαντα πράγματα.

Στηλιτεύω. Ἀρχικὰ σήμαινε: «ἀναγράφω δημόσια σὲ στήλη», κάνω

στηλίτη έκεινον που έκαμε κάποια κακή και άτιμωτική πράξη. Τώρα σημαίνει: στιγματίζω, ψεγαδιάζω βαριά κάποιον.

Στιγματίζω. Άρχικά σήμαινε κεντώ, στίζω στίγμα με καμένη βελόνα έναν κακούργο, δραπέτη, δούλο, τόν κάνω *στιγματία*. Τώρα σημαίνει ψεγαδιάζω βαριά κάποιον.

Συνασπίζομαι (συνασπισμός). Άρχικά σήμαινε: είμαι *συνασπιστής* με άλλον, συστρατιώτης: κρατούμε τις άσπίδες μας κοντά, πολεμούμε πλάι πλάι. Τώρα σημαίνει: συμμαχώ, συνενώνομαι για κοινή δράση.

Τιτανικός, τιάνιος. Οί Τιτάνες τής άρχαίας έλληνικής μυθολογίας—τά δώδεκα παιδιά τ' Ούρανοϋ και τής Γαίας (δηλ. τής Γης) (άπό αυτός ήταν και ο Κρόνος και ο Ώκεανός)—άν και πολύ δυνατοί θεοί, άναγκάστηκαν στο τέλος νά ύποκύψουν στο Δία και τ' άλλα παιδιά του Κρόνου. Τά έπίθετα *τιτανικός, τιάνιος* σημαίνουν: τεράστιος, πολύ δυνατός.

Τραγάλαφος. Όνομαζόταν έτσι ένα ζωο φανταστικό και μυθικό, που άπεικονιζόταν και σε χαλιά άνατολίτικα, τράγος και λάφι μαζί. Λέγεται για κάτι άνάμιχτο και άταίριαστο.

Φιλιπικός. Οί περίφημοι λόγοι που είχε έκφωνήσει ο Άθηναίος ρήτορας Δημοσθένης (4. αί. π.Χ.) πολεμώντας τόν Φίλιππο, βασιλιά τών Μακεδόνων, έδωσαν άφορμή στο Ρωμαίο ρήτορα Κικέρωνα (1. αί. π.Χ.) νά ονομάση *φιλιπικούς* τούς δικούς του λόγους, όταν πολεμούσε τόν Άντώνιο. Λέγεται για έντονο λόγο ή κατηγορητήριο για κάποιον.

Χίμαιρα. Ήταν, όπως τήν περιγράφει ο Όμηρος (Ζ 161), ένα ζωο με κορμί κατσίκας, με κεφάλι λιονταριού και με ούρά φιδιού. Μεταφορικά λέγεται ή *χίμαιρα* για πλάσμα τής φαντασίας, ένα όνειροπόλημα, και *χιμαιρικός* σημαίνει φανταστικός.

ΜΑΘΗΜΑ 41.

Μερικές λέξεις τις μεταχειρίζομαστε στην κυριολεξία, όταν όμως πρόκειται για μεταφορική χρήση χρησιμοποιούμε στη θέση τους άλλη λέξη ίσοδύναμη, λόγια, ή κάποτε, άλλο τύπο. Έτσι λ.χ. ενώ λέμε για τόν χιόνι ή τόν γάλα πώς είναι *άσπρο*, θά πούμε μεταφορικά πώς κάποιος *έδειξε διαγαγή λευκή* (και *όχι άσπρη*) ή πώς *δλη του ή ζωή ήταν λευκή*.

Οί λέξεις με πλάγια γράμματα λέγονται *κυριολεξικά*. Νά βρής τήν αντίστοιχη λέξη ή τόν αντίστοιχο τύπο που μεταχειρίζομαστε στη μεταφορά και νά σχηματίσης με αυτά άπό δύο σύντομα παραδείγματα.

Ζεστό νερό

Ψηλή σκάλα

Τό *κουνούτσι* του ροδάκινου

Τό *τζάκι* του σπιτιού

Άνεβαίνω τή *σκάλα*

Σηκώνω ένα βάρος

Σκυλίσιο δόντι

Τά *λουλούδια* τής άνοιξης

Άθλητής με δυνατά *μυράτια*

Οί άνοιχτές *φτεροούγες* του γερακιού

Τά *κλαδιά* τής συκιάς

Έσπειρε τόν *χωράφι* (ή: μάχη) στον *κάμπο*

Σακί *άδειο* (νά βρής ένα έπίθετο που έγινε ούσιαστικό).

ΜΑΘΗΜΑ 42.

Ἡ παράλληλη αὐτὴ χρῆση δυὸ διαφορετικῶν λέξεων, ποὺ εἶδαμε στὸ παραπάνω μάθημα, γιὰ τὴν κυριολεξία καὶ τὴ μεταφορὰ δὲν εἶναι σὲ ὄλες τις περιπτώσεις ἀπόλυτη καὶ πάγια. Λέμε βέβαια μόνο *διαγωγή λευκὴ καὶ συγχαρητήρια θεοῦ*, ἀπὸ τὸ ἄλλο ὁμως μέρος, ἐνῶ μιλοῦμε γιὰ τὸ *πέσιμο τῶν φύλων* τὸ φθινόπωρο ἢ γιὰ τὸ *πέσιμο* ἐνὸς βιαστικοῦ στὴν πλαγιά τοῦ βουνοῦ, λέμε ἔπειτα μεταφορικὰ ἢ *πίωση* τῆς τιμῆς τῆς σταφίδας, ἀλλὰ μποροῦμε πολὺ καλὰ νὰ ποῦμε ἐπίσης τὸ *πέσιμο* τῆς τιμῆς τῆς σταφίδας. Μὲ τὸν τρόπο μάλιστα αὐτὸν γίνεται ἡ μεταφορὰ πρὸς ζωντανή.

Νὰ βρῆς *μορικὰ παραδείγματα* ὅπου γιὰ μιὰ μεταφορικὴ σημασία νὰ μποροῦμε νὰ ποῦμε καὶ τὴ λόγια λέξη καὶ τὴν ἀντίστοιχὴ λαϊκή.

ΜΑΘΗΜΑ 43.

Οἱ μεταφορὲς εἶναι συχνὲς στὴ λογοτεχνία. Ἔτσι ἔχομε:

Εἶδα τὸν οὐρανὸ θολὸ καὶ τ' ἄστρα *ματωμένα* (δημ.).

Τὸν εἶδ' ὁ πρωτομάστορας, *ραγίζει* ἡ καρδιά του (δημ.).

«Ὁ ἐπιβάτης ἐκυρώθη, ἔγινε *κουβάρι*» (Παπαδιαμάντης). «Ὁ ἄνεμος *δωγώνει* τὸ πέλαγος» (Παπαδιαμάντης). «Ἡ μικρὴ τῆς σουσουράδα ἢ Χρυσούλα, δώδεκα χρόνων κοριτσάκι, ὄλο πηγαινοερχόταν» (Ἐφταλιώτης). «Ἄδης τὸ σκότος ἀπλώθηκε γύρω μας» (Καρκαβίτσας).

Νὰ βρῆς *στὴ γνωστὴ σου λογοτεχνία δέκα παραδείγματα* ὅπου μιὰ λέξη νὰ λέγεται μεταφορικὰ, ὅπως τὴ λέμε καὶ στὴν κοινὴ γλώσσα.

ΜΑΘΗΜΑ 44.

Ἐκτός ἀπὸ τίς μεταφορὲς τίς καθιερωμένους ἀπὸ καιρὸ στὴ γλώσσα μας, μπορεῖ νὰ γίνονται κάθε μέρα καὶ νέες στὸ στόμα ὄλων τῶν ὁμογλώσσων ἢ ἰδίως ἀπὸ τοὺς ποιητὲς καὶ τοὺς ἄλλους συγγραφεῖς, ποὺ κάνουν ἔτσι πρὸς πλοῦσιο καὶ ὁμορφο τὸ ὕφος τους. Ἔτσι, ὅταν λέῃ ὁ Σολωμὸς «ἡ δύναμή σου πέλαγο κι ἡ θέλησή μου βράχος», ἡ μεταφορὰ ποὺ ἔχομε στὸ *βράχο* γιὰ τὴν ἀλύγιστη θέληση μποροῦμε νὰ ποῦμε πὼς ἦταν ἔτοιμη στὴ γλώσσα μας, ἐνῶ ἡ μεταφορὰ στὸ *πέλαγος* γιὰ τὴν ἀδάμαστη δύναμη ἀνήκει στὸν ποιητὴ καὶ μπορεῖ νὰ θεωρηθῇ πρωτότυπη.

α) Νὰ βρῆς ἀπὸ τὴ λογοτεχνία δέκα παραδείγματα μὲ πρωτότυπες μεταφορὲς (λέξεις ἢ φράσεις), ἀσυνήθιστες στὴν καθημερινὴ γλώσσα, καὶ νὰ τίς ἐξηγήσης.

β) Νὰ βρῆς ἀκόμη στὴν ἀρχαία ποίηση παραδείγματα μεταφορῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

ΟΡΙΣΜΟΣ

«Δείχτης εἶναι τὸ δευτέρου δάχτυλο τοῦ χεριοῦ». Τὴ φράση «τὸ δευτέρου δάχτυλο τοῦ χεριοῦ» τὴν ὀνομάζομε ὀ ρ ι σ μ ό, ἐπειδὴ ὀρίζει

τί σημαίνει δείχτης. "Αν άλλαξα τη φράση αυτή και έλεγα, ἄς ποῦμε, πῶς «δείχτης είναι τὸ μεσιανὸ δάχτυλο τοῦ χειροῦ» ἢ ὅτι «δείχτης είναι τὸ δεύτερο δάχτυλο τῶν ἄκρων», δηλαδή τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδιῶν, δὲ θὰ εἶχαμε ὄρισμό, ἀφοῦ δὲ θὰ ὄριζα σωστά μετὰ τὴ φράση μου ἐκεῖνο ποῦ σημαίνει ὁ δείχτης.

ΜΑΘΗΜΑ 45.

Δίνονται οἱ ὀρισμοὶ νὰ βρῆς τὶς λέξεις (οἰσιαστικά).

1. Ἀπότομο πέσιμο τοῦ νεροῦ ἀπὸ ὕψος. *καταρρακτῆς*
2. Τριγωνικὸ ἢ κυκλικὸ μεταλλικὸ τρίποδο ὅπου τοποθετοῦν τὸ τσουκάλι ἢ τὸ καζάνι, πάνω ἀπὸ τὴ φωτιά.
3. Τὰ καλύμματα ποῦ μεταχειρίζομαστε γιὰ τὰ μάτια τῶν ἀλόγων, γιὰ νὰ μὴ βλέπουν παρὰ μπροστά τους.
4. Ὅριζόντια πόρτα στὸ πάτωμα ποῦ κλείνει ἀποθήκη, ὑπόγειο κτλ. *καλαμασῆ*
5. Βόρειος ἄνεμος ποῦ φυσᾷ στὴν κεντρικὴ Μακεδονία.
6. Χορδὸς κυκλικὸς ποῦ χορεύεται ἀπὸ γυναῖκες ποῦ δίνουν σταυρωτὰ τὰ χέρια ἐμπρός. *εἰσὶλλα*
7. Τὸ μεγαλύτερο χωριὸ σὲ μιὰ περιοχὴ, ποῦ βρίσκεται ἐπικεφαλῆς μικρότερων ἀγροτικῶν συνοικισμῶν. *κυριόχωρι*
8. Νεόπλουτος ἄξιος ποῦ καμώνεται τὸν ἀρχοντα. *δαρτῆς (?)*
9. Τὸ χοντρὸ σκοινὶ ποῦ δένει τὸ πλοῖο μετὰ τὴ στεριά. *ἀσβεστός (?)*
10. Ἐκεῖνος ποῦ ψαρεύει μετὰ γρίπο (εἶδ. δίχτυ).
11. Ψαράδικο πετρελαιοκίνητο μετὰ πυροφάνι ἀπὸ ἀσετυλίνη.
12. Χώρα μετὰ σχῆμα τριγωνικὸ ποῦ σχηματίζεται στὸ στόμιο μεγάλων ποταμῶν.
13. Ποσὸ ἀπὸ κάτι, σπόρους, ἀλεύρι κτλ., ποῦ χωρεῖ σὲ μιὰ φούχτα.
14. Ἐγκάρσια προεξοχὴ τῆς ράχης τοῦ βουνοῦ, ὅπου σμίγουν δυὸ πλαγιές. *οὐρανὸς (?)*
15. Μέρος τοῦ ἐδάφους χαμηλότερο ἀπὸ τὰ γύρω, *κωλύα*
16. Χειμωνιάτικη διαμονὴ τῶν κατοίκων ὄρεινῶν χωριῶν, ποῦ συχνὰ ἔγινε καὶ μόνιμη κατοικία τους.
17. Μικρὸ χτίριο κοντὰ στὸ σπίτι ποῦ χρησιμεύει γιὰ φούρνος, στάβλος, ἀχερώνας.
18. Πράσινο μικρὸ φυτὸ ποῦ ἀπλώνεται χωρὶς ρίζες σὰ βελουδῖνο στρώμα σὲ ὑγρὸ ἔδαφος, βράχο, τοῖχο, κορμὸ δέντρου. *ἐπιπέδι*
19. Ἐκταση πράσινη μετὰ φυτεία μέσα στὴν ἔρημο (λ.χ. στὴ Σαχάρα). *οὐα*
20. Παιδιὰ ἀπὸ γονεῖς ποῦ τὰ εἶχαν ὁ καθένας τους ἀπὸ προγενέστερο γάμο, πρὶν νὰ ξαναπαντρευτοῦν μαζί. *ἑτεροζῶνα*

1. *Πυροφάνι* λέγεται σκάρτα σιδερένια ποῦ βάζουν τὰ ψαράδικα στὴν πλώρη τους τὴ νύχτα καὶ ὅπου καίνε δαδιά ἢ ἀσετυλίνη γιὰ νὰ τραβοῦν τὰ ψάρια.

21. Κατάλυμα πρόχειρο με φορτώματα από κλαδιά σκεπασμένα με φτέρες, τοποθετημένα τριγύρω από δέντρα.
22. Θρησκευτική παράκληση για να σταματήσει ένα κακό. *γίλαρεια*
23. Τά σιδερένια κάγκελα που συνηθίζονταν σε παλιά σπίτια.
24. Αϊσθημα άσυνειδο που βοηθεί τὰ ζῶα νὰ ἐνεργοῦν. *Ένελιου*
25. Ἡ γιορτὴ πὺ ἀκολουθεῖ σὲ ὀχτῶ μέρες μεγάλη γιορτὴ σχετικὴ μὲ αὐτὴ, σὰν ἀπόδοσή της ¹. *ἀντίγαμο (?)*
26. Οἱ πρώτες ἑξὶ μέρες τοῦ Αὐγούστου, πὺ ἀπὸ τὸν καιρὸ τους προδικάζεται ὁ καιρὸς ὄλων τῶν ἐρχόμενων δώδεκα μῆνων, ὅπως πι-
στοτεύει ὁ λαός. *ὀυδελιάγιορτο (?)*
27. Οἱ γνώσεις κάποιου πὺ μόλις ξέρει νὰ διαβάξη καὶ νὰ γράφη.
28. Κλάδος ἐπιστημονικὸς σχετικὸς μὲ τὴ μύτη. *μυτολογία*
29. Ἄρρώστια τῶν αὐτιῶν. *ὠτίτις*
30. Τροφή πὺ ἔστειλε ὁ Θεὸς στοὺς Ἰσραηλίτες στὴν ἔρημο. *μῆνα*
31. Θυσία ἀπὸ πολλὰ ζῶα, καὶ μεταφορικὰ, θανάτωση πολλῶν ἀν-
θρώπων.
32. Τὸ ποσοστὸ πὺ παίρνει ὁ μυλωνάς ἀπ' ὅ,τι ἀλέθει.
33. Ὁ πρῶτος μαθητὴς τῆς τάξης σὲ παλιότερα χρόνια πὺ βο-
θοῦσε τὸ δάσκαλο στὸ μάθημα καὶ στὴν εὐταξία.
34. Ὑπόγεια χοάνη ἀπ' ὅπου φεύγουν κατὰ καιροὺς τὰ νερά ἀπὸ
τὴ λίμνη ².
35. Ἡ θελιά πὺ πιάνονται ζῶα καὶ πουλιά. *διελυ*
36. Τὸ φῶρτωμα στὸ ζῶο, πὺ πέφτει στὴ μέση καὶ ψηλότερα ἀπὸ
τ' ἄλλα φορτώματα.
37. Ἄδικαιολόγητος φόβος ἀπὸ ὑπερφυσικὲς δυνάμεις. *εὐελαφία*
38. Ἀμμουδιά κάτω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τῆς θάλασσας, πὺ ἀλλάζει
σχῆμα κατὰ τὸ ρέμα ³.
39. Μεγάλη καταστροφὴ ἀπὸ πλημμύρα, σεισμό, ἐπιδημία κτλ., σὰ
σταλμένη ἀπὸ ἕνα θεὸ πὺ θύμωσε. *θιζμνία*
40. Εἶδος σημαίας ἐκκλησίας, σωματείου, Ἰδρύματος, μὲ παραστά-
σεις στὸ ὕψος αὐτοῦ. *λάφαρο*
41. Ἐργαλεῖο γιὰ νὰ μετροῦμε τὴν ὑγρασία τοῦ ἀέρα. *ὑγραμῆτρο*
42. Ἐργαλεῖο γιὰ νὰ μετροῦμε τὴν ταχύτητα τοῦ ἀνέμου.
43. Ἡ συμπλήρωση σαράντα ἡμερῶν ἀπὸ τὴ γέννηση ἢ τὸ θάνατο.
44. Ἡ μετάβαση στὴν ἐκκλησία τῆς μητέρας μὲ τὸ νεογέννητο σα-
ράντα μέρες ἀπὸ τὴ γέννηση, γιὰ νὰ διαβάση ὁ παπὰς μιὰ εὐχή.

1. ἀπόδοση ὀνομάζεται στὴν ἐκκλησιαστικὴ γλώσσα ἡ γιορτὴ σὲ μιὰ ἑβδο-
μάδα ὕστερ' ἀπὸ μεγάλη γιορτὴ, ὅπου ξαναψάλλεται ἡ ἀκολουθία της.

2. Τέτοιες ὑπάρχουν στὴν Ἑλλάδα στὸ Φενεό, τὴ Στυμφαλίδα, τὴν Κω-
παίδα, τὴ Μαντίνεια, τὴ Φραγκόβρυση (ΝΔ ἀπὸ τὴν Τρίπολη), τὴν Καστερινίτσα
τῆς Ἠπείρου κ.ά.

3. Μὲ τὴν ἴδια λέξη εἶχαν ὀνομάσει οἱ ἀρχαῖοι δυὸ μεγάλα βαλτονέμια
στὴ Λιβυκὴ θάλασσα.

45. Κάλυμμα του κεφαλιού που φορεί στη λειτουργία ο δεσπότης.
 46. Μέρα θλιβερή που θυμίζει καταστροφή: Μερικοί έχουν την Τρίτη για μέρα —.
 47. Φόβος, όμαδικός συνήθως, ξαφνικός και άδικαιολόγητος. *βαρύνω*
 48. Φυτό ναρκωτικό, γνωστό στους αρχαίους "Ελληνες.
 49. Δυο φωνήεντα που προφέρονται σε μία συλλαβή.
 50. Συνδυασμός από δυο ή περισσότερα σύμφωνα.
 51. Είδος καλαμιού στην Αίγυπτο που ή φλούδα του χρoίσιμευε για χαρτί. *βιγανός (?)*
 52. Νεοσύλλεκτος που δεν παρουσιάστηκε να υπηρετήσει στο στρατό. *πιστολάβω*
 53. Στρατιώτης που καταφεύγει στον έχθρο. *αποδύω (?)*
 54. Κατηγορούμενος που δεν παρουσιάζεται να δικαστή.
 55. Κείμενο γραμμένο από διάσημο ή γνωστό πρόσωπο.
 56. "Ο,τι προσθέτομε σ' ένα γράμμα αφού τό υπογράψαμε. *υπεργράφο*
 57. "Υπνος μακρὺς και βαρὺς, άφύσικος. *μύδα*
 58. Τό χάσιμο του αίματος. *αιμορραγία*
 59. Διοικητής έπαρχίας στην αρχαία Περσία. *σατράπης*
 60. "Αρχοντας άλλοτε της Δημοκρατίας της Βενετίας. *Δόγη*

ΜΑΘΗΜΑ 46.

Νά όρίσης τις ακόλουθες λέξεις.

απόβροχο	προσκομιδή	εΐλωτες
άλάγιο άρνι	Κρεατινή	μέτοικοι
γρίβας	Τυρινή	σάρισα
ντορής	Ψυχσοάββατο	άρτεσιανό πηγάδι
παρακύλισμα (πλοίου)	άναχωρητής	μονομανία
σκαμπανέβασμα (πλοίου)	γυναικωνίτης	φερέοικος

ΜΑΘΗΜΑ 47.

Δίνονται οι όρισμοί· νά βρης τις λέξεις.

α) Οδoιαστικά.

1. Αΐθουσα στα μοναστήρια για την ύποδοχή των ξένων. *μυα*
2. Ό όχετός που κατεβάζει τό νερό από τη στέγη στη γή. *λίμν.*
3. Ή παλιά συνοικία της σημερινής 'Αθήνας, που οι κάτοικοι της λογαριάζονται για γνήσιοι παλιοί 'Αθηναίοι. *γαια*
4. Σημάδι που προμηνά κακά, και γενικά: άτυχία, άναποδία. *παμπόνη*
5. Δάιμονας θαλασσινός κατά τη λαϊκή παράδοση, γυναίκα που από τη μέση και κάτω είναι ψάρι. *γοργόνα*
6. Βουνό που από ένα του άνοιγμα βγαίνουν κατά έποχές φωτιές, καπνοί και πυρωμένες ούσιες. *βουνό*
7. Ίστιοφόρο πολεμικό (κρατικό ή κουρσάρικο) του παλιού καιρού με δυο και τρεις σειρές κουπιά, που βγαίνουν κάτω από τό κατά-

στρωμα. Λεγόταν και για πλοίο παλιό παροπλισμένο που χρησίμευε για φυλακή καταδίκων.

8. Ίεροτελεστία (άκολουθία έκκλησιαστική) που γίνεται σε μερικές μεγάλες γιορτές δηλ την προηγούμενη νύχτα.

9. Πρωινή ακολουθία έκκλησιαστική.

10. Ό θρθρος των τριών πρώτων ήμερων της Μεγάλης Έβδομάδας

11. Άλήθεια όλοφάνερη και αύταπόδειχτη.

12. Δαιμόνια που κατά τη λαϊκή παράδοση παρουσιάζονται το δωδεκάημερο.

13. Άγαλμα παλαιότατο, κακότεχνο, από ξύλο Ιδίας.

14. Πόθος του ξενιτεμένου να γυρίση στην πατρίδα του, και γενικότερα, πόθος ή βαρυθυμία που γεννά ή θύμηση των περασμένων.

15. Πέτρα που έπεσε από τον ουρανό.

16. Σώμα όργανικό προγενέστερης γεωλογικής έποχής που βρέθηκε πετρωμένο στη γη.

17. Όγκος από χιόνι που κυλά από το βουνό.

18. Έκείνος που περπατεί ή χορεύει πάνω σε σκοινί.

19. Έπδος όμπρέλας που μεταχειρίζονται οι άεροπόροι όταν είναι όποχρεωμένοι να πηδήσουν στη γη.

20. Μετάλλιο όργανο που προστάτευε τα χτίρια από το άστροπελέκι.

21. Γενική άφεση πολιτικών άδικημάτων.

22. Τιμωρία που χρησιμεύει για μάθημα.

23. Άρχοντας ή εύγενής που φτώχυνε.

β) Έπίθετα.

24. Έκείνος που κρυώνει εύκολα.

25. Έκείνος που κόβει και από τα δυο μέρη : Μαχαίρι—.

26. Έκείνος που δεν πιστεύει.

27. Έκείνος που πιστεύει δύσκολα.

28. Άνάγλυφο, άγαλμα, στήλη, άγγελιο, έπιγραφή που βρίσκεται σε άρχαιο τάφο.

29. Σύντομος, όπως συνήθιζαν οι Λακεδαιμόνιοι.

30. Άρρώστια που την παίρνομε με την έπαφή με τον άρρωστο.

31. Άρρώστια που προσβάλλει συγχρόνως πολλούς.

32. Άρρώστια συχνή σ' έναν τόπο ή που ύπάρχει πάντοτε σ' αυτόν.

33. Γιορτές σε ανάμνηση της ζωής του Χριστού.

34. Γιορτές σε ανάμνηση της ζωής της Παναγίας.

35. Έκείνος που διαρκεί μια μέρα, λίγο : Χαρά—.

36. Έκείνος που ξαναπαρουσιάζεται κάθε μέρα : Μάθημα, συστάσιο—.

37. Έκείνος που προορίζεται για μια μέρα ή που βαστά μια μέρα :

Πρόγραμμα, περιστροφή της γης—.

38. Έκείνος που γίνεται τη νύχτα.

39. Έκείνος που ξαναπαρουσιάζεται κάθε χρόνο ή που βαστά ένα χρόνο: Έξετάσεις —.

40. Έκείνος που έχει καλή οικονομική κατάσταση.

41. Έκείνος που υπήρξε πριν από τον κατακλυσμό.

42. Έκείνο που συμβαίνει τον ίδιο καιρό με κάτι άλλο.

43. Λέγεται για την προτελευταία εβδομάδα της Μεγ. Σαρακοστής, που δεν ψάλλεται ο Ακάθιστος ύμνος.

44. Λέγεται για γραμμές ή για επίπεδα που απέχουν παντού το ίδιο άναμεταξύ τους.

45. Νομίσματα ή άρματα έπιχρυσωμένα (με χρυσάφι από φλουριά).

γ) Ρήματα.

46. Φορολογώ την παραγωγή με το δέκατο των προϊόντων, έξορίζω ή θανατώνω ένα στους δέκα, και μεταφορικά, κάνω μεγάλη ζημιά, θραύση.

47. Παίρνω το άπόγεμα έναν ύπνάκο (λέγεται και με περίφραση).

48. Κάνω την ψαλμωδία να βαστάξη περισσότερο λέγοντας τερερέμ.

49. Κάνω να έχουν δυο πράγματα στη ζυγαριά το ίδιο βάρος.

50. Αφήνω την πατρίδα μου για να πάω να κατοικήσω άλλοι.

51. Χύνω ένα ύγρο από ένα άγγείο σε άλλο σταυρωτά.

52. Συνηθίζω, έξοικειώνω ένα φυτό ή ζωο σε ξένο κλίμα.

δ) Έπιρρήματα.

53. Καβάλα με τά πόδια από την ίδια μεριά του ζώου, όπως καβαλικεύουν συνήθως οι γυναίκες.

54. Την ίδια μέρα.

55. Με το ρούχο πεταγμένο στις πλάτες χωρίς να περαστούν τά μανίκια.

56. Τοποθετημένα το ένα πάνω στο άλλο σταυρωτά.

ΜΑΘΗΜΑ 48.

Νά δρίσης τις ακόλουθες λέξεις.

άρταίνομαι
άναπλωρίζω
λαχταρώ
μεγαλοπιάνομαι
τσευδίζω
σουδαιλίζω

λιανοτράγουδο
ψιμάρι
βασιλική πύλη
ώραία πύλη
τέμπλο
άνεξίτηλος

όμοτεχνος
έτερόφωτος
αύταρχικός
δοκησίσοφος
τρίγλυφος (ή)
άνάγλυφο

ΜΑΘΗΜΑ 49.

Δίνονται οι όρισμοί: νά βρεθούν οι λέξεις.

α) Ούσιαστικά ή έπιθετα.

1. Διάρκεια έκατό χρόνων.

2. Δικαίωμα νὰ καρπώνεται κανεὶς τὸ εἰσόδημα ἀπὸ ἀγαθὸ ποῦ ἀνήκει σὲ ἄλλον.
3. Ἀκόλουθοι τοῦ Διόνυσου.
4. Ἀκόλουθοι τοῦ Διόνυσου.
5. Φανταστικὴ πόλις τῶν πουλιῶν στὰ σύννεφα κατὰ τὸν Ἀριστοφάνη, καὶ μεταφορικὰ, φαντασιοπληξία χιμαιρικὴ.
6. Ρολόγι τῶν ἀρχαίων μὲ νερό.
- 7, Δικαστήριον ἄλλοτε στὴν Ἰσπανία ποῦ τιμωροῦσε ὄσους κατηγοροῦνταν γιὰ αἰρετικοί.
8. Ὑπεροχὴ στὸν ἐξοπλισμὸ συγκριτικὰ μὲ τὸν ἐχθρικό.
9. Πίνακας μὲ τὶς ἡμερομηνίες τῶν κινητῶν γιορτῶν, ποῦ κανονίζονται ἀπὸ τὴ μέρα ποῦ πέφτει τὸ Πάσχα.
10. Εἶδος μοναστηρίου ὅπου οἱ καλόγεροι ζοῦν μαζί, μ' ἔξοδά του, καὶ ἐργάζονται γιὰ λογαριασμὸ του.
11. Βιβλίον ἐκκλησιαστικὸ μὲ τὶς ἀκολουθίες ἑνὸς μηνός.
12. Ἐκεῖνος ποῦ ἀρνήθηκε τὴν πίστη του ἢ τὶς δοξασίες του.
13. Ἐκεῖνος ποῦ δέχεται ἢ ποῦ ἀγοράζει κλοπιμαία.
14. Ὁ βαλμένος σὲ δημόσια συνάθροιση ἢ σὲ θέατρο γιὰ νὰ ἐπιδοκιμάζη ἢ ν' ἀποδοκιμάζη.
15. Λέγεται γιὰ ὅποιον βρίσκεται ἀδιάκοπα σὲ κίνηση.
16. Λέγεται γιὰ ὅποιον φυλάγει τὸ μυστικόν.
17. Λέγεται γιὰ ἐκεῖνον ποῦ εἶναι ξυπνος καὶ σοφὸς ἀπὸ τὴ φύση χωρὶς νὰ εἶναι καὶ διαβασμένος.
18. Λέγεται γιὰ βιβλίον, δημοσίευμα κτλ. ποῦ δὲν ἔχει τ' ὄνομα τοῦ συγγραφέα.
19. Λέγεται γιὰ ἐκεῖνον ἀπὸ τὸν ὁποῖο περιμένεται νὰ γίνῃ κάτι, λ.χ. γιὰ τὸ διάδοχον ἑνὸς θρόνου, μιὰ νύφη.
20. Ἐκεῖνος ποῦ γίνεται σ' ἄλλον ὀδηγητὴς, σύμβουλος (κύριον ὄνομα).
21. Προστάτης τῶν γραμμάτων καὶ τῶν λογίων (κύριον ὄνομα, λατινικό).
22. Ἄνθρωπος φιλήδονος καὶ τρυφηλός, ποῦ φροντίζει μόνον γιὰ τὴν καλοπέρασή του (ἀρχικὰ ὄνομα ἐθνικό).
23. Ἄνθρωπος ἄκριτος καὶ ἀνόητος (ἀρχικὰ ὄνομα ἐθνικό).
24. Γιατρός τῶν ζώων.
25. Κάτι ποῦ γίνεται κάτω ἀπὸ τὸ δέρμα: Ἔνεση—.
26. Τὸ μέρος τῆς ἐπιφάνειας τῆς γῆς ποῦ βρίσκεται πάνω ἀπὸ τὸ κέντρο ἑνὸς σεισμοῦ.
27. Βάραθρον τῆς ἀρχαίας Σπάρτης ὅπου ρίχονταν οἱ κακοῦργοι καὶ οἱ αἰχμάλωτοι.
28. Εἶδος στίχου λαϊκοῦ μὲ δεκαπέντε συλλαβές.
29. Μέτρο ποῦ συνηθίζεται στὴν ἀρχαία ἐπικὴ ποίηση.
30. Λέξη ἢ φράση μὲ διπλὴ σημασία.
31. Ἀρχικά, ἐγκύκλιος πατριάρχῃ ἢ μητροπολίτῃ στοὺς κληρικούς

- του κλίματός του ή στο ποίμνιό του, και μεταφορικά, έντονη επίτιμηση.
32. Μοναχός που άσκήτευε πάνω σε μιá κολώνα.
  33. Μοναχός που άσκήτευε μέσα σε σπήλαιο.
  34. "Άνθρωπος μοχθηρός και άσκημος (κύριο όνομα).
  35. Το τριγωνικό έπιστέγασμα στις στενές πλευρές των αρχαίων ναών.
  36. Τα κυλινδρικά κομμάτια πέτρας, που συναποτελούν τους στύλους των αρχαίων ναών.
  37. Το άπάνω μέρος στους κίονες των αρχαίων ναών.
  38. Οι τετραγωνικές πλάκες ανάμεσα στις τριγύφους των αρχαίων δωρικών ναών.
  39. Λάθος στη χρονολογία.
  40. Λέγεται για διαθήκη, ύπογραφή, γραμμένη από τον ίδιο το διαθέτη.
  41. Έκείνος που φράζει έρμητικά έμποδίζοντας να περάση ένα ύγρο ή ένα αέριο.
  42. Έκείνος που άναδειχτηκε ξαφνικά από την τύχη και όχι με την ικανότητά του.
  43. Έκείνος που μεταχειρίζεται σε μιá δίκη ή σε συζήτηση έπιχειρήματα σοφιστικά ή κακόπιστα.
  44. Λουλούδι που τα πέταλά του ένώνονται σ' έναίιο στεφάνι.
  45. Έκείνος που μιλεί ή ένεργεί έλεύθερα, χωρίς να περιορίζεται από τίποτε και χωρίς να έχη να δώση λόγο.
  46. Έκείνος που κρίνει χωρίς να χαρίζεται και να παίρνη το μέρος κανενός: Δικαστής, κριτής —.
  47. Έκείνος που έχει όνομα παρμένο από το πρόσωπο ή το πράμα για το όποιο γίνεται λόγος.
  48. Κίνηση μηχανής, έμβόλου κτλ., που γίνεται με τη σειρά μπρός πίσω.
  49. Άποστράτευση, δίωξη (δικαστική, ποινική) που γίνεται με άδεια ή μ' έντολή του νόμου, χωρίς ιδιαίτερη ένέργεια του ένδιαφερομένου.
  50. Φράση ή στίχος που μπορεί να διαβασθή και από το τέλος προς την άρχή, καθώς και από την άρχή προς το τέλος.
  51. Άρχαίος ναός με σειρά από κίονες και από τις τέσσερεις πλευρές.
  52. Άρχαίος ναός με κίονες από τις δυό πλευρές.
  53. Άρχαίος ναός με δύο σειρές κίονες και από τις ~~δυό~~ ^{τέσσερις} πλευρές.
  54. Γιατρικό που δίνομε σε όποιον φαρμακώθηκε.
  55. Έκείνος που κατάγεται άπ' τον ίδιο έλληνικό τόπο.
  56. Το χαρούμενο γοργό χτύπημα της καμπάνας, ιδίως σε γιορτές.
  57. Έκείνος που σημαίνει την καμπάνα.
  58. Το ζώο που γεννά αύγά.
- β) Ν' αντικαταστήσης την πούλα με τη λέξη που λείπει.
1. Ό — είναι ζώο που σκέπτεται και που μιλεί.

2. Οι άρχαίοι όνόμαζαν — έκεινους που πρόβλεπαν τó μέλλον.
3. 'Η — είναι μητέρα κάθε κακίας, έλεγαν οι άρχαίοι.
4. 'Η — τέχνας κατεργάζεται, λέει άρχαίο γνωμικό.
5. Τό — είναι τó πιο γρήγορο μέσο νά ταξιδεύη κανείς.
6. Οι άρχαίοι — έξέταζαν τó πέταγμα και τή φωνή τών σαρκοφάγων πουλιών (οϊωνοί) και πρόλεγαν τά μέλλοντα.
7. Οι άρχαίτες — έξουσίαζαν τó νήμα τής ζωής τών ανθρώπων, όπως πίστευαν οι άρχαίοι.
8. 'Ο — άμείβεται χωρίς νά εργάζεται.
9. 'Ο — δέ ζη παρά γιά τόν έαυτό του.
10. 'Ο — σηκώνεται στόν ύπνο του, περπατεί και ένεργεί χωρίς νά θυμάται άργότερα τί έκαμε.

ΜΑΘΗΜΑ 50.

Νά όρίσης τίς ακόλουθες λέξεις.

καύτρα	πλατύσκαλο	άστερισμός
παραδουλεύτρα	ξερολιθιά	ύστεροφημία
στερνοπαίδι	έσπερινός	πρωτοπαλικάρο
κλειδοπίνακο	διπλόγιορτο	άνοσία
άνοιξη	δωδεκάγιορτο	άλλοπρόσαλλος
μικρό καλοκαιράκι	τετραλογία	έγκαρτέρηση

ΜΑΘΗΜΑ 51.

Δίνονται οι όρισμοί: νά βρεθοϋν οι λέξεις (οϋσιαστικά).

1. Κύριος τύπος μιάς λέξης με τόν όποιο άναγράφεται στο λεξικό και κανονίζεται ή άλφαβητική της τοποθέτηση.
2. Δυσκολία άνάμεσα σε δύο πράματα, άμηχανία έκλογής.
3. Πυρετός που ξανάρχεται κάθε τρεις μέρες.
4. Γνώση άποχτημένη άργά.
5. Τό νά συμβαίνουν δυό περιστατικά τόν ίδιο καιρό χωρίς αλληλοεπίσχεση.
6. 'Αναίρεση τών λόγων που είπε κάποιος, ριζική άλλαγή στη στάση του.
7. 'Η μεγαλύτερη άπόσταση ένός πλανήτη από τή γη, και μεταφορικά, τó ψηλότερο σημείο όπου φτάνει κανείς.
8. Χειρόγραφο από περγαμηνή που τó άρχικό του παλιό κείμενο έϋστηκε γιά νά γραφτή άπάνω του νέο κείμενο.
9. Σύστημα από τροπάρια με τόν ίδιο ρυθμό.
10. 'Εκκλησιαστικός ύμνος από έννέα συνήθως ώδες.
11. Τό πρώτο τροπάρι από κάθε ώδή.
12. Τροπάρι που ψέλνεται με δικό του μέλος.

13. Χριστιανός πού ὑπόφερε στούς διωγμούς χωρίς ὄμως νά πεθάνη μέ μαρτυρικό θάνατο.
14. Ἡ εὐχή πού διαβάζει ὁ παπάς στό νεκρό μόλις πέθανε.
15. Τά ροῦχα πού φορεῖ ὁ χατζής ὅταν μπαίνει στόν Ἰορδάνη.
16. Ἡ ἐκκλησιαστική λογοτεχνία τῶν πρώτων ὀχτῶ αἰῶνων.
17. Ἐπάρκεια ἀπό σιτάρι ἢ σιτηρά.
18. Ἐνα ἀπό τά τρία μέρη πού διαιρέθηκε ἕνα σύνολο.
19. Διάλογος πού γίνεται μέ μονόστιχα, καί γενικά, ζωηρός διάλογος μέ σύντομες φράσεις.
20. Ἐκεῖνος πού ἀναζητεῖ χρυσάφι.
21. Οἱ ἐλεύθεροι κάτοικοι τῆς Λακωνικῆς, ἀχαϊκῆς καταγωγῆς.
22. Ἡ παράταξη τῶν ὀπλιτῶν στήν ἀρχαία Ἑλλάδα γιά τή μάχη (μέ ὀρισμένο βᾶθος).
23. Οἱ πεζοί σωματοφύλακες τοῦ μακεδονικοῦ στρατοῦ.
24. Εἶδος σκαθάρη, καθῶς καί ἡ ἀπομίμησή του σέ πολῦτιμα πετράδια· χρησιμοποιοῦνταν καί γιά τήν ὀνομασία ποιητικῆς συλλογῆς ἀπό νέο Ἑλληνα ποιητή.
25. Φράση πού κλείνει φαινομενικά μιᾶ ἀντίφαση ἀλλά ἐκφράζει κάτι σωστό¹.
26. Ἡ ἀντιπαράσταση τῶν ἀντιδίκων στήν ἐκδίκηση.
27. Ἡ πρόταξη στό λόγο λέξης ἢ φράσης πού χρονικά ἢ λογικά θά ἔπρεπε ν' ἀκολουθῆ².
28. Ἐπιτήδεια καί κάπως ταχυδαχτυλουργική κλεψιά.
29. Συνάθροιση παράνομη ἢ κρυφή.
30. Ἐνθουσιαστική ἔμπνευση, μεταρσίωση ποιητική.
31. Θύμα πού καίεται ὀλόκληρο, καί μεταφορικά, θυσία σκληρή καί πλέρια.
32. Θήκη συνήθως μαρμάρηνη ὅπου ἔθαβαν οἱ ἀρχαῖοι τοὺς νεκρούς.
33. Ἄγγελιο ἀρχαῖο μέ δυὸ χερούλια.
34. Τὸ μέρος τοῦ ἰωνικοῦ ναοῦ ἀνάμεσα στό γεῖσο καί τὸ ἐπιστύλιο, πού στολιζόταν συνήθως μέ ἀνάγλυφα ζῶων.
35. Τὸ κύριο μέρος τοῦ ἀρχαίου ναοῦ ὅπου φυλαγόταν καί τὸ ἄγαλμα τοῦ θεοῦ.
36. Ἀρχαῖκό ἄγαλμα νέου.
37. Ἀρχαῖκό ἄγαλμα νέας.
38. Ἀθλητῆς πού ἐπιδίνεται στό πῆδημα.
39. Διατήρηση λειψάνων ἀπό παλιότερες συνήθειες, πού δὲν ἔχουν πιά τὸ λόγο τους, σέ πολιτισμὸ περισσότερο ἐξελιγμένο.

1. Ἔτσι λ.χ. τὸ ἀρχ. ἀπόφθεγμα «σπεῦδε βραδέως».

2. Ἔτσι λ.χ. στό λαϊκὸ στίχο : μπῆκε «ὁ Μᾶης μέ τὰ τριαντάφυλλα κι ὁ Ἀπρίλης μέ τὰ ρόδα».

40. Λέγεται γιά ἄνθρωπο διανοούμενο, πού τόν ἀπασχολοῦν τὰ φιλοσοφικά προβλήματα τῆς σκέψης.
41. Μικρὸ ποίημα σὲ πεθαμένο ἢ θρηνητικό.
42. Σύντομο καὶ περιεχτικό στιχούργημα, συχνὸ σὲ ἀφιερώματα.
43. Γιατρικὸ πού γιατρεύει κάθε ἀρρώστια.
44. Μίασμα, ἐνοχὴ πού κατὰ τὴν ἀρχαία ἀντίληψη εἶχε ἀνάγκη νὰ ἐξαγνιστῇ.
45. Θρασύτητα καὶ σύγχυση τοῦ λογικοῦ, προσωποποιημένη καὶ στὴν ὁμώνυμη θεά, πού τὴν προκαλοῦσε, ὅπως πίστευαν οἱ ἀρχαῖοι.
46. Συγκινημένη ἔκφραση αἰσθημάτων ἀτομικῶν γιά θέματα κοινά, καθὼς ὁ θεός, ἡ φύση, ὁ ἔρωτας, ὁ θάνατος.
47. Σύντομο διηγηματικὸ ποίημα μὲ στοιχεῖα λυρικά καὶ δραματικά.
48. Ἡ ἐξακολούθηση τῆς ἴδιας φράσης καὶ στὸν παρακάτω στίχο ποιήματος¹.
49. Λέξεις ἢ φράσεις ἑμμετρῆς πού παρεμβάλλονται μέσα ἢ στὸ τέλος τῆς στροφῆς τραγουδιοῦ γιά λόγους μελωδίας καὶ ρυθμοῦ.
50. Σύνολο ἀπὸ ιδιότητες πνευματικῆς καὶ ψυχικῆς ἀνώτερες, πού δὲν ἀναλύονται.
51. Ἡ ἐμπορία τῆς θείας χάρης.
52. Ἡ ἄδεια καὶ τὸ τέλος πού πληρώνεται κάθε χρόνο ἀπὸ τὸν ἱερεὰ στὸν ἐπίσκοπο γιά τὴν ἄδεια λειτουργίας στὴν ἐκκλησία.
53. Τὸ πρῶτο πνευματικὸ ἔργο πού ἔγραψε κάποιος².
54. Γεωμετρικὸ σχῆμα ἀπαρτισμένο ἀπὸ πέντε Α.
55. Ἐπίσημη πράξη τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων γραμμὴ σὲ περγαμηνὴ καὶ σφραγισμένη μὲ χρυσὴ βούλα.
56. Τὸ μέρος τοῦ ἰσμοῦ στὴν Κόρινθο πού ἔσερναν τὰ πλοῖα ἀπὸ τὴ μιά θάλασσα στὴν ἄλλη.
57. Τὸ αἷμα τῶν θεῶν τοῦ Ὀλύμπου.
58. Λέγεται γιά εἶδος γραφῆς τῶν ἀρχαίων ἐλληνικῶν ἐπιγραφῶν πού διαβάζονται ἀπ' τ' ἀριστερὰ πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ ἔπειτα ἀπὸ τὰ δεξιὰ πρὸς τ' ἀριστερὰ, ἐναλλάξ (ἀρχ. ἐπίρρημα).
59. Ἡ τέχνη νὰ συζητῇ κανεὶς κατὰ τοὺς κανόνες τῆς λογικῆς.

ΜΑΘΗΜΑ 52.

Νὰ ὁρίσῃς τὶς ἀκόλουθες λέξεις.

ζυγούρι

γαλάρι

δωδεκάμερο

διακοπές (σχολικῆς)

ἀτμόσφαιρα

παλίρροια

πυρολάτρης

ὁμογάλαχτος

ὁμομήτριος

1. Ἔτσι λ.χ. στοὺς στίχους τοῦ Μαβίλη, «Καλότυχοι οἱ νεκροί, πού λημονᾶνε | τὴν πίξια τῆς ζωῆς».

2. Ἀρχικά σήμαινε τὰ πρῶτα πολεμικὰ λάφυρα καὶ τὴν ἀπαρχὴ τῶν προϊόντων πού προσφέρονταν στοὺς θεούς.

κάλαντα
συλλεϊτούργο
ἄδυτο

τυμβωρύχος
τοποτηρητής
ἔξαρχος

Ἄλωνάρης
πορφυρογέννητος
ἀμφιθαλής

Κ Ε Φ Α Λ Λ Α Ι Ο Ο Γ Δ Ο Ο

ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ

Οἱ παροιμίες εἶναι λαϊκὲς φράσεις, πού ἐκφράζουν μὲ λίγα λόγια μιὰ σημαντικὴ ἀλήθεια. Ἡ ἀλήθεια αὐτὴ ἐκφράζεται μὲ μιὰ ἀλληγορία, δηλαδὴ μὲ λόγια πού ἔχουν ἄλλο νόημα ἀπὸ ἐκεῖνο πού λέμε. Ἔτσι λέμε: «ὁ καλὸς καρaboκύρης σιτὴ φουρτούνα φαίνεται» καὶ μὲ τὴ μεταφορικὴ αὐτὴ φράση, παρμένη ἀπὸ ταξίδι σιτὴ θάλασσα, ἐννοοῦμε πὼς ὁ καλὸς ὁ ἄρχοντας δείχνει τὴν ἀξιοσύνη του στοὺς δύσκολους καιροὺς. Στὶς παροιμίες φανερῶνεται συχνὰ διάθεση ἀστεία: «Εἶπε ὁ γάιδαρος τὸν πετεινὸ κεφάλαι».

Πολλὲς παροιμίες λέγονται, ὅπως εἶναι φυσικό, ἀπὸ τόπο σὲ τόπο διαφορετικά. Ἡ γλῶσσα μας ἔχει μεγάλο πλοῦτο ἀπὸ παροιμίες, πού πλουτίζουν καὶ ὁμορφαίνουν τὴν ὁμιλία τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ καθενὸς πού ξέρει νὰ τὶς μεταχειρίζεται. Ὁ καθένας μας ἄλλωστε θυμᾶται νὰ πῆ πολλές, καὶ ἔχει ἀκούσει ἀκόμη περισσότερες. Πολλὲς τοὺς εἶναι πετυχημένες, ἐπιγραμματικὲς μὲ τὴν ἀποφθεγματικὴ τους συντομία, διδαχτικὲς καὶ πολῦτιμες μὲ τὴ σοφὴ ἐμπειρία πού κρύβουν.

Α

ΜΑΘΗΜΑ 53.

Νὰ βρῆς σὲ ποιὰ περίσταση λέμε τὶς παρακάτω παροιμίες.

1. Ἡ τάβλα νάχη τίποτα καὶ τὸ μαντίλι ἰ ἄς λείπη.
2. Ξίδι χάρισμα, γλυκὸ σὰ μέλι.
3. Κι ἢ κοσκινοῦ τὸν ἄντρα της μὲ τοὺς πρᾶματευτάδες.
4. Τὸ ἀγῶγι ξυπνάει τὸν ἀγωγιάτη.
5. Χωρὶς ἄρμενα καὶ πανιά, Ἄι-Νικόλα, βοήθα μας.
6. Ἐχει ὁ τοῖχος αὐτιά κι οἱ λόγκοι μάτια.
7. Σκυλι δαρμένο, κακὸ κυνήγι κάνει.
8. Ἡ ἄλεπού μ' ἀκρίδες δὲ χορταίνει.
9. Ἡ ἄλεπού κατὸ χρονῶ καὶ τ' ἄλεπουδέλια ἑκατὸ δέκα (εἰρωνικά).
10. Ὁ πεινασμένος γάιδαρος ξυλιὲς δὲ μετράει.

1. Δηλ. τὸ τραπεζομάντιλο· ἄλλοῦ τὸ λένε *μυσάλι*.

11. Ζήσε, μαῦρε ¹ μου, νά φᾶς τριφύλλι.
12. Ἄδειανό τσουβάλι, ὀρθό δέ στέκεται.
13. Καί τὸ λύκο χορτάτο καί τὸ κοπάδι ἀκέριο.
14. Ὅλοι οἱ Ἕλληνες γιορτάζουν τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων.
15. Σέ κρεμασμένου σπίτι σκοινί μὴ μελετήσης.
16. Τὸ ἦουχο νερό τρυπάει τὴν πέτρα.
17. Ψῆσε αὐγό, ἐφτά θά φᾶμε (ειρωνικά).
18. Ὅταν κοιμάται ὁ γιόκας μας, ψωμί δέ μᾶς γυρεύει (ειρωνικά).
19. Τώρα πού βρήκαμε παπά, ἄς θάψουμε καί τοὺς ζωντανούς.
20. Ἀκόμα δὲν ἐπέθανα κι ἄναψαν τὰ κεριά μου.
21. Βρέχει ὁ Θεὸς καί φταῖν οἱ μῆνες.
22. Ἄναψε, κυρά, τὸ λύχνο νά κουρέψω πέντε δέκα (δηλ. πρόβατα).

ΜΑΘΗΜΑ 54.

Ὁ καθένας ξέρει πολλές παροιμίες καὶ δὲν εἶναι δύσκολο νὰ τις συμπληρώσει, ἂν τοῦ εἶναι γνωστὴ ἡ ἀρχὴ τους· ἀλλὰ καὶ σὲ ἄλλες, πού νὰ μὴν τις ἔκουσε ποτέ, δὲν εἶναι πάντα δύσκολο νὰ τοὺς προσθέσει ἓνα μέρος πού λείπει. Πρῶτα τὸν βοηθεῖ σ' αὐτὸ τὸ νόημά τους. Ἐπειτα οἱ παροιμίες ξεχωρίζουν συχνὰ στὴ διατύπωσή τους ἀπὸ τὴ συνηθισμένη γλώσσα τῆς καθημερινῆς ζωῆς. Ἀπαρτίζονται ἀπὸ δυὸ κομμάτια, μὲ κάποια ἀντιστοιχία μεταξὺ τους καὶ παραλληλισμὸ μὲ ἀντίθετα ἢ συνώνυμα: *Ἦρθαν τ' ἄγρια κι ἔδιωξαν τὰ ἡμέρα. Καὶ τὰ βουνα ξεπέφτουνε κι οἱ κάμποι δυστυχοῦνε.* Ὅλοι γουδί, κι αὐτὸς γουδοχέρι. Ἦ ἔχουν ὀρισμένο ρυθμὸ καὶ μέτρο, πού μᾶς κάνουν νὰ ξερωμε πόσες συλλαβὲς πρέπει νὰ συμπληρωθοῦν: *Ἄλλα τὰ μάτια τοῦ λαγοῦ κι ἄλλα τῆς κουκουβάγιας. Στὸν κουφοῦ τὴν λόγια σοο θέλεις βρόντα.* Ἦ ἔχουν στὸ τέλος τῶν διπλῶν στίχων τους ὁμοιοκαταληξίες: *Ἦρθε κι ἄλλος ἀπ' τὴν Κῶ καὶ γυρεύει μερδικό.*

Νὰ συμπληρώσεις καὶ ὕστερα νὰ ἐξηγήσεις τὶς ἀκόλουθες παροιμίες. (Ὅπου παραλείφτηκε μιά λέξη, σημειώνεται παύλα· ὅπου παραλείφτηκαν περισσότερες, σημειώνονται ἀποσιωπητικά).

1. Ὅποιος ἔχει πολὺ πιπέρι, ...
2. Ὅποιος φυλάει τὰ ροῦχα του, ...
3. Ὅσα δὲ φτάνει ἡ ἄλεπού, ...
4. Ἄφησε ἐκεῖνα πού ἔζερες καὶ πιάσε ... .
5. Ἄν δώσης τὸ δάχτυλο, σοῦ παίρνουνε ... .
6. Ἄλατι πάει στὴν ἀλυκή, καὶ — πάει στὸ λόγγο.
7. Μονὸ δὲ φτάνει, διπλὸ ² ... .
8. Κι ὁ μεγάλος γάμος θέλει κούρταλα, κι ὁ — κουρταλίσματα.

1. Μαῦρος, τὸ μαῦρο ἄλογο, καὶ γενικὰ τὸ ἄλογο· «σὲ κρύα βρῦση πῆγς ὀνὸς τὸ μαῦρο νὰ ποτίση» (δημ.).

2. Τὸ διπλὸ σημαίνει «διπλωμένο» (πρόκειται γιὰ σκοινί). Ὁ μωρὸς φαντάζεται πὼς μὲ τὸ μονὸ (ἀδίπλωτο) θὰ κάμη καλύτερα τὴ δουλειά του.

9. Τὸ πονηρὸ πουλὶ πιάνεται ἀπ' τὰ δυὸ — .
10. Σπίτι μου, σπιτάκι μου, φτωχό — μου.
11. Ὅσα ξέρει ὁ τρελὸς νοικοκύρης, δὲν τὰ ξέρει ... .
12. Τὰ πολλὰ περίσσια χαλνοῦν καὶ τὰ — .
13. Ρωτήσανε τὴν καμήλα γιὰτὶ ἔχει τὸ λαϊμὸ στραβό, καὶ ἀποκρίθηκε: Καὶ ... ;
14. Χαρὰ στὸ γέρο π' ἀγρυπνᾷ, στὸ — ὅταν — .
15. Ἐγὼ τὸ λέω τοῦ σκύλου μου κι ὁ — τῆς ... .
16. Στραβὸς βελόνα γύρευε μέσα σέ — , κι ἕνας κουφὸς τοῦ ἔλεγε: τὴν — ποὺ βρόντα (εἰρωνικά).
17. Ὁ Μάης ἔχει τ' ὄνομα κι ὁ — τὰ — .
18. Ὅποιος κᾶηκε στὸ κουρκούτι ... .
19. ... δὲ χωροῦν σ' ἕνα παπούτσι.
20. Ὁ Μανόλης μὲ τ. — χτίζει ἀνώγρια καὶ κατώγρια.

ΜΑΘΗΜΑ 55.

Νὰ βρῆς τὶς παροιμίες ποὺ ἔχουν τὸ ἀκόλουθο νόημα.

1. Κανεὶς δὲν μπορεῖ ν' ἀπελπιᾷ πὼς δὲ θὰ ξαναταμώσωμε.
2. Λέγεται γιὰ κείνον ποὺ δὲ μένει ἀπὸ τίποτε εὐχαριστημένους καὶ ποὺ γιὰ τὸ καθετὶ ἔχει τὶς ἀντιρρήσεις του.
3. Γίνεται τέτοια ἀναμπουμπούλα ποὺ δὲ βρίσκει κανεὶς οὔτε τοὺς δικούς του.
4. Οἱ ἐνδεχόμενοι κίνδυνοι κάθε στιγμῆ εἶναι πολλοί.
5. Ἄν κάνης κάτι τῆ μέρα, πολλοὶ θὰ σέ δοῦνε, κι ἂν τῆ νύχτα, θὰ σέ ἀκούσουν.
6. Μὲ χαροποίησαν τὰ καλὰ σου λόγια, κι ἄς μὴν μπορῆς νὰ μὲ βοηθήσης μὲ ὅ,τι κάνεις (ἢ, εἰρωνικά: κι ἄς ἦταν λόγια μόνο).
7. Σὲ δυὸ πρόσωπα δὲν μπορεῖς ν' ἀρνηθῆς ὅ,τι ἔταξες: Στὸν ἄγιο (ἢ: στὸν τρελό) καὶ στὸ παιδί.
8. Ἐχει μεγάλη σημασία νὰ ἐπιστατῆς ὁ ἴδιος στὶς δουλειές σου.
9. Ὅταν πρόκειται γιὰ δουλειὰ μας, ὠφελεῖ πολὺ νὰ παρουσιαστοῦμε οἱ ἴδιοι ἐκεῖ ποὺ χρειάζεται.
10. Μὲ τὴν ἀλληλεγγύη καὶ τὴ συνεργασία γίνονται τελειότερες οἱ δουλειές.
11. Λέγεται γιὰ κάποιον ποὺ τοῦ λένε πὼς φταίει γιὰ ὅλα τὰ στραβὰ ποὺ γίνονται.
12. Ὅταν πεινᾷ κανεὶς δὲν ἔχει κέφι.
13. Νὰ φυλάγεσαι ἀπὸ τοὺς ἀθόρυβους καὶ τοὺς ἡσυχους (αὐτοὶ εἶναι πολλὲς φορὲς πονηροὶ κι ἐπικίνδυνοι).
14. Τὸ λέμε γιὰ κάποιον ποὺ ἀφοῦ φέρθηκε κακὰ νέος, κάνει στὰ γερὰματα τὸν ἄγιο.
15. Καὶ ἄδικα νὰ σέ κατηγορήσαν, μπορεῖ αὐτὸ νὰ σοῦ φέρῃ μεγάλο κακό.

16. Πρέπει να καταγίνης σε μία τέχνη για να πετύχης, άλλως, αν μπερδευτής σε πολλές δουλειές, μπορεί να πέσης έξω.

17. Η συμφωνία του γαμπρού και της νύφης είναι το κυριότερο για ένα γάμο.

18. Από τη μάνα μπορεί να κρίνης και για την κόρη.

19. Το λέμε όταν θέλωμε να παραιτηθούμε από παλιούς λογαριασμούς και άναμνήσεις.

20. Όταν κάτι επικίνδυνο γίνεται συχνά, στο τέλος ξερχεται ή ζημιά.

ΜΑΘΗΜΑ 56.

Είδαμε πώς οι παροιμίες είναι αλληγορίες, που εκφράζουν μία άλλη θεία με μεταφορά. Τις εικόνες τους τις παίρνουν, όπως και οι παρομοιώσεις και οι μεταφορές, από την καθημερινή γνώριμη ζωή του λαού που τις έπλασε: «Πόθε να πιάσης άχινο και να μη σ' άγκυλώση!» θά πρωτοειπώθηκε από όμιόλογσους που ζούν κοντά στη θάλασσα και ξέρουν από άχινούς: και η παροιμία «Ήκουγα τὰ κουδούνια του κι έλεγα μάντρες έχει» γεννήθηκε στη γλώσσα ανθρώπων βουνίσσιων ή άλλων που ζούν κοντά στις στάνες.

Νά βρής από τρεῖς παροιμίες, παριμένες α) από τη σπιτία ζωή, β) από τον κόσμο των ζώων, γ) από την άρχονική, δ) την ποιμενική και ε) την εκκλησιαστική ζωή. (Μπορείς για το σκοπό αυτό ν' ανατρέξης και σε περασμένα μαθήματα ή στα ακόλουθα).

ΜΑΘΗΜΑ 57.

Πολλές παροιμίες βγήκαν από ά νέ κ δ ο τ α ή μ ύ θ ο υ ς, συχνά όμως ξεχάστηκαν αυτά και σήμερα δέν μπορούμε να μάθουμε την άρχική τους προέλευση, όσες εξηγήσεις και αν προτάθηκαν. Ήτσι λ.χ. για την παροιμία «Από την Πόλη έρχομαι και στην κορφή κανέλα»¹. Για πολλές πάλι παροιμίες ξέρομε από πού έρχονται. Ήτσι λ.χ. για την παροιμία «Βάλτε μου κι έμει καρφάκι», που λέγεται για όσους ανακατώνονται σε πράματα άνωτερα από τη δύναμή τους ή που ζητούν να τιμηθούν και αυτοί όπως οι άνώτεροί τους: Βγήκε από το μύθο για ένα βάτραχο, που βλέποντας μία φορά να πεταλώνουν ένα άλογο, σήκωσε καμαρωμένος το πόδι του και αυτός και ειπε στον πεταλωτή: «Νά που έτυχα κι εγώ στην ώρα. Κάμε γρήγορα, να με πεταλώσης κι έμένα».

Νά εξηγήσης τη σημασία που έχουν τέσσερεις από τις παρακάτω παροιμίες και να διηγήθης το μύθο απ' όπου γεννήθηκαν:

1. Βγήκε άσπροπρόσωπος.
2. Ό καρβάς ήταν για το πάπλωμα.
3. Βαφτίζω και μυρώνω, άρα ζήση και μη ζήση.

1. Ήπαρχουν και παροιμίες που συνήθως λέγονται κουτσουρεμένες, ένω με τον άκραιότερο τύπο τους τις καταλαβαίνει κανεις καλύτερα. «Σιγά τον πολυέλαιο (να μη σβηστούν τα φώτα)». «Παρηγοριά στον άρρωστο (όσο να ξεψυχήση)».

4. Ἡ ὁ γάιδαρος ψοφᾷ ἢ ὁ κατῆς πεθαίνει.
5. Τρεῖς τὸ λάδι, τρεῖς τὸ ξίδι, κι ἕξι τὸ ξιδόλαδο.
6. Ὅποιος κᾶηκε στὸ κουρκούτι φυσάει καὶ τὸ γαιούρτι.
7. Ὅλοι οἱ γύφτοι μιὰ γενιὰ εἶναι.
8. «Κουμπάρε, φάγε λάχανα,, — «Καλὸ εἶν' καὶ τὸ χαβιάρι,,»
9. Πᾶν τ' αὐγὰ καὶ τὰ καλάθια.
10. «Τί ἔχουν τὰ ἔρημα καὶ ψοφοῦνε; Μὲ τὸν ἥλιο τὰ βγάζω, μὲ τὸν ἥλιο τὰ μπάζω,,»
11. Βάρδα πού ῥχεται τὸ βόδι.
12. Τρεῖς πενήντα ἐνενήντα καὶ πενήντα ἑκατό.

ΜΑΘΗΜΑ 58.

Μαζὶ μὲ τὶς παροιμίες ἀναφέρονται συνήθως καὶ ἓνα εἶδος τους ποὺ εἶναι καλύτερα νὰ τὰ ξεχωρίσωμε μὲ τὴν ὀνομασία γ ν ω μ ι κ ᾶ. Εἶναι αὐτὰ λαϊκῆς φράσεις, γνῶμες, ποὺ ἐκφράζουν, συχνὰ χωρὶς εἰκόνα, μιὰ πραχτικὴ ἀλήθεια ἀπὸ τὴν πείρα τῆς ζωῆς καὶ δίνουν *συμβουλές* καὶ *ὁδηγίες* πῶς νὰ φερθοῦμε: «Ὅσο λιγότερο μιλεῖς τόσο πιὸ πολλὰ ἀκούς». Ἄλλα πάλι γνωμικὰ ἐκφράζουν ἀλήθειες θρησκευτικῆς ἢ ἠθικῆς: «Ὁ Θεὸς εἶναι ψηλά μὰ βλέπει χαμηλά».

Ν' ἀναπτύξης τὶς ἰδέες ποὺ ὑπάρχουν στ' ἀκόλουθα γνωμικὰ, ποὺ ἐκφράζουν πραχτικῆς ἀλήθειες.

1. Λόγο καὶ πέτραν ἔριξες, δὲ θὰ τὰ ξαναπιάσης.
2. Τὰ γραφτὰ δὲ λιώνουνε (δηλ. ἓνα ἔγγραφο, τὴν ὑπογραφή του δὲν μπορεῖ ν' ἀρνηθῆ οὔτε ὁ κακόπιστος).
3. Τὸ γοργὸ καὶ χάρην ἔχει.
4. Κάλλιο λάχανα μὲ εἰρήνη παρὰ ζάχαρη μὲ γρίνια.
5. Τ' ἀρεσοῦμενο τ' ἀνθρώπου, τὸ καλύτερο τοῦ κόσμου.
6. Λυπημένου χεῖλι γελᾷ, ἀρρώστου δὲ γελᾷ.
7. Ἀρχάρης μαστροχαλαστής.
8. Ἀκαμάτης νιός, γέρος διακονιάρης.
9. Κάλλιο ἓνα φίλο παρὰ χίλια γρόσια.
10. Σπίτι ὅσο χωρεῖς καὶ τόπο ὅσο θωρεῖς.
11. Ὅσα σοῦ λένε ἀκουε κι ὅσα σοῦ βγαίνει κάνε.
12. Ὅ γιαιτρὸς εἶναι καὶ πνευματικός.
13. Καὶ τὰ καλὰ δεχοῦμενα καὶ τὰ κακὰ δεχοῦμενα.
14. Μοναχὸς οὔτε στὸν παράδεισο.
15. Ἄλια σ' ἐκεῖον τὸν ἔνανε ποὺ θὰ τὸν πιάσουν δύο.
16. Πρέπει νὰ φᾶς μὲ τὸν ἄνθρωπο ἓνα καράβι ἀλάτι γιὰ νὰ τὸν γνωρίσης.
17. Τί γίνεται καὶ δὲν ἀκούεται!
18. Τὰ πολλὰ γέλια φέρνουν κλάματα.
19. Πόση γνώση κρύβει ἡ κάπα, πόσες τρέλες κρύβει ἡ γούνα!
20. Ὅποιος μπαίνει ἀσυμφώνητος, φεύγει ἀπλήρωτος.
21. Τὸ δουλευτὴ σου πλέρωνε καὶ ψυχικὰ μὴν κάνης.

22. Φάε κρέας, κάμε αϊμα· φάε ψάρι, φτύσε φλέμα· (έπειδή τὸ κρέας είναι τροφή πιὸ θρεπτική ἀπὸ τὰ ψάρια).
 23. Λάδι ἀπὸ τὴν κορφή, κρασί ἀπὸ τὴ μέση καὶ μέλι ἀπὸ τὸν πάτο.
 24. Κάλιο γιὰ τὸ παρὰ ποῦ 'ν το.
 25. Κότα, χήνα τὸ Γενάρη καὶ παπὶ τὸν 'Αλωνάρη'.
 26. 'Ανίσως βρέξη ὁ Τρυγητής, χαρὰ στὸν τυροκόμο.

ΜΑΘΗΜΑ 59.

Στὰ γνωμικὰ μποροῦμε νὰ κατατάξουμε καὶ μερικὰ ἄλλα εἶδη παροιμίες. Τέτοια εἶναι :

α) Τὰ καιρικὰ (ἢ μετεωρολογικὰ), ποὺ σχετίζονται μὲ τὸν καιρὸ, μὲ τοὺς ἀνέμους, τὴ βροχὴ καὶ μὲ τις ἀλλαγές κατὰ τις ἐποχὲς τοῦ χρόνου: «Ὁ Φλεβάρης ἂν φλεβίση (δηλ. ἂν ἀνοίξουν οἱ φλέβες του γιὰ βροχὴ), καλοκαιρὶ θὰ μυρίση».

β) Τὰ βιοτικὰ, ποὺ δίνουν παραγγέλματα γιὰ διάφορα εἶδη λαϊκῆς ζωῆς, κατὰ τὴν ἐποχὴ καὶ τὸν καιρὸ. Τέτοια εἶναι τὰ :

1) Γεωργικὰ. «Γενάρη μῆνα κλάδευε, φεγγάρι μὴν ξετάζης». (Ὁ Γενάρης εἶναι ὁ καλύτερος μῆνας γιὰ τὸ κλάδεμα τῶν δέντρων καὶ δὲν πρέπει νὰ ἐπιρραζέται κανεὶς ἀπὸ τὸ φεγγάρι καὶ τις ἀλλαγές του).

2) Ποιμενικὰ. «'Αρνιά κι ἐρίφια τὸ Μάη δείχνουν» (τότε μεγαλώνουν καὶ δείχνεται ἡ προκοπὴ τους).

3) Ναυτικὰ. «Δίπλα φεγγάρι, ὀρθὸς ὁ καρaboκώρης· ὀρθὸ φεγγάρι, δίπλα ὁ καρaboκώρης».

'Υπάρχουν ἀκόμη καὶ ἄλλων εἰδῶν γνωμικὰ :

γ) Τὰ μνημονικὰ, ποὺ βοηθοῦν νὰ θυμηθοῦμε πότε πέφτει μιὰ γιορτὴ ἢ κατὶ ἄλλο: «Στὶς τριάντα 'Αντριὰς καὶ στὶς ἔξι Νικόλας».

δ) Τὰ πατριδωνυμικὰ, ποὺ ἀναφέρονται σὲ ὀρισμένο τόπο ἢ στοὺς κατοίκους του, ἐγκωμιάζοντας ἢ σατιριζόντάς τους: «'Αρτα, ἀρτυμῆ² τοῦ κόσμου», «Δυὸ δυὸ πᾶν οἱ Χιώτες» (αὐτὸ ἐγινε σωστὴ παροιμία).

1. Τὰ σημερινὰ ὀνόματα τῶν μηνῶν, 'Ιανουάριος, Φεβρουάριος κτλ., ἔρχονται ἀπὸ τὰ λατινικὰ Januarius, Februarius κτλ., ποὺ καθιερώθηκαν καὶ στὸ 'Αν. Ρωμαϊκὸ κράτος, στὴ θέση τῶν παλιῶν ἑλληνικῶν. Πλάι ὅμως σ' αὐτὰ ἢ καὶ στὴ θέση τους ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἔχει διαμορφώσει καὶ μεταχειρίζεται σήμερα καὶ ἄλλα, πλασμένα ἀπὸ ἑλληνικὲς ρίζες, καὶ ὄχι συνήθως τὰ ἴδια σὲ κάθε ἐπαρχία. Χαρακτηρίζονται μὲ αὐτὰ συνήθως ἀπὸ: α) γεωργικὲς ἐργασίες: Θεριστῆς (Ἰουνίος), 'Αλωνιστῆς ἢ 'Αλωνάρης (Ἰούλιος), Τρυγητής, Τρυγομνὰς ἢ Σποριάς (Σεπτέμβριος), β) μεγάλες γιορτές: Καλιανάρης ('Ιανουάριος), τοῦ Σταυροῦ (Σεπτέμβριος), 'Α-Δημήτριος (Ὀκτώβριος), ἢ γ) κάποια ἄλλη ιδιότητα: Τρανὸς ('Ιανουάριος), Κοινὸς (Φεβρουάριος), Παλουκοκαύτης (Μάρτιος), Τίναχτοκοφινίδης ('Απρίλιος) κτλ.

2. ἀρτυμῆ, λίπος, βούτυρο, κρέας καὶ τὸ κάθε φαγώσιμο ποὺ νοστιμίζει τὸ φαγητό. Γίνεται ἐπαινος τῆς 'Αρτας, ποὺ προμηθεύει τὰ προϊόντα της στὴν 'Ηπειρο καὶ στὴ Ρούμελη.

Νὰ ἐξηγήσης τ' ἀκόλουθα γωμικά.

α) *Καιρικά.*

1. Τὸ Μάρτη ξύλα φύλαγε, μὴν κάψης τὰ παλούκια.
2. Ξύλα τὸ Μάρτη φύλαγε κι ὡς τ' Ἀπριλιοῦ τὶς δώδεκα¹.
3. Ὁ Ἀπρίλης κι ἂν χιονίση, καλοκαίρι θὰ μυρίση.
4. Τ' Ἀλωναριοῦ τὰ κάματα, τ' Αὐγούστου τὰ λιοβόρια.
5. Ἦρθ' ὁ Αὐγουστος, πὰρ' τὴν κάπα σου.
6. Ἀπὸ Μάρτη καλοκαίρι κι ἀπὸ Αὐγουστο χειμῶνα.
7. Οὔτε ὁ Αὐγουστος χειμῶνας οὔτε ὁ Μάρτης καλοκαίρι.
8. Τοῦ Σωτήρος τὰ λελέκια, τοῦ Σταυροῦ τὰ χελιδόνια.
9. Ἀι-Δημήτρης ἔρχεται τὰ χιόνια φορτωμένος.
10. Ἀι-Μηνᾶς τὸ μὴνυσε καὶ Φίλιππας τὸ καρτερεῖ².
11. Μαῦρα εἶν' τὰ νέφη τοῦ βοριά, τὰ κόκκινα τοῦ νότου
καὶ τὰ βαθιὰ τὰ κόκκινα τοῦ γέρου τοῦ σιρόκου.

β) *Γεωργικά.*

1. Τοῦ Ἁγίου Λουκά σπεῖρε κουκιά³.
2. Τὸ Νοέμβρη καὶ Δεκέμβρη φύτευε καταβολάδες⁴.
3. Τοῦ Γενάρη τὸ ζευγάρι διάβολος θενά τὸ πάρη.
4. Τ' Ἀι-Πνεμάτου βάλε ὄρνὸ καὶ τ' Ἀι-Λιά φάε σύκα⁵.
5. Τζιτζικας ἐλάλησε, μαῦρη ρῶγα ἐγυάλισε.
6. Στὸ κακορίζικο τὸ χωριὸ τὸν Ἀλωνάρη μῆνα βρέχει⁶.
7. Ἀπὸ τὸ θέρο ὡς τὶς ἐλιές ποτὲ δὲ σώνονται οἱ δουλειές.
8. Αὐγουστε, καλέ μου μῆνα, νὰ 'σουν δυὸ φορὲς τὸ χρόνο.
9. Ἀμπέλι τοῦ χεριοῦ σου, συκιά τοῦ κυροῦ σου κι ἐλιά τοῦ παπ-
ποῦ σου.
10. Μισὸ φαγα, μισὸ σπειρα, μισὸ 'χω νὰ περάσω⁷.
11. Πέντε μῆνες ἕναν κόμπο, πέντε κόμπους ἕνα μῆνα⁸.
12. Μάρτης ἔβρεχε, Θεριστὴς ἐχαιρόταν.
13. Ἄν βρέξη ὁ Μάρτης δυὸ νερά κι ὁ Ἀπρίλης ἄλλο ἕνα
χαρὰ σὲ κείνον τὸ ζευγὰ πόχει πολλὰ σπαρμένα.
14. Μάης ἄβροχος, μοῦστος ἄμετρος.
15. Τοῦ Ἀι-Λιδὸς μὲ τὸ μαντίλι, τῆς Παναγιάς μὲ τὸ κοφίνι (γιὰ τὰ
σταφύλια).

1. Ὑπάρχει ὁμοῦ καὶ ἀντίθετη παροιμία.
2. Τοῦ Ἀι-Μηνᾶ πέφτει στὶς 11 Νοεμβρίου, τοῦ Ἀγ. Φιλίππου στὶς 14.
Λέγεται σὲ ὀρεινὰ μέρη, ὥστε, ὅπως καὶ ἄλλα γωμικά, δὲν ἀληθεύει γιὰ παντοῦ.
3. Ἦ γιορτὴ τοῦ Ἀγ. Λουκά πέφτει στὶς δεκαοχτῶ Ὀκτωβρίου.
4. Καταβολάδα ἢ καταβολάδι εἶναι τὸ κλαρὶ τοῦ φυτοῦ ποῦ φυτεύομε στὴ
γῆ χωρὶς νὰ τὸ ἀποκόψωμε ἀπὸ τὸν κορμὸ του (καταβολιάζεται).
5. Ἐρινός, ὀρνός καὶ ὀρνός ὀνομάζεται τὸ ἀγριοσύκο (ἀρχ. ἐρινόν).
6. Ἐταὶ ὀνομάζουν σὲ πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδας τὸν Ἰούλιο, ἐπειδὴ τότε
ἄλωνίζουν.
7. Τὸ λέει ὁ γεωργὸς στὸ τέλος τῆς σπορᾶς.
8. Λέγεται γιὰ εἶδος καλαμιᾶς.

γ) *Ναυτικά.*

1. Δῶσ' μου ἀγέρα καὶ μέτρα μίλια.
2. Ἄερα βγάζουν οἱ στεριές, τραβάτε λέρες καὶ σκουριές¹.
3. Γέρο βοριά ἀρμένιζε καὶ νότο παλικάρι.
4. Τοῦ Σταυροῦ κι ἀρμένιζε, τοῦ Σταυροῦ καὶ δένε².

δ) *Μνημονικά.*

1. Ἀπὸ τῆς Ἁγίας Ἄννας ἀνασαινεὶ ἡ μέρα³.
2. Τρεῖς τὰ Φῶτα, τρεῖς τὰ Γέννα, κι ἔξι τὴν Ἀνάσταση.
3. Ἀπὸ Μαρτιοῦ καὶ Σεπτεμβριοῦ ἴσα τὰ μερόνυχτα.
4. Ἡ Κουφή βδομάδα μπαίνει, | τοῦ Λαζάρου κατεβαίνει, | κι ἡ Μεγάλη συνεμπαίνει.
5. Τοῦ Ἁι-Παντελεήμονα μόνον πέντε μέρες κι Αὐγουστος.
6. Ἐβγήκε τὸ ροδάκινο, ἄρχισε τὸ νυχτέρι.
7. Τὸ μήνα ποῦ δὲν ἔχει οὐ πίνε κρασί μὲ τὸ νερό.
8. Ἄγι-Ἄντριὸς ἀντρεύει τὸ κρύο.
9. Ὅ,τι μέρα τοῦ Δανιήλ, τέτοια μέρα τοῦ Χριστοῦ.

ΜΑΘΗΜΑ 60.

Νὰ συμπληρώσης τ' ἀκόλουθα γνωμικὰ καὶ νὰ τὰ ἐξηγήσης.

1. Δούλεψε στὰ νιάτα σου, νὰ ἔχης στὰ — σου.
2. Ἄνθρωπος ἀγράμματος, ...
3. Ὅποιος δὲν ἔχει κεφάλι, ἔχει — .
4. Ἄκουε πολλὰ καὶ ... .
5. Ὁ ἄρρωστος θέλει — κι ὁ λυπημένος κλάμα.
6. Κάλλιο ... παρὰ δέκα κι ἀκαρτέρει.
7. Ἡ — νικάει τὴ φτώχεια.
8. Καινούριο φίλον ἔπιασες, — μὴ —ης.
9. Τὰ πλούτη ἂν πᾶν ὡς τὰ παιδιά, δὲν πᾶνε ὡς τ' — .
10. Ἄνθρωπο ἀπὸ — καὶ σκύλο ἀπὸ μαντρί⁴.
11. Πές μου ποιά εἶν' ἡ συντροφιά σου, νὰ σοῦ πῶ ... .
12. Ἀπὸ κουζουλὸ⁵ καὶ μεθυσμένο μαθαίνει ὁ φρόνιμος.
13. Τὰ πολλὰ λόγια εἶναι — .
14. Τὰ γράμματα εἶναι καλὰ, μὰ νὰ ἔχης — καὶ — .
15. — στὸν ἀνήφορο, — στὸν κατήφορο καὶ — στὸν κάμπο.

-
1. Τὰ δύο τελευταῖα οὐσιαστικὰ χαρακτηρίζουν τὰ παλιοζάραβα.
  2. Ὑπάρχουν δύο γιορτὲς τοῦ Σταυροῦ: τῶν Φώτων, ποῦ ἀγιάζονται τὰ νερά, καὶ στὶς 14 Σεπτεμβρίου.
  3. Τῆς Ἁγίας Ἄννας πέφτει στὶς 9 Δεκεμβρίου.
  4. *Μαντρί* λένε σὲ πολλὰ μέρη τῆ στάνη.
  5. *Κουζουλός*, ἀνόητος, τρελός, ζουρλός.

16. Σπίτι πού δὲν τὸ βλέπει ὁ ἥλιος, τὸ βλέπει ὁ — .
 17. Ἡ καλὴ νοικοκυρὰ εἶναι δούλα καὶ — .

Πατριδωνυμικά.

1. Ἡ — ἔχει λεβεντιά καὶ ὁ — τὴ γνώση¹.
 2. Ὁλος ὁ κόσμος δώδεκα κι ἡ — δεκαπέντε².
 3. Παξοὶ κι Ἀντιπάξοι, Λόντρες —³.
 4. Εἶμαι ἀπὸ τὴν Πάρο γιὰ νὰ — , δὲν εἶμαι ἀπὸ τὴν — γιὰ νὰ δίνω⁴.
 5. Μᾶς ἔνωσαν οἱ — πῶς εἴμαστε Χανιώτες.

ΜΑΘΗΜΑ 61.

Ἐνομάζονται συνηθῶς παροιμίες καὶ ἓνα εἶδος φράσεις πού εἶναι πιὸ σωστὸ νὰ τὶς ξεχωρίσωμε μὲ τ' ὄνομα φράσεις παροιμιακῆς: «Μοῦ ἔγινε κουνούπι», δηλ. μοῦ ἔγινε ἐνοχλητικός, «Μείναμε τρεῖς κι ὁ κοῦκος», δηλ. μόνοι, κατάμονοι. Σὲ τί διαφέρουν τάχα οἱ φράσεις αὐτὲς ἀπὸ τὶς παροιμίες, ὅπως εἶναι λ.χ. τὸ «Καὶ τὸ κουνούπι μπαίνει στὴ μύτη» ἢ «Ἐνας κοῦκος δὲ φέρνει τὴν ἀνοιξη»;

Ἡ παροιμία ἐκφράζει, ὅπως εἶδαμε, μιὰ ἀλήθεια ἀλληγορικά, μὲ κάποια εἰκόνα. Οἱ δυὸ παραπάνω παροιμίες ἀμφισβητοῦν πῶς «Καὶ οἱ ἀδύνατοι μποροῦν ν' ἀντιταχτοῦν στὴν πίεση τῶν δυνατῶν», πῶς «Δὲ φτάνει μιὰ μικρὴ μονωμένη προσπάθεια γιὰ ν' ἀλλάξη κάτι, νὰ πετύχη». Οἱ παροιμίες στέκονται στὸ λόγο μόνες τους, σχετικὰ ἀνεξάρτητες ἀπὸ τ' ἄλλα ὅσα λέγονται, καὶ μποροῦν καὶ νὰ λείψουν. Οἱ παροιμιακὲς πάλι φράσεις οὔτε ἀλήθειες γενικῆς ἐκφράζονται οὔτε μποροῦν νὰ λείψουν ἀπὸ τὸ λόγο μὲ τὴν ἴδια εὐκολία—ἐκτός ἂν τὶς ἀντικαταστήσωμε μὲ μιὰ ἰσοδύναμη ἔκφραση, χωρὶς εἰκόνα. Δὲν εἶναι λοιπὸν παροιμίες, ἂν ἀκριβολογήσωμε, παρὰ μόνο φράσεις στερεότυπες καὶ καθιερωμένες, πού μοιάζουν μὲ παροιμίες καὶ πού τὶς ἐνομάζομε γι' αὐτὸ φράσεις παροιμιακῆς.

Οἱ παροιμιακῆς φράσεις συνηθίζονται καὶ αὐτὲς πολὺ στὴ γλώσσα πού μιλοῦμε κάθε μέρα, δὲν πολυγράφονται ὅμως. Ἄλλα εἶναι καὶ

1. Γίνεται λόγος γιὰ δυὸ μεγάλα τμήματα τῆς Ἑλλάδας πού οἱ ἄντρες τους ξεχωρίζουν μὲ τὶς ἀναφερόμενες ἀρετές.

2. Ἡ παροιμία αὐτὴ, γεννημένη σὲ παλιότερα χρόνια, ξεχωρίζει τὴν πρωτεύουσα πού, μὲ τὴν κεντρικὴ τῆς σημασίᾳ γιὰ τὴν οἰκονομικὴ, πνευματικὴ καὶ ἄλλη ζωὴ, κατανοῦσε ν' ἀξίζει τόσο πολὺ.

3. Καὶ ἐδῶ μὲ ἀριθμοὺς τονίζεται εἰρωνικά ἡ ὑπεροχὴ πού εἶχαν τάχα τὰ δυὸ αὐτὰ ἄσημα σχετικὰ νησάκια γιὰ τοὺς κατοίκους τους, ἐμπρὸς σὲ πόλη ἑξακουστὴ γιὰ τὸν πλοῦτο καὶ τὴ δύναμή της καθὼς ἡ πρωτεύουσα τῆς Μεγάλης Βρετανίας.

4. Καὶ αὐτὴ ἡ παροιμία λέγεται εἰρωνικά μὲ κάποιο παιχνίδι μὲ τὶς λέξεις γιὰ ὄσους δέχονται μὲ χαρὰ δῶρα χωρὶς ποτὲ νὰ χαρίζουν καὶ αὐτοὶ τίποτε.

αὐτὲς πολὺ ἔκφραστικές, δυναμώνουν καὶ ὁμορφαίνουν τὴν ἔκφραση μὲ τὶς εἰκόνες τους. Ἔλλο νὰ πῆς «μείναμε μόνοι» καὶ ἄλλο τὸ «μείναμε τρεῖς κι ὁ κοῦκος». Τὸ νόημά τους μπορεῖ τὶς περισσότερες φορές ν' ἀντικατασταθῆ μὲ μία μόνο λέξη.

Νὰ βρῆς ἀπὸ ἓνα ἐπίθετο ποῦ νὰ μορῆ ν' ἀντικατάσταση τὴν καθεμιὰ ἀπὸ τὶς ἀκόλουθες παροιμιακὲς φράσεις.

1. Γιὰ δέσιμο	15. Ἀπὸ ποῦ βαστᾶ ἡ σκούφια του (δὲν
2. Βαθὸ πηγάδι	16. Ἀλλουνοῦ παπᾶ βαγγέλια ξέρεις)
3. Γιὰ τὰ πανηγύρια	17. Κάνει τὸν ψύλλο καμήλα
4. Διαβόλου κάλτσα	18. Ἔλλο νὰ τὸ δῆς κι ἄλλο νὰ τ' ἀκού-
5. Σπαθὶ ξεγυμνωμένο	19. Μὴ στάξη καὶ μὴ βρέξη
6. Κλωσάει τ' αὐγά του	20. Θέλει τὸ παξιμάδι βρεμένο
7. Πεταλώνει τὸν ψύλλο	21. Σὰν τῆ βρεμένη γάτα
8. Κόβει τὸ δόντι του	22. Δὲ δίνει τοῦ ἀγγέλου του νερὸ
9. Κοντὰ στὸ νοῦ	23. Τὸ ἄσπρο τὸ κάνει μαῦρο
10. Στὶς κακὲς του	24. Βγάζει ἀπὸ τῆ μύγα ξίγκι
11. Ἄλῃει ὁ μύλος του	25. Δυὸ κοιτάζει καὶ τρία βλέπει
12. Δάσκαλε ποῦ δίδασκες	26. Κάθεται στ' ἀναμμένα κάρβουνα
13. Μέλι στάζει ἢ γλώσσα του	27. Τοῦ γεννοῦν καὶ τὰ κοκόρια
14. Ἔχει τῆ γλώσσα μακριὰ	28. Πουλᾶ αὐγὸ χωρὶς κρόκο
29. Μπορεῖ νὰ βγάλη ἀπὸ τὸν τράγο γάλα.
 30. Δὲν ξέρει νὰ μοιράση δυὸ γαϊδουριῶν ἄχυρα.
 31. Ἀπὸ λαγὸ τυρὶ καὶ ἀπὸ λαφίνα μέλι.
 32. Τὸ ἓνα τοῦ βρωμᾷ καὶ τ' ἄλλο τοῦ μυρίζει.
 33. Ἔλλο νὰ τὸ δῆς κι ἄλλο νὰ τ' ἀκούσης.

B

ΜΑΘΗΜΑ 62.

Νὰ ἐξηγήσης τὶς ἀκόλουθες παροιμίες.

1. Τροχὸς ποῦ γυρίζει, σκουριά δὲν πιάνει.
2. Σὰν τίναξαν τὴν ἀχλαδιά, ὅσοι λάχαν τόσοι φάγαν.
3. Κεῖνον ποῦ βλέπει ὁ παπάς, ἐκεῖνον θυμιατίζει.
4. «Πῶς πᾶν, κόρακα, τὰ παιδιὰ σου ;», — «Ὅσο πᾶν μαυρίζουν».
5. Σηκωθῆκαν τὰ ποδάρια, νὰ βαρέσουν τὸ κεφάλι.
6. Σίγουρο φωμὶ σὲ τρύπιο σακούλι.
7. Κυλάει τ' αὐγὸ στὴν πέτρα; Ἄλι στ' αὐγὸ. Κυλάει ἢ πέτρα στ' αὐγὸ; Ἄλι στ' αὐγὸ.
8. Στὸ χωριὸ δὲν τὸν θέλουν καὶ τοῦ παπᾶ τὸ σπίτι γυρεῦει.
9. Ὁ χωριάτης κι ἂν πλουτύνῃ, τὸ τσαρούχι δὲν τ' ἀφήνει.
10. Ἄλλου βαρᾶν τὰ κούρταλα κι ἄλλου γίνεται ὁ γάμος.
11. Ὅπου τὸν τρώει καθέναν, ἐκεῖ ξυέται.
12. Καθένας μὲ τὴν πήχη του μετράει τὸ πανὶ του.

13. Χόρευε, κυρά-Μαρού, κι ἔχε κι ξννοια τοῦ σπιτιοῦ.
14. Ξέρει ἢ πάπια ποῦ εἶν' ἢ λίμνη.
15. Θά δοῦμε τί θά βγάλη ὁ κάτω πύρος¹.
16. Ὁ λύκος τὴν τρίχα ἀλλάζει, τὴ γνώμη ὄχι.
17. Θά κουβαλᾷ στοὺ γάμο μετὸ κόσκινο νερό.
18. Ὁ τσουκαλᾷς ὅπου θέλει κολλάει τ' αὐτί.
19. Στραβὸς σὲ πέτραν ἔκατσε κι ἐκεῖ 'ναι ὁ κόσμος ὅλος.
20. Ἀκάλεστος στοὺ γάμο τί θέλεις;
21. Ὁ Θεὸς βρέχει μιὰ μέρα καὶ τὰ παλιόσπιτα τέσσερεις.
22. Τοῦ τσαγκάρη τὰ παιδιά περπατᾶν εὐπόλυτα.
23. Κάλλιο πουλάκι στοὺ κλαρὶ παρὰ πουλὶ στοὺ βρόχι.
24. Πῶς πᾶν οἱ στραβοὶ στοὺν Ἄδη; Ὁ ἕνας μετὸν ἄλλο.
25. Τὸ γύφτο πῆγαιναν νὰ τὸν κάμουν βασιλιά κι ἐκεῖνος ἔλεγε:
«Τί ὠραῖα ρεῖκια γιὰ κάρβουνο».
26. Χορταίνει ὁ Ἄδης κόκαλα;

ΜΑΘΗΜΑ 63.

Νὰ συμπληρώσης τὶς ἀκόλουθες παροιμίες.

1. Οἱ κάμποι τρέφουν ἄλογα καὶ τὰ — λεβέντες.
2. Ντροπαλὸς διακονιάρης ἔχει τὸ σακὶ τοῦ — .
3. Μακριὰ μαλλιά, λίγα — (εὐτράπελο).
4. Ἐνας τρελὸς ρίχνει μιὰ πέτρα στὴ θάλασσα καὶ χίλιοι — δὲν —
νὰ τῆ — .
5. Ἄναβε τ. — σου προτοῦ νὰ σέ βρῆ . — .
6. Ὅλοι κλαῖν τὸν πόνο τοὺς κι ὁ μυλωνᾷς τ' — .
7. Ὁ χαριστὴς ἀπέθανε κι ὁ γιὸς τοῦ πάει στὴν — .
8. Ἡ στραβὸς εἶν' ὁ — ἢ φταῖνε τὰ μιτάρια.
9. Ὅποιος γεννηθῆ ἀπ' ὄρνιθα τὴν κοπριά —ει.
10. Σὲ κάποιον χάριζαν γ — , κι αὐτὸς κοίταζε τὰ δόντια τοῦ.
11. «Κουμπάρε φάγε καὶ — ι,, — «Καλὰ εἶν' καὶ τὰ κοψίδια,,².
12. — νὰ φυσᾷ κι ἀλέσματα ὅσα θέλεις.
13. Ἄλλοῦ τὰ κακαρίσματα κι ... .
14. ... κι ὁ κολοῖδς τὸν Αὐγουστο.
15. ... νὰ σοῦ πῆ καὶ τοῦ χρόνου.
16. ... τέτοια γράμματα θά μάθης.
17. ... πέφτει ὁ ἴδιος μέσα.
18. ... καὶ πᾶμε γιὰ πουρνάρια.
19. ... σὲ ξένον ἀχερῶνα.
20. ... τῆ βλέπει ἢ μέρα καὶ γελᾷ.

1. Πύρος εἶναι ἡ τάπα τοῦ βαρελιοῦ, τὸ βούλωμα ἀπὸ τὸν κάτω πύρο βγαίνουν στοὺ τέλος τὰ κατακάθια.

2. Κοψίδια, κομμάτια κρέας, εἶναι δηλ. τὸ καλύτερο μέρος τοῦ φαγητοῦ, ἀντίθετα μετὸ ἄλλο, ποῦ εἶναι τὸ πιὸ συνηθισμένο καὶ φτηνὸ.

ΜΑΘΗΜΑ 64.

Νά βρῆς ἀπό δυὸ παροιμίες (ἢ γνωμικὰ) πού νά μιλοῦν γιά τὴν ἀλεπού, τὴ δουλειά, τὸ γείτονα, τὸ φίλο καὶ τὴν ἀλήθεια.

ΜΑΘΗΜΑ 65.

Συχνά μιὰ παροιμία δὲ λέγεται ἀπ' ὅλους ἀκριβῶς ἢ ἴδια. Μιά λέξη ἢ κάποτε καὶ περισσότερες λέγονται καὶ διαφορετικά. «Ὅπου λαλοῦν πολλοὶ πετεινοί, ἀργεὶ νὰ ξημερώσῃ», τὸ ἀκοῦμε συχνά καί: «πολλοὶ κοκόροι ...». «Ὅλοι κλαῖνε τὸν πόνο τους κι ὁ μωλωνάς τ' αὐλάκι», μερικοὶ τὸ ξέρουν: «κλαῖνε τὸ χάλι τους». «Ὅποιος δὲν ἔχει κεφάλι, ἔχει ποδάρια», ἄλλοι τὸ λένε: «ὅποιος δὲν ἔχει μυαλό (ἢ: γνώση) ἔχει πόδια». Αὐτὸ εἶναι φυσικό· οἱ παροιμίες δὲ μεταδίνονται γραμμένες παρὰ λέγονται ἀπὸ στόμα σὲ στόμα καὶ ταξιθεοῦν ἀπὸ τόπο σὲ τόπο καὶ ἀπὸ γενεὰ σὲ γενεά. Εἶναι λοιπὸν πολὺ εὐκολο γιὰ ἓναν πού δὲν καλοθυμᾶται, ν' ἀλλάξῃ μιὰ λέξη μὲ ἄλλη, μὲ τὸ ἴδιο νόημα ἢ κάποτε καὶ μὲ ἄλλο, πού νά ταιριάξῃ μάλιστα καλύτερα στὸ ἰδίωμά του, στὸν τόπο τὸ ἢ στὴν ἐποχὴ του.

Συχνά βλέπομε ἔτσι πὼς ἀλλάζει καὶ ξεχνιέται μιὰ λέξη παλιωμένη τῆς παροιμίας γιὰ νὰ πάρῃ τὴ θέση της μιὰ πιά κοινή, πού τὴν καταλαβαίνει ὁ κόσμος καλύτερα. Ἔτσι στὴν παροιμία «Ὁ κόσμος τὸ 'χει βούκινο κι ἐμεῖς κρυφὸ καμάρι» τὸ βούκινο (εἶδος σάλπιγγας, λέξη μεσαιωνικὴ, λατινικῆς καταγωγῆς) ἀντικαταστάθηκε ἀπὸ τοὺς περισσότερους μὲ τὴ λέξη *τούμπανο*. Ὁμοῖα καὶ ἡ παροιμιακὴ φράση «Τὰ 'βγαλε στὸ φόρο», δηλ. στὴ δημοσιότητα λέγεται συνήθως πιά χωρὶς τὴ μεσαιωνικὴ λέξη *φόρο* (λατιν. καταγωγῆς καὶ αὐτῆ): «τά 'βγαλε στὴ φόρα».

Νά βρῆς στὰ προσαμένα ἢ καὶ στ' ἀκόλουθα μαθήματα δέκα παροιμίες (ἢ γνωμικὰ), πού νά ξέρῃς νὰ λέγονται καὶ διαφορετικά.

ΜΑΘΗΜΑ 66.

Κάποτε ἔχομε καὶ ἱστορικὰ περιστατικὰ πού ἔδωσαν ἀφορμὴ νὰ γεννηθοῦν παροιμιακὲς φράσεις καὶ νὰ καταντήσουν παροιμίες. Παρόμοιες εἶναι οἱ ἀκόλουθες:

1. Ἔγινε τοῦ Κουτρούλη¹ ὁ γάμος (ἦ: τὸ πανηγύρι).
2. Σὰ σ' ἀρέσει μπαρμπά-Λάμπρο, ξαναπέρνα ἀπὸ τὴν Ἄντρο.
3. Τὰ μικρὰ δὲν ἤθελες, τὰ μεγάλα γύρευες.
4. Τὸ δῶρο σου, Νικηταρᾶ, εἶν' ἄλογο χωρὶς οὐρά.
5. Κάλλιο νὰ μᾶς ἀκοῦνε παρὰ νὰ μᾶς βλέπουνε.

Νά ἐξηγήσῃς τίς παραπάνω παροιμίες καὶ νὰ πῆς γιὰ ὁσες ξέρεις ἀπὸ ποῖο ἱστορικὸ περιστατικὸ γεννήθηκαν.

1. *κουτρούλης* εἶναι ὁ φαλακρὸς (ἢ λέξη ἔρχεται ἀπὸ τὸ *κούτρα*), ἔπειτα ὁμῶς σημαίνει καὶ ἐκείνον πού κάνει κακιὰ ζωὴ, τὸν ἀξιολύπητο.

ΜΑΘΗΜΑ 67.

Κάποτε τυχαίνει να συνηθίζονται δυο ή περισσότερες παροιμίες (ή γνωμικά) με το ίδιο νόημα. Έτσι λ.χ. όταν λέμε «'Αλλού τὰ καθαρίσματα και άλλου γεννούν οι κότες» ή «'Αλλού βροντᾶ κι άλλου βρέχει» ή «'Αλλού βροντούν οι κανονιές κι άλλου πέφτουν τὰ βόλια», εννοούμε πάντα με αυτές δυο πράματα που έπρεπε να υπάρχουν μαζί στο ίδιο μέρος και όμως παρουσιάζονται χωριστά (ή πώς δὲ συμφωνούν πάντα τὰ πραγματικά περιστατικά με δ,τι φαίνεται).

α) Για καθεμιά από τις ακόλουθες φράσεις να βρεθούν από δύο παροιμίες που να τις εκφράζουν. (Πρέπει όμως οι παροιμίες να είναι πραγματικά διαφορετικές και όχι να ξεχωρίζουν μόνο με μιὰ ή δυο λέξεις).

1. Είναι φυσικό ο κάθε άνθρωπος να κλαίη για τὰ δικά του βάσανα.
2. Ο κλέφτης δὲν μπορεί να ἔχη ὡς τὸ τέλος ἐπιτυχίες.
3. "Ένα μικρὸ καλὸ βέβαιο είναι προτιμότερο ἀπὸ τὸ μεγαλύτερο και ἀβέβαιο.
4. Δὲν είναι σωστὸ να παραπονιούνται ἐκείνοι που είναι σὲ καλύτερη θέση ἀπὸ ἄλλους.
5. "Άλλος κουράζεται κι ἄλλος χαίρεται τοὺς κόπους του.
6. Εἰρωνικά, για ἐκείνους που πάνε να ὑποδείξουν κάτι στοὺς μεγαλύτερους και τοὺς σοφώτερους.

β) Για καθεμιά από τις ακόλουθες παροιμίες να βρεθῆ μιὰ ἰσοδύναμη.

1. "Η στραβὸς εἶν' ὁ καιρὸς (ὁ γιαλὸς) ἢ στραβὰ ἀρμενίζομε.
2. "Έδω οι πέτρες καίγονται, τὰ ξύλα τί να ποῦνε.
3. "Έκειν' που μᾶς χρωστούσανε, μᾶς πήρανε τὸ βόδι.
4. "Ο λύκος ἔχει τὸ κακὸ ὄνομα, κι ἄς τρώη ἢ ἄλεπού τὰ περισσότερα.
5. Λάδι βρέχει, κάστανα χιονίζει.
6. Πές μου ποιὸς ἔχεις φίλους, να σοῦ πῶ τί ἄνθρωπος εἶσαι.
7. "Ορισαν τῆς ἄλεπούς και ἡ ἄλεπού τῆς οὐρᾶς τῆς.
8. Στο καλάθι δὲ χωρεῖ και στὴν κόφα περισσεύει.

ΜΑΘΗΜΑ 68.

α) Για καθεμιά από τις ακόλουθες φράσεις να βρῆς ἀπὸ τρεῖς παροιμίες ἢ παροιμιακὲς φράσεις που να τις εκφράζουν.

1. Λέγεται για κάποιον που τάχα ἀρνιέται κάτι, ἐνῶ λέει και ὁ ἴδιος τὸ ἴδιο πρᾶμα.
2. Λέγεται για δυο ὅμοιους που ταίριαξαν.
3. "Όταν ἀνακατώνονται πολλοί, πάνε ἄσκημα τὰ πράματα.
4. "Η κακὴ συντροφιά χαλᾷ τὸν ἄνθρωπο.

β) Για κάθε παροιμία που δίνεται παρακάτω να βρῆς δύο ἰσοδύναμες.

1. "Έδω γκρεμὸς κι ἐκεῖ γκρεμὸς, και ποῦ να πέσω να πνιγῶ.

2. 'Από τή Σκύλλα στή Χάρυβδη.
3. Καί τὸ βαγένι γεμάτο καί τήν ταβερναριά χορτασμένη.
4. Σένα τὰ λέω, Γιάννη, γιά νά τ' ἀκοῦν οἱ ἄλλοι.
5. Εἶπε ἡ γάνα τῆς καυτρίλας: «φύγε δῶθε, μὴ μὲ χρίσης»¹.
6. Τὸν ξμαθα νά κολουμπᾶ, γυρεύει νά μὲ πνίξη.
7. Μαθημένο τὸ λινάρι νά 'χη στήν κορφή λουλουδι.
8. Δυὸ καρπούζια σὲ μιὰ μασκάλη.

γ) *Νά βρῆς ἐκτός ἀπὸ τίς παραπάνω παροιμίες καί τρεῖς ἄλλες ἀκόμη, πού νά ἔχουν ἡ καθεμιὰ τὸ ἴδιο νόημα μὲ ἄλλες.*

ΜΑΘΗΜΑ 69.

'Εκτός ἀπὸ τὰ εἶδη τῶν γνωμικῶν (πού δόθηκαν στὸ μάθημα 58), ὑπάρχουν καί ἄλλα. Στὰ καιρικά γνωμικά ἀνήκουν καί τὰ π ρ ο γ γ ω σ τ ι κ ᾶ. 'Ονομάζονται ἔτσι γνωμικά, πού σύμφωνα μὲ τὴ λαϊκὴ πείρα βοηθοῦν νά προβλέψωμε τὸν καιρὸ πού θὰ κάμη :

«Τοῦ ἡλίου ὁ κύκλος ἄνεμος, τοῦ φεγγαριοῦ χειμῶνας».

Ἔνα ἄλλο ἀκόμη εἶδος εἶναι τὰ λ α τ ρ ε υ τ ι κ ᾶ, πού σχετίζονται μὲ λατρευτικὲς συνήθειες, λ.χ.: «'Οπου 'Αι-Γιάννης καί νερό κι ὄπου 'Αι-Λιάς καί ράχη». Καθρεφτίζεται ἡ συνήθεια νά τιμοῦν τὸν 'Αι-Γιάννη τὸ Βαφτιστὴ κοντὰ στὰ κεφαλάρια, ἐνῶ σὲ βουνοκορφές χτίζονται παρεκκλήσια γιά τὸν 'Αι-Λιά.

* Ἄλλες πάλι ἐκφράζουν δ ο ξ α σ ί ε ς λαϊκές, στραβὲς κάποτε :

«Τετράδη καί Παρασκευὴ τὰ νύχια σου μὴν κόψης
καί Κυριακὴ νά μὴ λουστῆς, ἂν θέλῃς νά προκόψης».

Τὸ ὅτι ἡ Τετάρτη καί ἡ Παρασκευὴ εἶναι μέρες νησιόσιμες καί ἡ Κυριακὴ μέρα χαρᾶς δὲν μπορεῖ βέβαια νά δικαιολογήσῃ τὸ κήρυγμα αὐτό, πού καταντᾶ πρόληψη.

Νά ἐξηγήσης τ' ἀκόλουθα γνωμικά.

α) Προγγνωστικά.

1. Βλέπεις ἀρνιά² στὸν οὐρανό ; Ἡ ἀέρας ἢ νερό.
2. Σὰ βροντήση καί δὲ βορίση, καινούριος νότος θὰ φυσήσῃ.
3. "Ας εἶν' ἡ δύση καθαρὴ, ἡ ἀνατολὴ ἄς ἀστράφτῃ.

β) Δοξασίες.

1. 'Αστέρι ἔπεσε, ψυχὴ ἔσβησε³.
2. Τσάκισε καρῦδι, νά δῆς τὴ μοῖρα σου.

1. γάνα εἶναι ἡ σκουριά τῶν ἀγάνωτων χαλκομάτων καί ἡ μουντζούρα τῆς καπνιάς, ἡ ἀσβόλη· καυτρίλα καί καύτρα εἶναι ἡ καρβουνιασμένη ἄκρη τοῦ φωτιλιοῦ· χρίω εἶναι ἰδιωματικὴ, μὰ καί ἀρχαία λέξι (ἀπὸ ἐδῶ καί ἡ λέξι Χριστός, ὁ χρισμένος μὲ τὸ χρίσμα πού καθιερώνει, μετάφραση τοῦ ἑβραϊκοῦ (ἀραμαϊκοῦ) *Messias*).

2. Δηλ. σύννεφα ἄσπρα, πού θυμίζουν ἀρνιά.

3. Ἄλλου ὑπάρχει ἡ δοξασία: «ἀστέρι χύθηκε (ἢ: κύλησε) σκλάβος ξεσκαβώνεται».

3. Πολλές έλιές ¹, πολλές πίκρες.
4. Μεγάλα ατύτριά, πολύχρονος (σκωπτικά).
5. Χαρά στα μάτια που θά δοῦν πρωτοθεριά τήν πούλια ².
6. 'Αγιάσαν τὰ νερά, πᾶν τὰ παγανά ³.

γ) 'Αλήθειες πραχτικές.

1. 'Ανταμικό ⁴ ἄρνι τὸ τρώει ὁ λύκος.
2. 'Αστοχος ⁵ ὁ νοῦς, διπλὸς ὁ κόπος.
3. "Όσα φέρνει ἡ ὥρα, δὲν τὰ φέρνει ὁ χρόνος.
4. Μάθε τέχνη κι ἄσ' τηνε, κι ἄν πεινάσης, πιάσ' τηνε.
5. 'Η πείνα μάτια δὲν ἔχει κι ἄν τὰ ἔχη δὲ βλέπει.
6. Κάθε λόγος ἔχει ἀντίλογο ⁶.
7. Δούλευε ἄδικα ⁷, ἄδικα μὴν κάθεσαι.
8. Νιὸ Σάββατο, νιὸ ἀδραχτάκι ⁸.
9. Τῆς καλομοίρας τὸ παιδί τὸ πρῶτο νάν' κορίτσι.
10. Μικρὸς τόπος, μεγάλη γλώσσα.
11. "Όποιος ψηφᾶ τὴ νιότη του, γρήγορα τὴν χάνει.
12. Στοὺς εἴκοσι γνώση, στοὺς τριάντα γρόσι, στοὺς σαράντα γυναίκα· εἰδεμὴ οὔτε γνώση, οὔτε γρόσι, οὔτε γυναίκα.
13. Τὴν ξενιτιά, τὴν ἀρφανιά, τὴν πίκρα, τὴν ἀγάπη, τὰ τέσσερα τὰ ζύγιασαν, βαρύτερα εἶν' τὰ ξένα.
14. Μιὰ τοῦ κλέφτη, δυὸ τοῦ κλέφτη, τρεῖς κι ἡ κακὴ του μοίρα.

ΜΑΘΗΜΑ 70.

Ν' ἀναπτύξης τίς ἠθικὲς ἀλήθειες ποὺ ἐκφράζουν τ' ἀκόλουθα γνωμικά.

1. "Όποιος τρώει τὸ ξένο δίκιο, τρώει τὰ κρέατά του.
2. Δουλεμένα, ζηλεμένα.

1. 'Ελιές εἶναι οἱ κηλίδες στὸ δέρμα.

2. Πρωτοθεριά εἶναι οἱ πρῶτες μέρες τοῦ Θεριστῆ ('Ιουνίου), (πρβ. πρωτομηνιά, πρωτομαγιά κτλ.). Τότε πρωτοπαρουσιάζεται στὸν οὐρανό, στὰ χαράματα, ἡ πούλια, ἀλλὰ μόλις τὴν ξεχωρίζουν γερά μάτια.

3. Δηλ. οἱ καλικάντζαροι. 'Η λέξη ἔρχεται ἀπὸ τὸ λατ. *raganus*, ποὺ μετὸ χριστιανισμό εἶχε πάρει τὴ σημασία: ἐθνικός, εἰδωλολατρικός, ὁ κάτοικος τοῦ χωριοῦ, τοῦ υπαίθρου (λατ. *ragus*).

4. Σημαίνει: συντροφικός.

5. Εἶναι ἀπὸ τίς κληρονομημένες ἀρχαῖες λέξεις, ποὺ λέγεται ἀκόμη σὲ πολλὰ μέρη καὶ μετὴν ἀρχικὴ σημασία: ποὺ δὲν πετυχαίνει τὸ (στόχο) σκοπὸ («ἀστοχος ὁ λόγος σου», νὰ μὴν ἐκπληρωθῆ), καὶ στὴν σημασία: ἀσυλλόγιστος, «ἀστοχος ἄνθρωπος», ὅπως καὶ στὴν παροιμία αὐτῆ.

6. Σημαίνει: ἀντιλογία, ἀντίρρηση: «ἔχει πάντα τὸν ἀντίλογο στὸ στόμα του».

7. Στῆ σημασία: ἀνώφελα, ἄσκοπα. «Τὸν ἀράπη κι ἄν λευκαίνης, ἄδικα τὸν κόπο χάνεις».

8. Κατὰ λέξη σημαίνει πὼς μετὰ κάθε Σάββατο ποὺ ἔρχεται πρέπει νὰ ἔχη τόσο προχωρήσει τὸ γένεσμο, ὥστε νὰ χρειάζεται πιά νέο ἀδραχτι.

3. "Οποιος σκάφτει τὸ λάκκο τοῦ ἄλλου, πέφτει ὁ ἴδιος μέσα.
4. Ἀδικομαζώματα, διαβολοσκορπίσματα.
5. Ὁ ἄνθρωπος ἀγιάζει τὸν τόπο, ὄχι ὁ τόπος τὸν ἄνθρωπο.
6. Ἡ χάρη θέλει ἀντίχαρη καὶ πάλι χάρη νά 'ναι.
7. Ἡ τιμὴ τιμὴ δὲν ἔχει καὶ χαρὰ στον πού τὴν ἔχει.
8. Ὁ ρημοσπίτης δὲν προσκυνᾷ. 9. Ἡ ἀγάπη εἶναι δανεικιά.
10. Ἡ ἀλήθεια πλέει σὰν τὸ λάδι στὸ νερό.
11. Ὅσα σκεπάζει ὁ οὐρανός, τόσα σκεπάζει ἡ μάνα.
12. Ἀπ' ὄλα τὰ μυρωδικὰ κάλλιο μυρίζει ἡ μάνα.
13. Εὐχὴ γονέων ἔπαρε ¹ καὶ στὸ βουνὸ περπάτει.
14. Τ' ἀδέρφια δταν σμίγουνε, τριαντάφυλλα ἀνθισμένα.
15. Ἄν τοὺς γονεῖς σου δὲν τιμᾷς, ποιὸς θὰ τιμήση ἐσένα ;
16. Ἀρνὶ πού βλέπει ὁ Θεός, ὁ λύκος δὲν τὸ τρώει.
17. Ὁ Θεὸς ὄρφανὰ ἀφήνει, ἄμοιρα δὲν ἀφήνει.
18. Χωρὶς θέλημα Θεοῦ, οὔτε φύλλο ἀπὸ δέντρο.
19. Ὁ Θεὸς εἶναι ψηλά, μὰ βλέπει χαμηλά.
20. Ὁ Θεὸς ἀργεῖ μὰ δὲ λησμονεῖ.
21. Μὲ τὸ Θεὸ μὴν τὰ βάνης.
22. Νὰ φοβᾶσαι ἐκείνον πού δὲ φοβᾶται τὸ Θεό.

ΜΑΘΗΜΑ 71.

α) *Νὰ βρεθῆ γιὰ τὶς ἀκόλουθες παροιμιακὲς φράσεις ἀπὸ μιὰ λέξη ἰσοδύναμη.*
Ἡ λέξη αὐτὴ νὰ εἶναι :

1) Ρῆμα.

1. Πέρα βρέχει (αὐτός) 2. Τὸ παραξήλωσε 3. Ἔγινε καπνός 4. Μπήκε στὴ μύτη (μᾶς...) 5. Χώνει τὴ μύτη (παντοῦ) 6. Κρέμασε σκουλαρίκι τὰ λόγια μου	7. Τὰ ἔψαλε (μᾶς) 8. Ζῆ καὶ ζαίνεται ² 9. Βράζει μὲ τὸ ζουμί του 10. Βράζουν τὰ καζάνια του 11. Ἀνέβηκε ἡ χολὴ στὰ μάτια (τοῦ)

2) Ἐπίρρημα (ἢ ἐπιρρηματικὴ ἔκφραση).

1. Ὁ κοῦκος ἀηδόνι (κόστισε) 2. Σὰν κάλπικη δεκάρα (τὸν ξέρω) 3. Μιά χαρὰ καὶ δυὸ τρομάρες (πε- ράσαμε)	4. Ὡς τὸ κόκαλο (βραχῆκαμε) 5. Ὁ κόμπος στὸ χτένι (ἔφτασε) 6. Ὡς ἐδῶ καὶ μὴ παρέκει

1. Τὸ *παίρω* ἔρχεται ἀπὸ τὸ ἀρχ. *ἐπαίρω* : σηκώνω καὶ τοποθετῶ. Σὲ μερικὰ ἰδιώματα λένε ἀκόμη *παίρω* (τὸ γράφει καὶ ὁ Βηλαράς), ἐνῶ σὲ ἄλλα ἢ προσταχτικὴ ἔχει φυλάξει τὸν παλιότερο τύπο *ἔπαρε*, πού εἶχε τὸ *ε* τονισμένο. Τύπος παλιωμένος μπορεῖ ὡστόσο νὰ φυλαχτῆ με τὴ βοήθεια τοῦ μέτρου σὲ παροιμίες καὶ σὲ τραγούδια, καὶ σὲ τόπους πού στὴν καθημερινὴ γλῶσσα ἔπαυσε νὰ λέγεται ἔτσι.

2. Τὸ ἰδιωματικὸ ρῆμα *ζαίνω* (καὶ *ζαίγνω*) ἀπὸ τὸ *δζω* - *δζαίνω*, σημαίνει μυρίζω, βρωμῶ. Λέγεται καὶ ὑβριστικὰ «βρωμᾷ καὶ ζαίγνει». Τὸ βρισκομε καὶ τοῦ Γεωργίου τὶς «Ἐστιάδες»: «Μιᾶς νιότης πού... ζῆ καὶ ζαίνεται μὲ τὸ σκοπό της».

β) Ν' αποδώσης όσο γίνεται συνοπτικότερα τις ακόλουθες φράσεις

1. Για ψύλλου πήδημα.
2. Νίψου κι αποφάγαμε.
3. Τῆς γούνας τὸ μανίκι.
4. Ἔχω ράμματα γιὰ τὴ γούνα σου.
5. Εἶναι τράβα με κι ἄς κλαίω.
6. Δὲ χαρίζει κάστανα.
7. Αὐτὰ εἶναι ἄλλα τῶν ἄλλῶ.
8. Ὅ,τι βρέξη ἄς κατεβάση.
9. Πάρ' τὸν ἔνα, χτύπα τὸν ἄλλο.
10. Μὲς στὰ ὄλα.
11. Θὰ φάη ἡ μύγα σίδερο καὶ τὸ κουνούπι ἀτσάλι.
12. Τρέχα γύρευε καὶ Νικολὸ καρτέρα.
13. Τραβᾶ τὰ μαλλιά του.
14. Ἄπο τὸ στόμα σου καὶ στοῦ Θεοῦ τ' αὐτί.
15. Τὸ ἔδωσε στὸ ψιλὸ μαντίλι,
16. Πῆρε ψηλὰ τὸ χερουβικό.
17. Θὰ χάση ἡ Βενετιὰ βελόνι¹.
18. Λὲς «Κύριε ἐλέησον,» καὶ σοῦ λὲν ἐβλαστήμησες.
19. Μαζὶ μιλοῦν καὶ χώρια καταλαβαίνουν.
20. Τὸ ἔνα τοῦ βρωμᾶ καὶ τὸ ἄλλο τοῦ μυρίζει.

ΜΑΘΗΜΑ 72.

α) Γιὰ καθεμιὰ ἀπὸ τὶς ἀκόλουθες παροιμιακὲς φράσεις νὰ πῆς τὴ σημασίᾳ της καὶ νὰ βρῆς ἀπὸ τρεῖς ἰσοδύναμες.

1. Κάθεται σὰ σὲ βελόνια.— 2. Ἦβρε ἡ πέτρα τὴν ἀμάδα.— 3. Κατὰ φωνὴ κι ὁ Λάζαρος.

β) Γιὰ καθεμιὰ ἀπὸ τὶς ἀκόλουθες λέξεις νὰ βρῆς ἀπὸ τρεῖς παροιμιακὲς φράσεις (ἢ καὶ παροιμίες).

1. Ποτέ.— 2. Ματαιοπονεῖ.— 3. Ἄνοητες, ἀσυναρτησίες.— 4. Ἄδυνατο.— 5. Τερατολόγος, στρεψόδικος.

Γ

ΜΑΘΗΜΑ 73.

Συχνὰ οἱ παροιμίες, καθὼς καὶ τὰ γνωμικὰ ποὺ ἐκφράζουν γενικὲς γνώμες, διατυπώνονται ἀφῆρη μένα: «Τὸ πονηρὸ πουλὶ πιάνεται καὶ ἀπ' τὰ δυὸ πόδια». «Τὰ πολλὰ λόγια εἶναι φτώχεια». Συνήθως ὅμως γίνεται λόγος γιὰ μιὰ περίπτωσιν εἰδική, ὀρισμένη, καὶ δείχεται προτίμησις γιὰ τὸ συγκεκριμένον καὶ παραστατικόν, ὄχι σπάνια μὲ χαρακτηριστὰ ἀνεκδοτικὰ: «Ὅσο εἴχαμε καὶ τρώγαμε, «Βασίλη, κυρ Βασίλη,» καὶ τώρα ποὺ γλιτώσαμε,

1. Ἡ παροιμία αὐτή, παλιὰ σχετικῶς, τονίζει τὸν πλοῦτο τῆς δυνατῆς τότε θαλασσοκράτειρας ἐμπορικῆς πόλης τῆς Ἰταλίας.

«ποῦ πᾶς, μωρὲ κασιδῆ», >. Ἡ: «Σὲ κάποιον χάριζαν γάιδαρο καὶ αὐτὸς κοιτάζε τὰ δόντια» (καὶ ὄχι λ.χ. «Χαρισμένου γάιδαρου δὲν κοιτάζουν τὰ δόντια»). Εἰδικότερα, ὡς πρὸς τὴ διατύπωση πολλὲς παροιμίες ἀποτελοῦνται ἀπὸ:

Πρόταση ἐρωτηματικῆ. «Λεῖπει ὁ Μάρτης ἀπὸ τῆ σαρακοστή;» Κάποτε μάλιστα ἔχομε ἀπάντηση «Μ' ἀγαπᾶς;» — «Ρῶτα τὴν καρδιά σου», ἢ διάλογο «Κουμπάρε, φάγε λάχανα» — «Καλὰ εἶν' καὶ τὰ κοψίδια».

Συχνὰ πάλι, συχνότερα στὰ γνωμικά, τὸ ρῆμα τῆς πρότασης βρίσκεται σὲ προσταχτικῆ. «Ξένου παινέψου καὶ δικοῦ παραπονέψου». Δὲν εἶναι σπάνια καὶ ἡ ἀποστροφῆ. Ἡ παροιμία (δηλαδὴ ἐκεῖνος ποῦ τὴ λέει) ἀποτείνεται (ἀποστρέφεται, γυρίζει) στὸ δεύτερο πρόσωπο (στὸ συνομιλητῆ). «Ἀχάλεστος στὸ γάμο τί θέλεις;»

Νὰ βρῆς ἀπὸ δυὸ παροιμίες ποῦ νὰ παρουσιάξουν. α) Ἐρωτηματικὴ πρόταση, β) Διάλογο, γ) Προσταχτικῆ, δ) Ἀποστροφῆ.

ΜΑΘΗΜΑ 74.

Πολλὲς παροιμίες ἔχουν ρυθμὸ, συναλλάσσονται μὲ ὀρισμένο τρόπο στὰ λόγια τους οἱ τονισμένες συλλαβὲς μὲ τίς ἄτονες. Στὴν παροιμία λ.χ. «Ὁ τοῖχος ἔχει αὐτιά κι ὁ λόγκος μάτια» ἔχομε μιὰ ἄτονη καὶ μιὰ τονισμένη συλλαβή. «Ὁ τοῖχος ἔχει αὐ-τιά» κι ὁ λόγ-κος μά-τια», ἐνῶ ὅταν λέμε «Ὁποῖος ἀνακατιώνεται μὲ τὰ πίτουρα τὸν τρῶν οἱ κότες» λείπει ὁ ρυθμὸς, ὅπως λείπει συνήθως στὴν καθημερινὴ κουβέντα. Τὰ ἴδια μέτρα ποῦ βρισκόματε στὴ δημοτικὴ ποίηση τὰ ἔχομε καὶ στὶς παροιμίες. Τὸ δεκαπεντασύλλαβο λ.χ. στίχο, ποῦ τὸν βρισκόματε στὸ τραγοῦδι «Ὁ Ὀλυμπος κι ὁ Κίσαβος, τὰ δυὸ βουνά, μαλάνουν», τὸν ἔχομε καὶ στὴν παροιμία «Γιὰ χάση τοῦ βασιτικοῦ ποτίζεται κι ἡ γλάστρα». Τὸ μέτρο τῆς, ποῦ ἀπαρτίζεται ἀπὸ δυὸ συλλαβές, ἄτονη καὶ τονισμένη, λέγεται ἰ α μ β ι κ ὀ, ἐνῶ ἐκεῖνο ποῦ ἀπαρτίζεται ἀπὸ τονισμένη καὶ ἄτονη λέγεται τ ρ ο χ α ἰ κ ὀ. Τροχαϊκὸ ἔχομε στὴν παροιμία: «Τρέμει ἡ γῆς, ἄμ δὲ βουλάει».

Παρατήρηση. Δὲν εἶναι ἀνάγκη στὰ μέτρα αὐτὰ κάθε τονισμένη συλλαβὴ τοῦ μέτρου νὰ ἔχη καὶ λέξη τονισμένη στὴ συλλαβὴ αὐτή. Στὴν παροιμία λ.χ. μὲ τὸ βασιλικό, ὁ ἱαμβος ζεταὶ δὲν ἔχει πραγματικὰ τονισμένο τὸ αὶ τοῦ ποτίζεται. Στὸ ἱαμβικὸ μέτρο μπορεῖ νὰ τονιστῆ καὶ ἡ πρώτη συλλαβὴ τοῦ πρώτου μέτρου ἀντὶς τῆς δευτέρας: «Ὅλο τὸ βόιδι φάγαμε» ἀντὶς «ὄλο-το βόιδι φά-γαμε». Φυσικὰ πολλὲς λέξεις μονοσύλλαβες ἢ δισύλλαβες, καθὼς τὰ ἄρθρα, προσωπικὲς ἀντωνυμίες, πολλὰ ἄκλιτα, ἂν καὶ γράφονται μὲ τόνο, δὲν τονίζονται στὴν προφορὰ. Οἱ λέξεις αὐτὲς λογαριάζονται στὸ μέτρο ἄτονες.

Νὰ ξαναδιαβάσῃς τὰ μαθήματα (54, 58) καὶ νὰ ξεδιαλέξῃς τίς ἑμμετρὲς παροιμίες ποῦ ἔχουν μέτρο ἱαμβικὸ καὶ ὅσες ἔχουν μέτρο τροχαϊκόν.

ΜΑΘΗΜΑ 75.

Τὰ μέτρα ποῦ ἔχουν οἱ ἑλληνικὲς παροιμίες εἶναι ἱαμβικά, μὲ τονισμένες τίς ζυγές τους συλλαβές, καὶ τροχαϊκά, μὲ τονισμένες τίς μονές. Κάποτε

ἔχομε καὶ μέτρα σύνθετα ἀπὸ τὰ δύο αὐτά. Κατὰ τὸν ἀριθμὸ τῶν συλλαβῶν ποῦ ἔχουν συνήθως τὰ ὀνομάζομε :

Α. Ἰαμβικά.

15σύλλαβο : Καινούριο κοσκινάκι μου, καὶ ποῦ νὰ σὲ κρεμάσω.

8σύλλαβο : Παρηγοριά στὸν ἄρρωστο.

5σύλλαβο : Πολυτεχνίτης | κι ἐρημοσπίτης.

4σύλλαβο : Φωνὴ Θεοῦ | φωνὴ λαοῦ.

Β. Τροχαϊκά.

12σύλλαβο : Κούρεψε τ' αὐγὸ καὶ πάρε τὸ μαλλί του.

8σύλλαβο : Τρέμει ἡ γῆς, ἄμ δὲ βουλάει.

7σύλλαβο : Νίψου κι ἀποφάγαμε.

6σύλλαβο : "Όσα φέρνει ἡ ὥρα | δὲν τὰ φέρνει ὁ χρόνος.

4σύλλαβο : Κάλλιο ὕπνο | παρὰ δεῖπνο.

Γ. Ἰαμβοτροχαϊκά.

8σύλλ.+7σ. : Ἀγάπα ἡ Μάρω τὸ χορό, | ἦβρε κι ἄντρα χορευτῆ.

6σύλλ.+5σ. : Ἀγιάσαν τὰ νερά, | πᾶν τὰ παγανά.

Νὰ ξαναδιαβάσης τὰ μαθήματα (58) καὶ (62) καὶ νὰ κατατάξης σύμφωνα μὲ τὸν παραπάνω πίνακα τὶς ἑμμετρὲς παροιμίες ποῦ θὰ βροῖς.

ΜΑΘΗΜΑ 76.

Νὰ βροῖς ἀπὸ δύο παροιμίες γιὰ κάθε εἶδος ἰαμβικοῦ καὶ τροχαϊκοῦ μέτρου.

ΜΑΘΗΜΑ 77.

Ἐπάρχουν παροιμίες καὶ γνωμικὰ μὲ λέξεις ποῦ δὲν τὶς συνηθίζομε ἢ ποῦ τὶς ξέρομε μόνο ἀπὸ ἐκεῖ. Αὐτὸ γίνεται συχνὰ ἐπειδὴ ἔρχονται οἱ παροιμίες αὐτὲς ἀπὸ τόπο ὅπου συνηθίζουν λέξεις ἰδῶματικῆς, ποῦ ἔμεῖς οἱ ἄλλοι "Ἕλληνες δὲν τὶς ἔχομε. Ἔτσι λ.χ. στὴν παροιμία «ἔφαγε ὁ ἄμαρτωλὸς καὶ οἶγησε» τὸ ρῆμα οἶγησε (ἀρχ. οἶγῶ) σημαίνει ὄ,τι καὶ τὸ κοινὸ «κρυῶνω» καὶ στ' ὠραῖο κρητικὸ γνωμικὸ «Εἰς τὰ νιότα ποῦ 'ν' τὰ φρόνα ; Κι εἰς τὰ φρόνα ποῦ 'ν' τὰ νιότα ;», ἐκτὸς ἀπὸ τὰ νιότα (νιάτα), ποῦ καὶ αὐτὸ δὲν ἀνήκει στὴν κοινὴ, εἶναι καὶ τὰ φρόνα (φρόνηση) ἰδιωματικὸς τύπος¹.

Μὰ στὶς παροιμίες βρισκομε κάποτε καὶ παλιωμένους λέξεις, φυλαγμένες ἀπὸ παλιότερα, ποῦ δὲ λέγονται πιά σήμερα, τουλάχιστο στὴ σημασία ποῦ τὶς συνηθίζομε : «Όλοι οἱ χοῖροι μιὰ γενιά εἶναι κι οἱ φύλλοι μιὰ

1. Ἐπάρχουν φυσικὰ καὶ παροιμίες ποῦ μὲ τὴ γλωσσική τους μορφὴ ἀπέχουν πολὺ ἀπὸ τὴν κοινὴ μας γλώσσα, ἔτσι ποῦ νὰ μὴν τὶς καταλαβαίνομε. Τέτοιες εἶναι λ.χ. οἱ κατπαδοκίκες, οἱ φαρασιώτικες καὶ οἱ ποντιακές. Στὰ ποντιακὰ λ.χ. λένε : «Γιὰ τὸν ὀκνέαν πάντα ἔξερτος ἐν» (γιὰ τὸν τεμπέλη, τὸν ὀκνό, πάντα γιορτῆ εἶναι).

κουβέντα»: Ἡ λέξη *κουβέντα* φύλαξε ἐδῶ σημασία παλιότερη, μεσαιωνική: συγκέντρωση, μάζωξη, συμβούλιο, ὅπως τῆ διατήρησε καί τὸ δημοτικὸ τραγοῦδι. «Πόχουν οἱ κλέφτες μάζωξη, πού 'χουν κρυφὴ κουβέντα»¹.

Στις ἀκόλουθες παροιμίες (καὶ γνωμικὰ) τυπώνονται μὲ πλάγια γράμματα οἱ ἀουρηθιστὲς λέξεις (τύποι ἢ σημασίες), πού εἶναι παλιωμένες ἢ ἰδιωματικὲς. Ν' ἀντικαταστήσῃ τις λέξεις αὐτὲς μὲ τις ἀντίστοιχες κοινὲς καὶ νὰ ἐξηγήσῃ τις παροιμίες.

1. Κατὰ μάνα, κατὰ κύρη, τὸ παιδί κι ἡ θυγατέρα.
2. Ἄλλα λένε τὸ βραδὺ κι ἄλλα λένε τὸ ταχὺ.
3. Καλὰ εἶν' τὰ κουμαρόφυλλα μὲ τὸ ρωὶ τὸ λάδι.
4. Τ' ἀπίδια μὲ παρακαλοῦν κι ἀχλάδες θέλ' νὰ φάω.
5. Ἡ γοαία τὸν Καλαντάσην σύκα ἐγύρευεν.
6. Κάθε τόπος καὶ ζακόνι κάθε μαχαλὰς καὶ τάξη.
7. Στὴ χάση πιάση ἀρμένιζε, πεντέχτη² στὸ λιμώνα.
8. Ἀπὸ τ' Ἄι-Νικήτα κοίτα, ἀπ' τ' Ἄι-Γιωργιοῦ ξεκοίτα.
9. Πραματευτὴν ἐγύρευα καὶ κουμερχιάσην ἦβρα.
10. Τὰ ἔχει πᾶνε κι ἔρχονται, ἡ ἀρχοντιά ἀπομένει.
11. Πάρε τοῦ γέροντος βουλή, τοῦ παιδεμένου γνώση.
12. Πού τοῦ γονιοῦ του δὲ γρικᾶ κακὸς κακοῦ θὰ πάη.

Δ

ΜΑΘΗΜΑ 78.

Ἐπάρχουν παροιμίες (γνωμικὰ, ἀποφθέγματα καὶ φράσεις παροιματικὲς) πού διατηρήθηκαν ἀπὸ τ' ἀρχαῖα χρόνια (ἢ κάποτε καὶ τῆ μεσαιωνικῆ ἐποχῆ) καὶ μοιάζουν ἴδιες οἱ ἀρχαῖες παροιμίες ἀποδομμένες στὴ νέα γλώσσα, ἐνῶ ἄλλες πάλι ἔχουν τὸ ἴδιο περίπου νόημα μ' ἐκεῖνες.

α) Δίνονται ἀρχαῖες παροιμίες¹ νὰ βρῆς τις ἀντίστοιχες τους σημερινές.

1. Ὄνῳ τις ἔλεγε μῦθον, ὁ δὲ τὰ ὄντα ἐκίνει.
2. Χεῖρ χεῖρα νίπτει, δάκτυλος δὲ δάκτυλον.
3. Αὐτῷ κανῶ τὰ ἐν τῷ κανῶ ἀπώλοντο.
4. Ὁ πονῶν πρὸς ἰατρόν.
5. Πέτραν κοιλαίνει ῥάνις ὕδατος ἐνδεδεχεῖτή.
6. Οἶνος κάτοπτρον νοῦ.
7. Μία χελιδὼν ἕαρ οὐ ποιεῖ.
8. Σφαῖρα κατὰ πρανοῦς.
9. Λινοῦ πάθη ἔσχε (γιὰ πολύπαθο).

1. Ἡ λέξη ἔρχεται ἀπὸ τὸ λατ. *conventus* συνέλευση, σύνοδος (γαλλ. *couvent* μοναστήρι) λεγόταν στὸ μεσαιῶνα (*κουβέντος* καὶ) *κουβέντος*, συγκλημένος, *κόμβεντος* συνέλευση: «ἐκέλευσε κόμβεντον γενέσθαι... κελεύσας καὶ πάντας τοὺς Μανυχαίους παραγενέσθαι ἐν τῷ *κουβέντῳ*» (Θεοφάνης, 8 αἰ. μ.Χ.).

2. *πεντέχτη* λέγεται σὲ μερικὰ μέρη ἢ πέμπτη καὶ ἡ ἕκτη μέρα ἢ μόνον ἡ πέμπτη τοῦ μηνός.

10. Κόραξ κόρακι φιλεί και τέττιξ τέττιγι.
11. Εἰς Κρήτα κρητίζειν.
12. Ὑπέρου περιστροφή.
13. Τὰ πέρυσι αἰεὶ βελτίω.
14. Οἶκος φίλος, οἶκος ἄριστος.
15. Μεταξὺ σφύρας καὶ ἄκμονος.
16. Ἐκ στόματος κόρακος ἐξελεύσεται κρά.
17. Τοῦτο τὸ φὸν ἀπ' ἐκείνου τοῦ κόρακος.
18. Οὐδεὶς ἐαυτῷ κακὰ ἐπίσταται.
19. Αἰθίοπα σμήχειν.
20. Τοξεύειν πρὸς οὐρανόν.
21. Ὁ παθῶν ἀκριβής ἐστι τῇ πείρᾳ διδάσκαλος.
22. Ὁ μὴ ἔχων ἐπώλει καὶ ὁ μὴ φρονῶν ἠγόραζε.
23. Ἄλλο γλαυῆξ, ἄλλο κορώνη φθέγγεται.
24. Ὁ νεβρὸς τὸν λέοντα.

β) Δίνονται παροιμίες σημερινές. Νὰ βρῆς ἀντίστοιχες ἀρχαῖες καὶ νὰ προσθέσῃς ὅ,τι σχετικὸ ἔξοεις γι' αὐτές.

1. "Ὅσα δὲ φτάνει ἡ ἀλεπού τὰ κάνει κρεμαστάρια.
2. «Ἄγιε μου Γιώργη, βόθηθα με». — «Κούνα κι ἐσύ τὸ χέρι σου».
3. "Ὅποιος ἀγάγια περπατεῖ πολὺ μακριὰ πηγαίνει.
4. Νὰ ἔχεν ἡ γῆ κρικέλι θὰ τηνε σήκωνα.
5. "Ὅποιος λυπᾶται τὸ ραβδί του χάνει τὸ παιδί του.
6. Ἄλατι πάει στὴν ἀλυκὴ καὶ ξύλα πάει στὸ λόγγο.
7. "Ἄν γειτονέψης μὲ κουτσὸ θὰ μάθης νὰ κουτσαίνης.
8. Σαλιάγκου σπῆτι καίγεται κι ἐκείνος τραγουδάει.

ΜΑΘΗΜΑ 79.

Παραδέονται ἀρχαῖες ἢ μεταγενέστερες παροιμίες, γνωμικά, ἀποφθέγματα καὶ φράσεις παροιμακῆς. Νὰ ἐξηγήσῃς δώδεκα ἀπὸ αὐτὲς καὶ νὰ πῆς ὅ,τι σχετικὸ ἔτυχε νὰ ξέρῃς.

"Ἀδακρὺς πόλεμος.— Ἄει γεωργὸς εἰς νέωτα πλούσιος.— Ἄει κολιοὺς ποτὶ κολιοὺν ἰζάνει.— Ἄει φέρει τι λιβύη καινὸν κακόν.— Ἄετός μιᾶς οὐ θηρεύει.— Αἱ Ἰβύκου γέρανοι (γιὰ ὅσους τιμωρήθηκαν ἀπροσδόκητα γιὰ φταίξιμό τους).— Αἶξ τὴν μάχαιραν (γιὰ ὅσους ζημιώνουν τὸν ἑαυτὸ τους χωρὶς νὰ τὸ θέλουν).— Ἀκεῖσας ἰάσατο (γιὰ κακὸ γιαντρά).— Ἀκρον λάβε καὶ μέσον ἔξεις (χρησμός, γιὰ μπερθεμένα λόγια).— Ἄλλην δρῦν βαλάνιζε.— Ἀμαλθείας κέρρας.— Ἄμ' ἔπος, ἄμ' ἔργον.— Ἄνάγκη οὐδὲ θεοὶ μάχονται.— Ἄνάγυρον κινεῖς (γιὰ ζημιὰ σου ἀνακινεῖς κάτι).— Ἄνεμον διώκεις.— Ἄν ἡ λεοντῆ μὴ ἐξίκηται τὴν ἀλωπεκὴν πρόσαψον.— Ἄνθρακες ὁ θησαυρός.— Ἄν μὴ παρῆ κρέας τάριχον στερκτέον.— Ἄνω ποταμῶν χωροῦσι πηγαί.

"Ἀπαγέ με εἰς τὰς λατομίας.— Ἄπας ἐχίνος τραχύς.— Ἄπλοῦς ὁ μῦθος τῆς ἀληθείας ἔφυ.— Ἄπόλογος Ἄλκινδου.— Ἄπο μηχανῆς θεός.—

Ἀπορία ψάλτου βήξ.— Ἀργυραῖς λόγχαις μάχου καὶ πάντων κρατή-
σεις (χρησμός ποῦ δόθηκε στὸ Φίλιππο).— Ἀρχαιότερος Κόδρου.— Ἀσκὸν
δέρεις (γδέρνεις).— Αὐτὸς ἔφα.— Ἀφιλοχρηματία Σπάρταν ἔλοι, ἄλλο δὲ
οὐδὲν (χρησμός).

Βατράχοις οἰνοχοεῖς.— Βελλεροφόντης καθ' ἑαυτοῦ γράμματα.—
Βοῦν ἐπὶ γλώττης (γιὰ θωροδοκημένους (βοῦς νόμισμα ἀττικό), ποῦ δὲν μποροῦν
νὰ μιλήσουν ἐλεύθερα).— Γελᾷ ὁ μωρὸς κἂν τι μὴ γελοῖον ἦ.— Γλυκεῖ' ὀ-
πώρα φύλακος ἐκλειοπίτος.— Γύγου δακτύλιος (γιὰ πολυμήχανο καὶ πα-
νοῦργο).

Δικτύω ἄνεμον θηρᾶν.— Δις πρὸς τὸν αὐτὸν αἰσχρὸν προσκροῦειν
λίθον.— Δρυὸς πεσοῦσης πᾶς ἀνὴρ ξυλευέται.— Δυοῖν κακοῖν προκειμέ-
νοι τὸ μὴ χεῖρον βέλτιστον.— Ἐαρος χρῆζει ἐπειδὴ παλαιὸν χιτῶνα
ἔχει.— Εἷς ἀνὴρ, οὐδεὶς ἀνὴρ.— Εἷς τὸ δέον.— Εἷς Τροφώνιου μαντεύε-
σθαι.— Ἐν οἴνῳ ἀλήθεια.— Ἐνεστι κἂν μύρμηκι χολή (νὰ μὴ καταφρο-
νοῦμε τοὺς μικροῦς).— Ἐνὸς ἀτόπου δοθέντος μυρία ἔπονται.— Ἐξ οἰκείων
τὰ βέλη.— Ἐξ ὄνου τὸν λέοντα.— Ἐπὶ ξυροῦ ἀκμῆς.— Ἔστι δίκης
ὀφθαλμός, ὅς τὰ πάνθ' ὄρᾷ.— Ζεῖ χύτρα, ζῆ φίλια.— Θεοῦ θέλοντος κἂν
ἐπὶ ριπὸς πλείους.— Θύραζε, Κἄρες, οὐκέτ' Ἀνθεστήρια.— Ἰδοῦ ἡ Ρόδος,
ἰδοῦ καὶ τὸ πῆδημα.

Καδμεῖα νίκη.— Καὶ κόρχορος (ἓνα ἀγριόχορτο) ἐν λαχάνοις.— Και-
ρὸς παντὶ πράγματι.— Κακὸν ἀντὶ κακοῦ.— Κακοῦ κόρακος κακὸν φόν.
— Κατόπιν ἑορτῆς ἦκει.— Κοινὰ τὰ τῶν φίλων.— Κοσκίνω φέρειν ὕδωρ.
— Κυάθῳ μετρεῖν θάλασσαν.— Κύκνειον ἄσμα.— Λέοντα νύσσειν.—
Λέοντ' ἐπιχειρεῖν ξυρεῖν.— Λυδοὶ πονηροί, δεῦτεροι δ' Αἰγύπτιοι, τρίτοι
δὲ Κἄρες πάντων ἐξωλέστατοι.— Λυγκέως ὀξύτερον βλέπει.— Λύχνον ἐν
μεσημβρία ἄπτειν.

Μακάρων νῆσοι.— Μαλέαν κάμψας ἐπιλάθου τῶν οἴκαδε.— Μὴ δί-
κην δικάσης πρὶν ἀμφοῖν μῦθον ἀκούσης.— Μὴ κίνει κακὸν εὖ κείμε-
νον.— Μὴ κίνει Καμάριναν, ἀκίνητος γὰρ ἀμείνων.— Μὴ παιδί μάχαι-
ραν.— Μὴ προτρεχέτω ἢ γλώττα τοῦ νοῦ.— Μίδα πλοῦτος.— Μίδας δνου
ῶτα.— Μωμῆσεται τις μᾶλλον ἢ μιμῆσεται (εἶναι εὐκολώτερο νὰ κατηγορη-
κᾶνε τὸ καλὸ).— Ξυγγνώμη πρωτοπεῖρω.

Ὁ Κρῆς τὸν Κρῆτα (γιὰ ὁμοίτροπους, ὁμοίους).— Οἶα κεφαλὴ καὶ ἐγ-
κέφαλον οὐκ ἔχει.— Ὅν οὐ τύπτει λόγος, τύπτει βράβδος.— Ὅνος λύ-
ρας ἦκουε καὶ σάλπιγγος ὅς.— Ὅνου σκιά.— Ὀρνιθος γάλα ζητεῖς.—
Οὐδ' Ἡρακλῆς πρὸς δύο.— Οὐδὲ τὰ τρία Στρηιόχου (γιὰ ἀπαίδευτους).
— Οὐδὲν πρὸς Διόνυσον.— Οὐ παντὸς πλεῖν εἰς Κόρινθον.— Οὐ τυφλὸς
ἀλλ' ἐξώρκεται.— Οὐ φροντὶς Ἴπποκλείδῃ.— Οὐκ ἂν λάβοις παρὰ τοῦ
μὴ ἔχοντος.— Οὐκ ἐν τῷ πολλῷ τὸ εὖ, ἀλλ' ἐν τῷ εὖ τὸ πολύ.

Πακτώλης.— Πάνθ' ὑπὸ μίαν Μύκονον.— Πάσσαλος πασσάλῳ ἐκ-
κρούεται.— Πατρόκλειος πρόφασις.— Πολλὰ πέλει μεταξὺ κύλικος καὶ
χειλέος ἄκρου.— Πόλλ' οἷδ' ἀλώπηξ, ἐχίνος δὲ ἐν μέγα.— Πολλάκι τοι καὶ
μωρὸς ἀνὴρ κατακαίριον εἶπε.— Πολλοὶ ἱατροὶ βασιλέα ἀπώλεσαν.—

Πολλοὶ στρατηγοὶ Ἰκαρίαν ἀπώλεσαν.— Πρὶν ἐσφάχθαι δέρεις (γῆρνεϊς).
 — Πρὸς κέντρα λακτίζειν.— Ῥάβδος ἐν γωνίᾳ, ἄρα βρέχει.— Ῥαδαμάν-
 θους κρίσις (γιά δίκαιη κρίση).— Σαοῦλ ἐν προφήταις; (γιά ἀνάξιους).—
 Σαρδαναπάλου τρυφήλότερος.— Σαρδώνιος γέλως.— Τὰ ἐξ ἀμάξης.—
 Τίς ψέγει τὸν Ἡρακλέα.— Τὸν καπνὸν φεύγων εἰς τὸ πῦρ ἐνέπεσον.—
 Τρυγόνος χαλίστερος.— Φαλακρῶ κτένας δανείζεις.— Φρονεῖς ἀρχαῖκά.
 — Φύσιν πονηρὰν μεταβαλεῖν οὐ ῥάδιον.— Ὡδινεν ὄρος καὶ ἔτεκε μῦν.
 Ἄκρω τῷ δακτύλῳ ἄψασθαι.— Ἄμφοῖν χεροῖν.— Ἄφ' ὕψηλοῦ.—
 Ἄχρι κόρου.— Γῆν καὶ οὐρανὸν κινεῖς.— Ἐκ τριχῶς κρέματαί.— Οὐδέ
 γρῦ.— Πάντα λίθον κινεῖν.— Ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα πηδᾶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΑΤΟ

ΠΕΡΙΦΡΑΣΗ

Περίφραση εἶναι ἡ ἔκφραση ἀπλῆς ἔννοιαις μὲ περισσότερες λέ-
 ξεις, καθὼς λ.χ. ὅταν ποῦμε ὁ Ἅγιος τῶν θαλασσινῶν ἀντὶ ὁ Αἰ-Νικό-
 λας ἢ ὁ πατέρας τῆς λαϊκῆς ἀντὶ ὁ Ἱπποκράτης. Μὲ τὴν περίφραση το-
 νίζομε μιὰ ἀπὸ τὶς κύριαις ἰδιότητες μιᾶς ἔννοιαις· πρέπει ὅμως νὰ γίνε-
 ται αὐτὸ καθαρά, ὥστε νὰ πηγαίη εὐκόλα ὁ νοῦς ἀπὸ τὴν περίφραση
 στὴν ἔννοια—ἂν φυσικὰ γνωρίζομε τὰ πράματα—καὶ νὰ μὴ χάνη μὲ
 τὴν περίφραση ἡ ἔκφραση τὴ διαύγειά της.

Μεταχειριζόμεσθε τὶς περιφράσεις, προπάντων ὅταν γράφωμε, σὲ
 διάφορες εὐκαιρίας καὶ ἀφορμές. Αὐτὸ γίνεται: α) Γιά ν' ἀποφύ-
 γωμε τὴν ἴδια λέξη—ἰδίως ὅταν πραγματευόμεσθε ἀφηρημένα
 θέματα καὶ προσπαθώντας νὰ ἐξηγήσωμε τὴ σκέψη μας πρέπει νὰ ε-
 ναγουρίσωμε στὴν ἴδια ἔννοια. Ἔτσι λ.χ. μιλώντας γιά τὴ μάχη τῶν
 Θερμοπυλῶν, γιά νὰ μὴ ξαναλέμε τ' ὄνομα Λεωνίδας, μποροῦμε νὰ
 ποῦμε καὶ ὁ νικητῆς τῶν Θερμοπυλῶν, ὁ προασπιστῆς τῶν Στενῶν, ὁ
 ἀντίπαλος τοῦ Ξέρξη, ὁ ἀρχηγὸς τῶν Τρακόσιων.

β) Γιά νὰ τονίσωμε μιὰ ἰδιότητα χαρακτηριστικὴ τῆς
 ἔννοιαις πού περιφράζομε, ἄς εἶναι καὶ ὑποδηλώνοντάς τη μόνο. Ἔτσι
 λ.χ. ὅταν ὀνομάζεται ἡ Παναγία (στὸ Ἐξαποστειλάριο τῆς γιορτῆς της)
 ὁ γλυκασμὸς τῶν ἀγγέλων, τῶν θλιβομένων ἢ χαρὰ ἢ ὅταν ὀνομάζεται
 τὸ Ἅγιον Ὅρος ἐργαστήριον ἰασῶν ἀρετῶν.

γ) Γιά νὰ ποικίλωμε καὶ νὰ στολίσωμε τὸ ὕφος παίρνοντας
 ἀκόμη στερεότυπες ἐκφράσεις πού συνηθίζονται: λειτουργὸς τῆς Θέμι-
 δας γιά ἓνα δικαστικὸ.

Ἡ περίφραση εἶναι χρήσιμο καλλιλογικὸ στοιχεῖο, ἀπαραίτητο σχε-
 δὸν γιά τὸ καλὸ ὕφος. Ὅταν μιὰ περίφραση εἶναι πετυχημένη καὶ βρι-

σκειται στη θέση της, έτσι πού να τή δικαιολογή ή σειρά του λόγου, θά ἔχανε ή ἔκφραση σέ γλαφυρότητα ἂν ἔλειπε. Δὲν πρέπει ὅμως νά κά-
νωμε κατάχρηση οὔτε νά μεταχειριζόμεστε χωρὶς λόγο καθιερωμένες
στερεότυπες περιφράσεις, μόνο καὶ μόνο γιὰ ν' ἀποφύγωμε τὴν κυ-
ριολεξία. Γράφοντας λ.χ. γιὰ ἓνα καράβι πού κινδύνευε στὴν τρικυ-
μία μποροῦμε νά ποῦμε πὼς «πολλὲς γυναῖκες παρακαλοῦσαν τὸ θα-
λασσινὸ ἅγιο γιὰ νά βοηθήσῃ», δὲν ὑπάρχει ὅμως ἀνάγκη νά ποῦμε
γιὰ τὸν πατέρα τῶν θεῶν «ὁ γιὸς τοῦ Κρόνου», ἐκτὸς ἂν ἔχωμε ἰδιαι-
τερο λόγο.

Οἱ περιφράσεις δὲν πολυσυνηθίζονται στὴ γλώσσα μας ὅσο σὲ ἄλ-
λες πιὸ καλλιεργημένες, καὶ εἶναι λίγες ὅσες πρωτοειπώθηκαν στὴ νεοελ-
ληνικὴ λογοτεχνία.

Μὲ τὴν περιφραση μοιάζει ἐξωτερικὰ καὶ ὁ ὀρισμός. Μὲ τὴ διαφορὰ
ὅμως πὼς στὸν ὀρισμὸ ἐκφράζομε ὄχι μιὰ ἰδιότητα παρὰ τὰ κύρια γνωρί-
σματα μιᾶς ἔννοιας, δίνουμε τὴν οὐσία της, ὅ,τι τὴ χαρακτηρισίζει.

Ὡς πρὸς τὴν *καταγωγή* τους οἱ περιφράσεις τῆς γλώσσας μας εἶναι: α) Λαϊκὲς· εἶναι αὐτὲς οἱ λιγότερες, μὰ καὶ οἱ πιὸ γνωστές: «Τὸ μῆνα πού δὲν ἔχει Σάββατο», δηλ. ποτέ. β) Λόγιες· αὐτὲς εἶναι πολὺ ἀφθονώτερες, ἀλλὰ καὶ συχνὰ γνωστὲς σὲ στενοὺς μόνο κύκλους: ὁ *ἐρημίτης τῆς Μυτιλήνης*, γιὰ τὸ Δημ. Βερναρδάκη, πού ἀναγκάστηκε ν' ἀποτραβηχτῆ χωρὶς ἀπὸ τὴν πανεπι-
σημακὴ του διδασκαλία καὶ ν' ἀφιερωθῆ στὸ συγγραφικὸ ἔργο. γ) Ξενικὲς
καὶ λόγιες συγχρόνως: *λειτουργὸς τῆς Θέμιδας*. δ) Νεώτατες, πού μποροῦν νά
γίνουν κάθε μέρα ἀπὸ τὸν καθένα μας, χωρὶς φυσικὰ νά εἶναι αὐτὸ ἀρκετὸς
λόγος γιὰ νά γίνουν κοινὸ κτῆμα.

ΜΑΘΗΜΑ 80.

Δίνονται οἱ περιφράσεις· νά βρῆς τις ἀντίστοιχες λέξεις.

1. Τὸ πουλὶ τῆς ἄνοιξης.	13. Τὸ ἱερὸ φυτὸ τοῦ Ἀπόλλωνα.
2. Τὸ περιβόλι τῆς Παναγίας.	14. Τὸ ἱερὸ νησί τοῦ Ἀπόλλωνα.
3. Ἡ Πλατυτέρα τῶν οὐρανῶν.	15. Ἡ θεὰ τῆς σοφίας.
4. Ὁ Ἅγιος τῶν Ζακυθηνῶν.	16. Ὁ θεὸς τοῦ ἐμπορίου.
5. Ὁ πολιοῦχος τῶν Πατρινῶν.	17. Ἡ τυφλὴ θεὰ.
6. Λειτουργὸς τοῦ Ὑψίστου.	18. Οἱ νύμφες τῶν δασῶν.
7. Ὁ πρῶτος κυβερνήτης τῆς Ἐλ-	19. Οἱ κόρες τῆς Μνημοσύνης.
8. Ὁ ἱερὸς Βράχος. λάδας.	20. Οἱ κάτοικοι τοῦ Ὀλύμπου.
9. Ἡ βασίλισσα τοῦ Ἄδῃ.	21. Τὸ φτερωτὸ ἄλογο.
10. Ὁ φύλακας τοῦ Ἄδῃ.	22. Ὁ καρβαλάρης τοῦ Πηγάσου.
11. Τὸ σύμβολο τοῦ Δία,	23. Τὸ ἱερὸ βουνὸ τῶν Μουσῶν.
12. Τὸ σύμβολο τοῦ Ἑρμῆ ¹ .	24. Ἡ κατοικία τῶν Κενταύρων.

1. Ἦταν ἓνα ραβδί, συχνὰ μὲ δυὸ φίδια μπλεγμένα γύρω του, πού τὸ βαστοῦσε ὁ Ἑρμῆς σὰν ἀγγελιοφόρος καὶ κήρυκας τοῦ Δία.

25. Ἡ βασιλοπούλα τῆς Σχερίας.
 26. Ὁ νικητὴς τοῦ Μινώταυρου.
 27. Οἱ πενήντα ἀδερφές.
 28. Ἡ μαρτυρική προφήτισσα.
 29. Οἱ παλαιότατοι Ἕλληνες κἀ-
 τοικοὶ τῆς Πελοποννήσου.
 30. Τὸ νησί τοῦ Πέλοπα.
 31. Ὁ οἰκιστὴς τῆς παλαιᾶς Ἀθήνας.
 32. Ὁ νικητὴς τῶν Λεύκτρων.
 33. Ὁ τυφλὸς αἰοῖδός.
 34. Ὁ τελευταῖος βασιλεὺς τῆς ἀρ-
 χαιᾶς Ἀθήνας.
 35. Ὁ πατέρας τῆς ἱστορίας.
 36. Ὁ οἰκιστὴς τῆς Ἀλεξάνδρειας.
 37. Τ' ἅγια χῶματα.
 38. Ὁ λαὸς τοῦ Ἰσραήλ.
 39. Ἡ γῆ τῆς ἐπαγγελίας.
 40. Οἱ αἰώνιες μονές.

ΜΑΘΗΜΑ 81.

Γιὰ τὴν ἴδια ἔννοια μπορούμε νὰ ἔχουμε πολλές περιφράσεις κατὰ τὴ διαφορο-
 τικὴ ἰδιότητα πού θὰ ξεχωρίσωμε κάθε φορά. Ἔτσι μπορούμε νὰ ποῦμε γιὰ τὴν
 Ἀθηνᾶ: Ἡ θεὰ τῆς σοφίας, Ἡ κόρη τοῦ Δία, Ἡ πολιτοῦχος τῆς ἀρχαιᾶς
 Ἀθήνας, Ἡ προστάτρια τοῦ Ὀδυσσεῦ.

Νὰ σχηματίσῃς ἀπὸ τρεῖς περιφράσεις γιὰ καθένα ἀπὸ τὶς ἀκόλουθες λέξεις.
 (Νὰ θυμηθῆς ὅμως πὼς γιὰ νὰ εἶναι καλὴ ἡ περιφραση πρέπει νὰ ἐκφράζῃ σω-
 στὰ μὰ ἀπὸ τὶς κύριες ἰδιότητες τῆς ἔννοιας).

γεννιοῦμαι	ὁ Ὀλυμπος	στρατιωτῆς
πεθαίνω	ὁ Δίας	ὁ ἥλιος
ὁ Χάρος	ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος	τὸ σιτάρι

ΜΑΘΗΜΑ 82.

α) Οἱ λέξεις πού τυπώνονται μὲ πλάγια γράμματα εἶναι περιφράσεις· ν' ἀντι-
 καταστοῦν μὲ τὶς λέξεις πού ταιριάζουν στὸ νόημα.

Α) Ἀπὸ τὴν «Ἀσάλευτη Ζωὴ» τοῦ Παλαμά.

Ἦ μικροκάμωτη ἐσὺ γῆ μὲ τὴν τραγὴ ἱστορία.

Τοῦ Θεῖου τοῦ Βράχου τοῦ γελαῖ ἢ Πεντέλη.

Γυρίζω ἀπὸ τ' ἀγύριστο ταξίδι, ἀπὸ τοὺς τόπους,

π' ὄλο τὸ ἔμπα ξέροντε καὶ πού ποτὲ τὸ ἔβγα.

...Πρόσμενα νὰ λάμψη

ὁ ἀρχαῖος ἔμπρός μου ὁ Παρνασσός, μὲ τὶς ἐννιά ἀδερφάδες.

Τῆς Λέσβιας ψάλτρας εἶμαι ἐγὼ τὸ πύρινο τ' ἀνάκρασμα.

Ἦ Ρωμιοσύνη, ὦ μάνα μου! καὶ ὦ κόρη ἐσὺ τῆς δημορφης,

μέσα στὶς δημορφες, μητέρας.

Οἱ ἐλικωνόζωες οἱ ἀδερφές, οἱ θείαινες, κι οἱ ἐννιά.

Ἔγειρεν ὁ πολυγαπημένος | τὸν ἕπνο τὸν ἀξῦπνητο νὰ πικροκοιμηθῇ.

Ἔμένα ὄνειρευτήκατε ἕπάκοο στόμα, | σκλάβο γιὰ τὸ ξεφάντωμά σας;

1. Τὸ καυχιοῦνταν οἱ ἴδιοι καὶ ἦταν πραγματικὰ ἀπὸ τοὺς πρώτους Ἕλ-
 ληνες πού εἶχαν ἐγκατασταθῆ στὴν Πελοπόννησο (πρὶν ὅμως ἀπὸ αὐτοὺς κα-
 τοικοῦσαν ἐκεῖ ἄλλες φυλές). Γιὰ νὰ τὸ βεβαιώσουν μάλιστα ἔλεγαν πὼς ζοῦ-
 σαν ἐκεῖ σ' ἐποχὴ πού δὲ γυρίζε ἀκόμα τὸ φεγγάρι γύρω ἀπὸ τὴ γῆ, καὶ γιὰ
 αὐτὸ μάστιχα φαίνεται πὼς εἶχαν ὀνομαστῆ προσέληνοι.

Δέν είμαι εύκολοσύνητριφτη βαρκούλα ἐγώ, τὸν κάβο
δὲν τρέμω τῆς ψευτιᾶς σας.

Ζωούλα ἐσύ, πού σ' ἔσβησε τὸ φύσημα τοῦ Χάρου
στὴν ἀγκαλιά τῶν ἀπαλῶν ὄνειρων τῆς αὐγῆς.

Β) Ἀπὸ ἄλλα ποιήματα τοῦ Παλαμᾶ.

Βάννα, κοντὰ εἰν' ἡ θεία τοῦ Ἀπρίλη σκόλη.

Κάποτε μ' ἔφεραν τὰ κύματα παιδί
στὴ γῆ πού εἶν' ἀπ' ἀνθούς κι ἀπὸ τραγοῦδια ἠλιοχυμένη,
προτοῦ νὰ τὴ χαρῶ τοῦ Κάλβου τὴν ὠδή
καὶ πρὶν τὴν ἀγαπήσω τὴ Φαρμακωμένη.

... Χρόνια περάσαν ἀπ' ὀμπρός μου, ὅμως ποτὲ
δὲ χάνω τὴ στιγμή, καθὼς μακριάθε σὲ πρωτοεῖδα,
στοὺν ἀταξίδευτο ἐσύ, τότε ποθητέ,
τοῦ Φώσκολου ἀκριβή, τοῦ Σολωμοῦ πατρίδα.

Γ) Ἀπὸ τὸ Σολωμό.

Γκαρδιακὰ χαροποιήθη
καὶ τοῦ Βάσιγκτον ἡ γῆ,
καὶ τὰ σίδερα ἐνθυμήθη
πού τὴν ἔδεναν κι αὐτή...

Ἐλαφιᾶσθη τῆς Ἀγγλίας
τὸ θηρίο, καὶ σέρνει εὐθύς
κατὰ τ' ἄκρα τῆς Ρουσίας
τὰ μουγκρίσματα τ'ς ὀργῆς...

*Ἐψαλ' ὁ Ἄγγλος ὁ τυφλός.

*Ἐτσι ὁ Ἀνθρωπος τοῦ αἰῶνος,
ὅταν ἔπαυε νὰ ζῆ,
καθὼς ἤθελεν ὁ φθόνος,
σ' ἕνα ἀγνώριστο νησί...

Κοντὰ ναι κεὶ στοὺν ὀμπρός ὁ τίγρης
τοῦ πελάγου.
Ἀπόψε ἀποκοιμήθη εἰς τὸν ὕπνο τοῦ
Χριστοῦ.

β) Κάποτε τυχαίνει καὶ ἀναφέρεται κάτι μὲ τ' ὄνομά του καὶ μαζί καὶ μὲ
μιὰ περίφραση ἢ μιὰ περιγραφή τῆς ἔννοιάς του.

Στ' ἀκόλουθα παραδείγματα νὰ συμπληρωθοῦν οἱ παῦλες μὲ τ' ὄνομα πού
ὑποδηλώνεται μὲ τὴν περίφρασή του, τυπωμένη μὲ πλάγια γράμματα.

— , ἡ Βοσπορίτισσα, τοῦ Κωσταντίνου ἡ κόρη (Παλαμᾶς).

Τῆς — γέρνει ἀπὸ ψηλὰ τὸ ἐφράδιλο τὸ ἀστέρι (Γρυπάρης).

Βάννα, κοντὰ εἰν' ἡ θεία τοῦ Ἀπρίλη σκόλη

μὲ τὸν Ὄρφέα τὸ φτερωτό, τ' — (Παλαμᾶς).

*Ὡ Σπαρτιάτισσες Κόρες, τῆς θείας Ἀθῆνας κορόνες,
ὦ — ἰ, ἔφυγε, κλέφτες καὶ βάρβαροι πῆραν
τὴν ἀδερφοῦλα σας, μείνατε πέντε... (Παλαμᾶς).

Καὶ νὰ καὶ οἱ — , στερονολεῖψανα
μιᾶς ἀρχοντιᾶς πόχει πεθάνει (Παλαμᾶς).

ΜΑΘΗΜΑ 83.

Δίνονται οἱ περιφράσεις' νὰ βρῆς τίς ἀντίστοιχες λέξεις.

1. Ὁ ποιητὴς τ. «Ἀσάλευτης ζωῆς».	6. Ἡ νύφη τοῦ Θερμαϊκοῦ.
2. Ὁ ποιητὴς τῆς «Λήθης».	7. Ἡ ἑλληνικὴ Βενετία.
3. Ὁ ποιητὴς τῶν «Σκαρβαίων».	8. Ἡ ἑλληνικὴ Πομπηία.
4. Ἡ πρωτεύουσα τῆς Βόρειας Ἑλ-	9. Τὸ θεϊκὸ σπαθί.
5. Τὸ φλογερὸ καμίνι. λάδας.	10. Ὁ ἀρχιτέκτονας τοῦ Παρθενώνα.

1. Ἡ ὀνομασία γεννήθηκε ἀπὸ τ' ὄνομα ἀρχαίας κώμης κοντὰ στὴ Σπάρτη.

11. 'Η 'Αθήνα τοῦ μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ. 12. 'Ο Πίνδαρος τοῦ μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ. 13. Οἱ ἀρχιτέκτονες τῆς Ἀγία-Σοφίας. 14. Ἡ κοιτίδα τῶν ἐπιστημῶν. 15. 'Ο πυρφόρος ἡμίθεος. 16. Οἱ παρηγορητρες τοῦ Προμηθέα. 17. Οἱ φιδοπλόκαμες φουρτοῦνες ἰ τῆς νυχτιάς. 18. 'Ο ὕμνητῆς τοῦ Ἀχιλλέα. 19. Ἡ ἀποικία τῶν Φωκαέων. 20. 'Ο Ἀφιδναῖος ποιητῆς. 21. 'Ο πατέρας τῆς τραγωδίας. 22. 'Ο Ἐφέσιος φιλόσοφος. 23. 'Ο σοφὸς ποῦ ἔλεγε πῶς δὲν ἤξερε τίποτε. 24. 'Ο ποιητῆς τῆς Ὁρέστειας. 25. 'Ο ὕμνητῆς τοῦ Κολωνοῦ. 26. 'Ο ἰδρυτῆς τοῦ Ἱεροῦ Λόχου. 27. 'Ο Σταγίριτης φιλόσοφος.	28. 'Ο βασιλικὸς μαθητῆς τοῦ Ἀριστοτέλη. 29. 'Ο κυνικός φιλόσοφος. 30. 'Ο τελευταῖος ἀρχαῖος Ἑλληνας. 31. 'Ο συγγραφέας τῶν «Νεκρικῶν Διαλόγων». 32. 'Ο συγγραφέας τῶν «Παράλληλων Βίων». 33. 'Ο ἀπόστολος τῶν ἐθνῶν. 34. 'Ο μαθητῆς τῆς Ὑπατίας. 35. 'Ο μήνας τοῦ Ἰανοῦ. 36. 'Ο διπλοπρόσωπος θεός, 37. 'Ο μιμητῆς τοῦ Ὀμήρου. 38. Ἡ αἰώνια πόλη. 39. 'Ο ἐλευθερωτῆς τῆς Ἑλβετίας. 40. 'Ο μεγάλος Κορρικανός. 41. 'Ο νομοθέτης τῶν Ἑβραίων. 42. Ἡ βασίλισσα τοῦ Ἀδριατικοῦ. 43. Ἡ πόλη μὲ τοὺς κρεμαστοὺς κή- 44. Τὸ οὐράνιο βασίλειο. πους. 45. Οἱ ἀσώματες δυνάμεις. 46. Τὰ δυὸ μάτια τῆς ἱστορίας.

ΜΑΘΗΜΑ 84.

Οἱ ἀκόλουθες περιφράσεις ἔρχονται ἀπὸ τὴν ἀρχαία ἢ τὴ μεσαιωνικὴ ἐποχὴ, μὲ τὴν ἴδια μορφή ἢ κάπως ἀλλαγμένες. Νὰ βρῆς τὴ λέξη ποὺ ἀντιπροσωπεύουν.

1. Ὑγρά κέλευθα. 2. Ἐρκος ὀδόντων. 3. Ὀμφαλὸς τῆς γῆς. 4. Ρόδα τῆς Πιερίας. 5. Πιερία μέλισσα. 6. Δεκάτη μοῦσα. 7. Ἡ λήμη τοῦ Πειραιῶς. 8. Ἑλλάς Ἑλλάδος. 9. Δαιμόνιον ποτόλιεθρον. 10. Κλεινὸν ἄστν.	11. Ἰσοτέφανον ἄστν. 12. Ἐαρ πόλεως. 13. Ἡ ἡμετέρα θάλασσα. 14. Ἀττικὴ μέλισσα. 15. Ἀττικὴ μοῦσα. 16. 'Ο ἀπὸ σκηνῆς φιλόσοφος. 17. Κρίθινος Δημσοθῆνης. 18. Μουσεῖον περιπατοῦν. 19. Βιβλιοθήκη ἔμψυχος. 20. Θεοβᾶδιστον ὄρος.

ΜΑΘΗΜΑ 85.

Τὴν περίφραση μπορούμε νὰ τὴ λογαριάσωμε σὰν εἶδος ἀντονομασία, τὸ νὰ δώσωμε δηλ. σὲ κάτι ὄνομα ἄλλο ἀπὸ τὸ συνηθισμένο. Μὲ τὴ διαφορά

1. Ἡ λέξη χρησιμοποιήθηκε μεταφορικὰ γιὰ νὰ δηλώσῃ τρικυμία ψυχική.

πὼς στὴν περιφραση μεταχειριζόμαστε περισσότερες λέξεις, ἐνῶ ἡ ἀντονομασία γίνεται κανονικὰ μὲ μία λέξη ἰσοδύναμη μὲ τὴ συνηθισμένη. Ἔτσι σὲ πολλὰ παραμῦθια ὀνομάζεται ἡ χελώνα *ψωμάς*¹.

Ἄντονομασία μπορεῖ νὰ ἔχουμε καὶ γιὰ δυὸ πρόσωπα μαζί. *Οἱ πρωτόπλαστοι*, δηλ. ὁ Ἀδὰμ καὶ ἡ Εὐα.

Μερικὲς ἀπὸ τὶς ἀντονομασίες ποὺ παραθέτονται παρακάτω συνηθίζονται περισσότερο σὰ χαρακτηρισμοὶ ἐπιθετικοὶ ποὺ συνοδεύουν τ' ὄνομα, ὥστε ἂν ἀκριβολογήσωμε δὲν εἶναι στὴν περίπτωσι αὐτὴ ἀντονομασίες.

Νὰ βρῆς τὶς λέξεις τὶς ἀντίστοιχες στὶς ἀκόλουθες ἀντονομασίες.

1. Κυρα-Μαριά.	11. Πιερίδες ².	21. Πρωτομάρτυς.
2. Κυρα-παπαδιά.	12. Εὐμενίδες.	22. Θεοφόρος ⁵.
3. Κύρ Νικολός.	13. Μελησιγενής ³.	23. Ἰσαπόστολοι.
4. Κύρ Μέντιος.	14. Ἄσκραϊός ⁴.	24. Χαλκέντερος ⁶.
5. Ἐξαπεδῶ.	15. Σκοτεινός.	25. Ἀδαμάντινος.
6. Διόσκουροι.	16. Τραγικός.	26. Φιλομήλα.
7. Πηλείδης.	17. Ναζωραῖος	27. Χρυσορροάς ⁷.
8. Ἄτρεῖδες.	18. Ἀδελφόθεος.	28. Ἐφτάλοφῃ ⁸.
9. Λαερτιάδης.	19. Πρωτόκλητος.	29. Ἀσκληπιάδης.
10. Ἐλικωνιάδες.	20. Ταξιάρχης.	30. Ὀλύμπιος.

ΜΑΘΗΜΑ 86.

Συχνὰ μεταχειριζόμαστε μιλώντας γιὰ τὴν Παναγία μερικὰ ἐπίθετα, παραλείποντας τ' ὄνομά της. Μερικὰ ἀπὸ αὐτὰ εἶναι ἀντονομασίες : *Βαγγελίστρα!*

1. Οἱ ὄροι *ἀντονομάζω*, *ἀντονομασία* εἶναι ἀρχαῖοι. Ὁ Θουκυδίδης μᾶς λέει (6.5) γιὰ τὴ Ζάγκλη στὴ ΒΑ Σικελία, ὅπου εἶχαν ἐγκατασταθῆ Ἕλληνες ἔποικοι, πὼς ἐνῶ πρῶτα ὀνομαζόταν ἔτσι μὲ τὸ ντόπιο ὄνομα ἐπειδὴ ἐμοίχαζε μὲ δρεπάνι, ὕστερα ὁ Ἀναξίλας ἀπὸ τὸ ἀντικρινὸ Ρήγιο τῆς Ἰταλίας, παλιὸς ἔποικος ἀπὸ τὴ Μεσοίην τῆς Μεσοηνίας, «τὴν πόλιν αὐτὸς ξυμμείκτων ἀνθρώπων οἰκίσας Μεσοίην·ν ἀπὸ τῆς ἑαυτοῦ τὸ ἀρχαῖον πατρίδος ἀντωνόμασε». Καὶ ὁ Δίωνας ὁ Κάσσιος (55,6), μιλώντας γιὰ τὸν πρῶτο Ρωμαῖο αὐτοκράτορα Αὐγουστο, ποὺ ἔδωσε τ' ὄνομά του στὸ μῆνα Αὐγουστο, λέει : «Τὸν μῆνα *σεξουίλλιον* (δηλ. τὸν <Ἐκτο>) ἐπικαλούμενον Αὐγουστον ἀντωνόμασε». Καὶ τὸ *Κρονίδης* ἀντὶ Ζεὺς τ' ὀνόμαζαν οἱ ἀρχαῖοι *ἀντονομασία*. Τὸ *Κρονίδης*, δηλ. γιὸς τοῦ Κρόνου, τὸ βρισκομε συχνὰ στὸν Ὅμηρο : «πάτερ ἡμέτερε Κρονίδη».

2. Τ' ὄνομα ἔρχεται ἀπὸ τὰ Πιέρια, βουνὸ στὰ βόρεια τοῦ Ὀλύμπου.

3. Ὀνομάστηκε ἔτσι ὁ ποιητὴς ποὺ κατὰ μιὰ παράδοση γεννήθηκε σὲ μιὰ σπηλιά κοντὰ στὸν ποταμὸ Μέλητα (ἀρχαῖα ὀνομαστικὴ ὁ *Μέλης*) τῆς Ἰωνίας.

4. Ὀνομάστηκε ἔτσι ποιητὴς ποὺ καταγόταν ἀπὸ τὴν Ἄσκρα, χωριὸ τῆς Βοιωτίας, κοντὰ στὸν Ἐλικώνα.

5. Σημαίνει : γεμάτος ἀπὸ τὸ θεὸ, θεόπνευστος, *ἐνθεος*.

6. Σημαίνει : ἀκούραστος. Ἔτσι πρωτονομάστηκε ἀρχαῖος γραμματικός, συγγραφέας πολλῶν βιβλίων, καὶ ἀργότερα εἰδώθηκε καὶ γιὰ πατέρα τῆς ἐκκλησίας.

7. Ὀνομάστηκε ἔτσι πατέρας τῆς ἐκκλησίας περίφημος γιὰ τὴν εὐγλωττία του.

8. Ἀρχικὰ ὀνομάστηκε ἔτσι πόλη τῆς Ἰταλίας, χτισμένη σ' ἐφτά λόφους.

Τὰ περισσότερα λέγονται γιὰ νὰ χαρακτηριστῆ καλύτερα : Γοργοπήκοος, ἢ γιὰ νὰ ὀριστῆ ὁ τόπος μιᾶς ἰδιαίτερης λατρείας τῆς : Χρυσοσπηλιώτισσα.

α) Νὰ βρῆς ἐξί ἐπίθετα τῆς Παναγίας.

β) Στ' ἀκόλουθα παραδείγματα ν' ἀντικαταστήσῃς τὴν παύλα μὲ τὴ λέξιν ποὺ ἀντινομάζεται ἢ ποὺ χαρακτηρίζεται στὰ παραθετόμενα ποιήματα τοῦ Παλαμά.

(Πρόκειται γιὰ μερικὰ νησιά ἀπὸ τὰ Ἑφτάνησα).

— , χαῖρε, ὀλόανθη, — δουλεύτρα,
 ὦ Κύθηρα, ὦ Παξοί,
 κι ἐσὺ τοῦ νοῦ καὶ τῆς καρδιάς, ὦ — , μαγεύτρα
 καὶ — ἐσὺ ἀκουστή.

Χαῖρε κι ἐσὺ τῆς Ρούμελης γειτόνισσα, ὦ —,

τοῦ ἀρματωλοῦ φωλιά !

Ἄκόμη τὴν ἥρωική σου σπέρνει ἀνατριχάδα
 τοῦ ψάλτη σου ἢ λαλιά (Παλαμᾶς).

(Πρόκειται γιὰ πόλεις μὲ ξεχωριστὴ ἱστορικὴ σημασία).

... ἐδῶ πατρίδες πάναγνες εἴσασι' ἔσεις, τρεῖς Χῶρες !

ᾠ πρώτη ἐσὺ, — . Τοῦ βασιλιᾶ προφήτη σου
 μικρὴ εἶν' ἡ ἄρπα γιὰ νὰ εἰπῆ τὴ νέα μεγαλοσύνη
 τοῦ Σολομώντα σου ὁ ναὸς μὲ ἀντίκρισε, καὶ ράγισε
 καινούρια δόξα ντύθηκαν τῆς Ἰουδαίας οἱ κρίνοι.

Κι ὕστερα ὑψώθηκα σ' ἐσένα, ὦ — , ἐφτάλοφο δραμα,
 κι ἔγινα φῶς τῶν οὐρανῶν τὸ θάμα τοῦ Ἰορδάνη,
 τοὺς Κωσταντίνους φώτισα, καὶ τοὺς Ἡράκλειους δόξασα,
 καὶ τρικυμίες δὲν ἔσβησαν ἐμέ, μηδὲ σουλτάνοι.

Και ὕστερα, ταξιδευτῆς, ἦρθα σ' ἐσένα, ἀσύγκριτη,
 — , τῶν ὥραίων πηγῆ, τῶν ἐθνικῶν κορόνα,
 τὸν ἄγνωστο ἔφερα θεὸ καὶ ἀπόκοτος, ἀψήφησα
 τὴν πολεμόχαρη Παλλάδα μὲς στὸν Παρθενῶνα (Παλαμᾶς).

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Δ Ε Κ Α Τ Ο

Α Ρ Χ Α Ϊ Σ Μ Ο Ι

Μ Α Θ Η Μ Α 87.

Πλαίι στοὺς ἰδιωτισμοὺς ποὺ ἔχει ἡ γλῶσσα μας μεταχειριζόμεστε κάποτε—μερικὲς μάλιστα φορὲς καὶ χωρὶς ἀνάγκη—ιδιωτισμοὺς ἀπὸ τὴν παλιότερη γλῶσσα, τὴ μεσαιωνικὴ, τὴν ἀρχαία, ἀκόμη καὶ τὴν ὀμηρικὴ. Αὐτοὶ εἶναι φράσεις παροιμιακῆς ἢ ἄλλες στερεότυπες φράσεις. Ἔτσι λ.χ. λέμε κάποτε ὅτι θὰ βολέψωμε τὰ πράματα *ἐκ τῶν ἐνόνητων*, δηλ. πρόχειρα, μὲ τὰ βρισκόμενα, ὅπως ὄπως. Οἱ ἀρχαῖοι αὐτοὶ ἰδιωτισμοὶ ὀνομάζονται ἀρχαῖσμοί.

Ν' ἀποδώσῃς στὴ σημερινῇ γλώσσᾳ τοὺς ἀκόλουθους ἀρχαϊσμοὺς.

1. Ἐκ γενετῆς	11. Ἄκρον ἄωτον.
2. Ἐκ περιτροπῆς.	12. Εὐφήμει.
3. Ἐκ τοῦ μηδενός.	13. Ἔτερον ἐκότερον.
4. Ἀπὸ καταβολῆς κόσμου.	14. Ὑπὲρ βωμῶν καὶ ἐστιῶν.
5. Οἱ ἐν τέλει.	15. Ἐπὶ θύραις (γιά κίνδυνο).
6. Ἄπαξ λεγόμενον.	16. Ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ.
7. Κατ' ἀντιμωλίαν (δίκη).	17. Ὅ ἐστι μεθερμηνεύμενον.
8. Ἐξώλης καὶ προώλης.	18. Κατὰ κράτος (νικήθηκε).
9. Θεῶν ἐν γούνασι.	19. Τοὺς ἐφεστίους (του, ἔφερε).
10. Ὅ μὴ γένοιτο.	20. Ὅπερ ἔδει δεῖξαι (δ.ε.δ.).
21. Ἐν κρυπτῷ καὶ παραβύστω.

ΠΑΡΑΤΥΠΩΜΑΤΑ ΚΑΙ ΑΒΛΕΨΙΣ

Πριν μεταχειριστῆς τὸ βιβλίο παρακαλοῦμε νὰ διορθώσης
τ' ἀκόλουθα :

Σελ. 7	στίχ. 29	ἀντὶ	χοιτρομπαλᾶς	διάβαζε	χοιτρομπαλᾶς	
>	9 >	τελευταῖος	>	στρ. 22	>	στρ. 149
>	16 >	10	>	—, —, — —	>	—, —, —
>	14 >	24	>	ἐναρξῆ	>	ἐναρξῆ
>	16 >	4	>	σκάρι	>	σκαρι
>	29 >	29	>	ἐνα ρῆμα	>	ρῆμα
>	32 >	8	>	νὰ τὰ	>	νὰ
>	43 ἀρ. 35		>	δὺ πλευρῆς	>	τέσσερις πλευρῆς
>	18 στ. 5-6	τῆς δεύτερης στήλης,	νὰ	σθησιτῆ ὀλόκληρη ἢ	τελευταία	φράση : «'Ο γενναῖος ... ἄδοξα».
>	54 >	34	νὰ	προστεθεῖν	στο τέλος ἀποσιωπητικά	
>	56 >	25	νὰ	φύγη ὀλόκληρος ὁ ἀριθμὸς 33.		

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

		Σελ.
Κεφ. Α'	Συνώνυμα	3
> Β'	Ἀντίθετα	16
> Γ'	Παρώνυμα	23
> Δ'	Σημασιολογικά ζευγάρια	27
> Ε'	Παρομοίωση	23
> Ϛ'	Κυριολεξία και μεταφορά	30
> Ζ'	Ὅρισμός	36
> Η'	Παροιμίες	47
> Θ'	Περίφραση	69
> Ι'	Ἀρχαϊσμοί	75

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

024000028093

Τύποις Μ. Δ. ΜΥΡΤΙΔΗ, Θεσέως 9, *Αθήναι

1900

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΣΕΙΡΑ Α

1. Μαν. Τριανταφυλλίδη, **Μικρή Νεοελληνική Γραμματική**. (Έτοιμη για τύπωμα).
6. Μαν. Τριανταφυλλίδη, **Δεξιλογικές ασκήσεις** για την 5η και 6η Δημοτικού. *Βιβλίο του Δασκάλου*. (Έτοιμο για τύπωμα).
7. Μαν. Τριανταφυλλίδη, **Δεξιλογικές ασκήσεις** για τη Μέση παιδεία. *Βιβλίο του Μαθητή*, 1947, 48 σελ.
8. Μαν. Τριανταφυλλίδη, **Δεξιλογικές ασκήσεις** για τη Μέση παιδεία. *Βιβλίο του Μαθητή*, 80 σελ.
9. Μαν. Τριανταφυλλίδη, **Δεξιλογικές ασκήσεις** για τη Μέση παιδεία. *Βιβλίο του Δασκάλου* (συμπληρωματικό του μαθητικού).
12. Μαν. Τριανταφυλλίδη, **Παροιμιακές φράσεις** από την 'Ιστορία και τη Λογοτεχνία, με τη συνεργασία Φωτ. Τζωρτζάκη, για τις ανώτερες τάξεις της Μέσης. *Βιβλίο του Δασκάλου*, 1947, 104 σελ.
13. Μαν. Τριανταφυλλίδη, **Παροιμιακές φράσεις** από την 'Ιστορία και τη Λογοτεχνία, με τη συνεργασία Φωτ. Τζωρτζάκη, για τις ανώτερες τάξεις της Μέσης. *Βιβλίο του Μαθητή*, 1947, 88 σελ.

Ἡ «Νεοελληνική Βιβλιοθήκη» ἔχει σκοπὸ νὰ βοηθήσῃ νὰ συγχορηθῇ καὶ νὰ γίνῃ ὅσο πορεῖ πῶ ἀριτο τὸ Νεοελληνικὸ Μάθημα στὴν Ἑλληνικὴ Παιδεία — προπάντων τῆ Μέση — ἀξιοποιώντας γιὰ αὐτὴν ὅ,τι ἔχει πῶ χρησίμου καὶ ἀξιο ὁ Νέος Ἑλληνισμός.

Τὰ βιβλία τῆς «Νεοελληνικῆς Βιβλιοθήκης» προσορίζονται γιὰ τὸ μαθητῆ, γιὰ τὸ δάσκαλο ἢ καὶ γιὰ τοὺς δύο τοὺς εἶναι ὁμοῦς χρησίμου τὰ περισσότερά τους καὶ σὶδ φοιτητῆ καὶ σὲ κάθε μορφωμένο.

Ἰδρυτὴς καὶ Διευθυντὴς τῆς «Νεοελληνικῆς Βιβλιοθήκης» : Μαν. Α. Τριανταφυλλίδης.

Τὰ βιβλία τῆς «Νεοελληνικῆς Βιβλιοθήκης» ἀνήκουν μὲ τὸ περιεχόμενό τους σὲ μιά ἀπὸ τις ἀκόλουθες σειρές :

Σειρά Α. — **Γλώσσα :** Μικρὴ Νεοελληνικὴ Γραμματικὴ καὶ Συντακτικὸ, Λεξικά (Ὄρθογραφικὸ, Ἑτυμολογικὸ, Νεοελληνικὸ), Δεξιλογικὲς καὶ Γραμματικὲς Ἀσκήσεις, Συνθέσεις καὶ Ὑφος, Παροιμιακὲς φράσεις ἀπὸ τῆ νέα καὶ τὴν ἀρχαία γλώσσα, Μέθοδος νεοελληνικὴ γιὰ ξενόγλωσσους κ.ἄ.

Σειρά Β. — **Κείμενα :** Σχολιασμένες ἐκδόσεις Νεοελλήνων συγγραφέων, Νεοελληνικὰ ἀναγνώσματα γιὰ τὴν ἐξωκρατικὴ νεοελληνικὴ παιδεία, Μεταφράσεις ἀρχαίων κλασσικῶν μὲ εἰσαγωγές.

Σειρά Γ. — **Περιχόμενα :** Στοιχεῖα Νεοελληνικῆς Λογογραφίας, Νεοελληνικὴ Γραμματολογία, Στοιχεῖα Νεοελληνικῆς Μετρικῆς καὶ Ποιητικῆς, Στοιχεῖα Νεοελληνικῆς Μουσικῆς, Νεοελληνικὴ Ἱστορία, Νεοελληνικὴ φιλοσοφία.

Σειρά Δ. — **Διδαχτικὴ :** Διδαχτικὴ τοῦ Νεοελληνικοῦ μαθήματος, Νεοελληνικὰ κείμενα μὲ σχόλια καὶ μὲ ὑποδειγματικὲς ἀναλύσεις, Ὁδηγὸς γιὰ τὴν Ἐκθέσεις.

Τὰ προβλεπόμενα βιβλία θὰ βλέπουν τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος ἀλλοτῶ μὲ τὰ οικονομικά μέσα ποὺ θὰ ἐξοικονομηθοῦν ὅταν νιώσῃ ἡ κοινωνία τὴ σημασία τοῦ ἔργου.